

30к.1

6382

511/10

а/д

МАМОНДАК

8

1925г.

Л. Б. С. С. С.

Зок. 1
6382

Пролетары ўсіх краёв, злучайцеся!

МАЛАДНЯК

Штомесячная літаратурна-мастацкая і грамадзка-політычная часопісь
ЦК ЛКСМБ

Б 2264/р

Год выдання трэці

Сшытак восьмы
чэрвень-ліпень

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БЕЛАРУСІ
М Е Н С К—1925

ЖРНДАЦАМ

Надрукована ў 1-й
Дзяржаўнай друкарні.

У ліку 3.000 экз.

Б. Д. В. № 117.

Заказ № 811.

Галоўлігбел № 10512.

Паўлюк Трус

Ліпнёвае

Помню
ноч
ліпнёвую—
Цёмна-крывавае мора!..
Помню
стыхіяй,—
агнём
Палаў прастор.
Ў гэту ноч
мяцежна-
бурліваю
Гаманіў
за гарою
гай...
Ў гэту ноч
у ружовым
разьліве,
У раны
ступала
нага!..
Помню—
там
за тунэллю,
На грудзёх крывавай
даліны
Пад сьвісты шрапнэляў
Не адзін
сьціскаў
карабін!..

А там—
пад грохат
гармат
грымотны,
Вецер сваволіў,
гойсаў.
У шэрані змрочна-
дрымотнай
Палалі вёскі...
Палалі
ваколіц
прасторы,
— Гарэлі паўстаньнем вочы.
Помню
крывавае мора,
Помню
ліпнёвую
ноч.

П. Трус

*Присвячаецца комсамольцы
НІНЕ.*

Я спаткаўся з табой...

У купальскую ноч, у зялёным бары—
У бары пад кудравымі соснамі
Я спаткаўся з табой... Месяц долу дарыў
Пацалункі—дары
буйна-росныя.

Я спаткаўся з табой, руту-мяту дарыць,
Руту-мяту дарыць зарунелую.
Сосны сьлёзы-расу асыпалі ў бары,
Ой, на грудзі твае
сочна-белыя.

Сосны сьлёзы-расу асыпалі з галін
І крапілі твае вочы ясныя.
А ў далі небасхіл, над прасьцягам далін
Усьміхаўся ўспамінамі
шчаснымі.

А ўдалі небасхіл ў пазалоце тануў,
Сыпаў чары на дол, чары мятныя.
Я схіліўся к табе, ой, на грудзі вясны,
Ой, на грудзі вясны
не памятыя.

Я схіліўся бліжэй, да гарачых грудзей—
Да грудзей з залатымі каралямі,
А ўдалі небасхіл задуменна глядзеў,
Сыпаў іскры на дол
чырвань-хвалямі.

П. Трус

У купальскую ноч

У купальскую ноч
над прасторами вод
цалаваліся явар з калінаю.
Як драмалі палі,
засынаў небазвод—
Я спаткаўся з чароўнай дзяўчынаю.

Як драмалі палі,
а ў палёх ды туман,
ой, туман-малачай серабрысты
жыта-рунь паліваў
і кудзеліў твой стан,—
мы ступалі далінай імглістаю.

А ў даліне, ў цішы
чырвань-кветкі цвілі...
Ты вяночкі пляла прамяністыя.
Залаціўся агнём
золак раньні ўдалі,
як мінулі даліну імглістую.

І пашлі,
і пашлі
мы на вольны прасьцяг,
у прасторы палёў сінявокія.
Толькі сьпевы дзяўчат,
ой, ды сьпевы жыцьця,
усплывалі

далёка,
далёка...

Не разьвесісты гай
гаманіў пад гарой,
не зязюля ў гаі кукавала,—
ў купальскую ноч
пры спатканьні з табой
ты аб шчасьці з запалам сьпявала.

П. Трус

Ой, у полі, за гарою...

Ой, у полі, за гарою
Вечар плаваў у дажынках,
А ў тым полі мы з табою
Разьвіталіся, дзяўчынка.

Гаманілі ціха лозы.
Песьні плавалі ў тумане.
О, я быў душой цьвярозы
Ў гэты вечар разьвітання!..

Сочна-буйныя загоны
Мора чырвані купала.
А ў прасторы, у разгонным
Грукацеў стальны запал.

Ды павучая жалейка
Недзе грала за тунэллю.
Ты пашла на сход ячэйкі,
Тры званкі як празьвінелі.

А мяне цягнік-машына
Паімчала ў бурны горад.
Разьвіталіся, дзяўчына,
Мы з табою ў вечар горды.

Па дарозе

I

Зямля—як размах чалавечай радасьці,—шырокая, бяскрайняя, здольная—будзіць вялікія імкненьні пачуцьцяў і думак. Адчуваецца яна цяжкай цвёрдасьцю пад нагамі ды вострым пахам сваім ад сырасьці летняе ночы...

Цяжкія хмары нізка валакуцца над ёю і спробуюць сеяць на яе цёплую імглу, а пасьля адпаўзаюць на далёкую граніцу неба і поля й варушацца там дзівоснымі абрысамі ў густой сваёй чарнаце...

Канца-краю зямлі ня відаць,—таксама, як і неба над ёю. Зямля, як чорная прастора, прыціснутая хмарамі й маўкліва ад іх... У дземені палёў прытаіліся ціхія вёскі і слухаюць: з самага вечару дзьмуў вецер і над палямі плылі ціхія песьні травы, а пасьля, як нагнаў вецер хмар, прапаў і толькі слухаць засталася вёскам шырокую маўклівасьць глыбокае ночы...

На зямлі дарога—як само жыцьцё: відна толькі каля ног, але ж і заве-завывае яна ўдаль. Усё едзеш і йдзеш па ёй, і з кожным крокам яна ўсё новая, праходзіць пад нагамі, і здаецца, што наперадзе, там за нечым няясна-дзівосным і далёкім будзе нешта надзвычайнае, а тымчасам там кусты ды поле.

І ўяўляецца, што гэта хмары ўсё больш пачынаюць збірацца там, куды йдзе дарога, што іх ужо там многа, усё там чарней, як усюды, і няма туды ходу. А як дабярэшся туды—зямля там родная, шырока-вольная, хмары адпаўзлі наперад і зноў можна йсьці, з радасьцю ў бяскрайніх прасторах.

Сырая зямля глуха аддае стукам пад калёсамі й капытамі коняй, са стукам мяшаюцца дробна-дрыжачыя званы жалеза ці бляхі вазоў ды яшчэ галасы людзкае гаворкі, ды крыкі на коняй, як зыкі кропель вады з дзіравага вядра ціхаю ноччу пры студні...

Едуць фурманкі па цёмнай дарозе; ззаду сьледам навісае ўпартая ноч, наперадзе паступова, паступова паўзе яна, як-бы хітра паманьваецца...

Ні зямлі, ні неба ня відаць.

На прэрднім возе ехаў Саша Мяльгун—шырокі ў плячо і высокі хлопец. Гэта яго голас мацней за ўсе чуўся, калі ён падганяў свайго каня. З задніх фурманак яго постаць вырысоўвалася шырокаю цёмна-шэраю лапінаю і голас выяўляў многа гордасьці сабой, усім тым, што і як ён робіць.

І яшчэ дзяўчына сядзела з ім.

На другой фурманцы ехаў Павал Грыбок—хлопец з танклявым, хрыплым голасам. Ён часцей за Сашу Мяльгуна гукі на свайго худога коніка, каб той не аставаўся ад сытага прэрдняга каня. У голасе яго адчувалася наўна-сталая ўпэўненасьць, што вось раблю я так, як і ўсе; разам з усімі я еду, хоць зусім яшчэ малады, яшчэ нават з падросткаў ня вышаў; я, так, як і другія,—сталы гаспадар.

З свайго возу Павал Грыбок добра бачыў, як Саша Мяльгун часта прытульваў да сябе дзяўчыну і чуў, як яны паціху гаварылі.

А з задняй фурманкі насьмешліва далятаў да Паўла грубы й зычны, як брэх здаровага сабакі, голас Сёмкі Цераковіча: — Павал, паглядзі, як галубкі брукуюць!

Павал нічога не адказваў, бо было яму неяк як-бы нялоўка перад Сёмкам, ці-то няглыбокая злосьць, што ён варушыць у ім мінулае. Зьяўляліся ў яго толькі чыстыя, як вада, ды павольныя думкі аб гэтым...

Тады былі нудныя зімовыя дні і ночы. Хаткі, як трухлявыя грыбы, хаваліся ў сыпучым мерзлым сьнягу, дымілі ўгору роўнымі дымамі каміноў ды баязьліва блішчэлі на халодным сонцы маленькімі вакенцамі.

Людзі хадзілі ўшупканымі ў розныя лахманы—абы трохі больш чаго ўзьдзець на сябе ды сагрэцца.

Вечарамі хаты спробавалі гульнуць ціха просьценькімі дзявочымі песнямі за пражай, а хлопцы жартаўліва не давалі ні сьпяваць, ні прасьці.

Насьця была ўся, як вугаль, чорная, ды яшчэ маленькая нейкая, ды яшчэ такая любая і, разам з тым, можа, ад гэтага,

такая далёкая, што яму, Паўлу Грыбку—худому, востраносаму з бародаўкамі на няпрыгожым твары,—ня было сьмеласьці падыйсьці да яе й гаварыць з ёю так, як гаварылі ўсе іншыя. Толькі раз у цёмных сенях, як ішлі дадому, схваціў ён яе раптам за руку, ды так і дашлі да яе хаты цераз усю вуліцу.

„Можа гэта яна тады—от, абы пацьвяліцца“, думае цяпер Павал, а тады былі спатканьні на цёмнай ад зімовай ночы вуліцы, заваленай сьнегам; была яшчэ тады вельмі-ж вялікая нуда, што з гэтага ня можа нічога выйсьці, бо гэта-ж у яго нічога няма, зусім голы двор ды пустая хата, ды і сам ён, як гнілы грыб, часта хварэе. Але былі спатканьні вельмі доўга, і Насьця была такая-ж блізкая, як і далёкая.

Вясною дык сталі ўсе як у бубен біць пра гэта і тады-ж Насьця пачала хадзіць з Сашам Мяльгуном. Паўлу не хацелася тады жыць, а пасья пачало праходзіць гэта ў яго і ўжо цяпер толькі злосьць на шчасьлівага багатыра Сашу Мяльгуна, крыўда на тое, што сам ён ува ўсім такі мізэрны, што нават, калі што было, як у добрых людзей, дык і то цяпер людзі праходу не даюць...

— Но!—гукіе Павал на каня, у адказ на насьмешлівыя словы Сёмкі Цераковіча з задняга возу, і гэта ў яго выходзіць пабалагольску:

— Ё, ё!..

Ззаду, з Сёмкам Цераковічам едзе стары Тодар Дрозд—хітры й самаўпэўнены, як вужака. І яны пачынаюць удвух гаварыць між сабой.

„Мусіць, нарочна гэта яны так моцна, каб я чуў“, думае сярдзіта Павал і слухае:

„Бач, падла, едзе сабе з Сашкам, усё роўна, як з гаспадаром, а гэты грыбок трухлявы ззаду аж млее, мусіць, бачачы. Куды яму, смаркачу, яшчэ было зачэпляцца з ёю, а яна, чорт яе ведае, нашто яго за нос цэлую зіму вадзіла. Цяпер ён аж кашляць пачаў з нуды.

Павал пазнае голас Сёмкі і яму ўяўляецца яго сытая, гадкая постаць, шырокі твар, увесь у ўгроз, ды здаровыя, валасатыя кулакі. І Паўлу хочацца саскочыць з свайго возу, схваціць дзе-небудзь на дарозе камень ды даць ім з размаху ў голаў Сёмку, каб таму аж чэрап трэснуў. А пасья яшчэ

большая нянавісьць шавеліцца ў Паўла да Тодара Дразда, калі той пачынае гаварыць:

— Яго, значыць, бацька многа грашыў на сваім жыцці, вельмі-ж баб многа мяняў, як у смалакурні служыў, ды яшчэ хварэў чорт ведае чым, дык ад гэтага й Павал вышаў гэтакі нядошлы, як гнілы. А яшчэ рызыкуе, будучы гэтакім смаркачом.

— Бач, бач,—радасна раптам перабівае сам сябе Тодар,—дальбог-жа вунь, ліха яму, прыціснуў, здаецца, да сябе, ды як галубіць... Эй ты, там, Саша, асьцярожна, а ты, Павал, чаму не глядзіш?

Павал углядаецца наперад і бачыць, як чорная постаць Насьці, няясная ноччу, як голас хворага дзіцяці, зьлілася з постацьцю Сашы, а пасьля, як закрычалі ззаду, яна адсоўваецца ад яго—усё такая-ж далёкая і зноў як-бы любая.

І такая глыбіня крыўды, злосьці ў жаданьні паскардзіцца некаму, зьяўляецца ў Паўла, што хочацца пакінуць гэтыя цёмныя вазы, гэтых гадкіх людзей, з якімі трапілася-ж бо нейк, ліха на яго, разам зьехацца, калі выяжджалі з вёскі ў горад. Хочацца Паўлу пайсьці цёмным полем да таго месца, дзе за нейкімі чорнымі, дзівоснымі абрысамі нечага начнога, зьяўляецца маленькая ясная лапінка—гэта месяц, мусіць, спробуе выбіцца з-за хмар. Робіцца там трохі сьвятлей, вызначаюцца трохі шырокія далі, завуць яны да сябе сваім размахам і волі, і там, мусіць, няма нікога такога злога, гадкага...

— Павал, Павал, глядзі,—зноў даб'ягае да Паўла голас Тодара з задняга возу, голас нейкі цвёрды, сьлізкі, як мокрая гадзюка.

Павал на хаду паволі злазіць з возу, раптам чуе, як на прэрднім возе пачынаюць рагатаць. Голас у Насьці бязьвіннагульлівы, бяз хітрасьці; проста затым гэта рагоча яна, што сьмешна ёй, а рогат у Сашы страшны, як удар абухам па галаве; і колькі ў ім самаздавальненьня, жаданьня патаптаць усё сабе пад ногі, быць над усім вышэй і ўжо ўпэўненасьць, што мацнейшы за ўсіх ён тут.

Павал паволі прывязвае лейцы да аглабіны і чакае задняга возу.

— Ты што, глядзець ня хочаш!—падае голас Тодар:—прамаргаў ты, брат, дзяўчыну, як яшчэ прамаргаў.

— Нічога ты, Павал, браце, ня варт,—дадае цвѣрда Сёмка:—ня варт было чапаць дзяўчыны, калі ня чуў у сабе сілы.

— Я яе не чапаў,—сказаў Павал.

— А ты яшчэ яе чапаць думаў!?—зарагаталі ўдвух,—а-я-яй, трэба такі было табе яе зачапіць. Няхай-бы ты ёй сьлед свой пакінуў, каб памятала цябе навек. Ня трэба было баяцца... Ты цяпер да яе адно падкаціся ды прыстрой ёй што-небудзь,—Саша багаты, чорт яго ня возьме, яму прыплод ня страшан... А тымчасам зусім цяпер гэта табе нястрашна, калі паглядзець з другога боку,—цяпер на Сашавай шыі ты лоўка можаш выехаць... Сашка, сюды йдзі!..

Вырасла раптам з цемры каля возу высокая постаць Сашы Мьяльгуна.

„Будуць душу разварочваць“, са смуткам падумаў Павал.

— Ну, я пайду на свой воз, падрамлю трохі,—сказаў ён.

— Ча-чаго ты, дурны, што, з людзьмі пабыць ня хочаш,—схапіў яго за плячо Саша і сам сеў на воз да Тодара й Сёмкі і ўсыцягнуў Паўла.

Павал зразу адчуў зьвярыную радасьць Сашы Мьяльгуна ад таго, што вось ён сядзіць блізка з тым чалавекам, над якім так удалося яму верх узяць, не прылажыўшы многа для гэтага старанняў. Гэта была радасьць зьвера, радасьць жывёлы, бяз думак, без жаданняў, тупая й нікчэмная.

І яшчэ адчуў Павал, што гэты вась самы Саша Мьяльгун зусім нават ня хоча нічога кепскага яму; калі нават трэба будзе, дык паможа яму ад шчырасьці, хоць можа й пасьмяецца пасья, што гэта ён ня можа адчуць таго, што здзекуецца разам з гэтымі вась людзьмі над ім, а толькі сам у такім захапленні ад жыцьця, ад здарэнняў, ад самога сябе і не прыкмячае таго, што гэтым мучыць другога.

І ад пачуцьця гэтага яшчэ цяжэй стала Паўлу.

— Ну, я дайду,—зноў сказаў ён.

— Куды ты сьпяшаеш!?—схапіў яго за руку Сёмка:—давай закурим.

— Я-ж ня куру.

— Загэтым, мусіць, цябе бабы ня любяць, што ты ня курыш,—загаварыў Тодар:—бабы, брат, любяць ого-го-го! Каб ты

куруй, каб быў, як дуб, моцны і, як агонь, гарачы, каб быў упарты, цяжкі на руку.

— У Паўлы якраз нічога гэтага няма, — усьміхнуўся Саша.

— Я-ж к гэтаму й гавару, — абазваўся Тодар. — Як я быў малады, дык колькі я гэтых баб з розуму зьвёў, каб мне столькі здароўя. Толькі рабіў я ўсё ўмеючы, ня так, як твой, Павал, бацька... Бацька твой, я табе скажу пасуседзку, ня меў розуму ў галаве. Няздольны быў ён чалавек, я табе кажу па шчырасьці. Нічога ён ня ўмеў, а пяўся за людзьмі. Баб меў чорт ведае колькі, а толку нікага. Страціў здароўе, а цяпер ты пакутуй, нездараўчаны... У мяне дык, браткі мае — было тады мне год дваццаць сем — дык уг-га, якая сіла ў мяне была. Якраз тады я гэта, як дарогу праводзілі, дык я састаяў, значыць, у дзсятніках на рабоце. Дык, вядома, пасколькі, значыць, у старшых састаіш, дык яно табе ўсё спрытней выходзіць. А была там жонка, значыць, малодшага маханіка. Ну, значыць, я сюды-туды, чалавек малады, р-рослы, у сабе сілу маю, дык і падкаціўся, значыць, да гэтае самае маханікавае жонкі. А яна баба, як корч...

— Ну, а яна як, трохі мела на цябе вока? — перарваў гаворку ў радасным захапленьні Саша Мьяльгун.

— Дзіва што мела; уг-га, гаворка!..

— Ну, а далей што!?

— Ну што-ж далей; нічога, сам ведаеш! Пашлі вечары ды ночы...

— Тады ты, дзядзька, як у мёдзе плаваў, — сказаў Сёмка.

— Уг-га! Дзіва што плаваў. Яшчэ й як плаваў...

— А куды прыплыў?

— Ад аднае ды да другое прыплыў. Куды-ж!?

— Ну?!..

— Яй-права!

— То ты, значыць, дзядзька, быў здаровы маханік па гэтай часьці.

— Я й цяпер яшчэ сілу ў сабе чую, моц, значыць, гэтая самая ў мяне ёсьць... І яшчэ якая моц.

І тады хітра, самаздавальнёна паглядзеў Тодар на Паўла.

— Вось якія мы, а якія ты, — выразна сказалі Паўлу погляды ўсіх трох.

Тады Павал саскочыў з возу і загаварыў ім тром:

— Браткі мае! ну, я ведаю, што вы гэткія моцныя, а я—хворы, дык на што-ж вы гэта мне гэта гаворыце. Што я вінават, што я такі, а вы такія. На што вы мне душу разварушваеце? Ну, не хачу я нічога гэтага. Ну, Насыця нада мною насымялася; дык я ня крыўдую, бо яна здаровая, а я—хворы. Можа гэта сухоты ў мяне? Я й так дажыву, калі так, свайго веку. Насыці я не хачу... Хіба слова я ёй калі аб гэтым казаў?! Дык вы з ёю, Саша, любіцеся, дык ці-ж я што гавару; ну, зімою яна са мною трохі гэтае, а пасья пакінула—куды я ёй?.. Можа ў мяне й пераварочвалася ўсё нутро ад жалю, ад крыўды, але-ж я маўчаў: куды там мне. Я гэта ведаю... Ну, бацька мой грашыў многа, але на што вы косьці яго варушыце, мне пакутваць за гэта аднаму, калі за гэта яшчэ?! Хто яго ведае, ад чаго гэта ў мяне... Ну й я хачу так, як усе, але што-ж я вінават? Каб я ня хворы, дык ці ў мяне ўсё так было-б? На што вы ўсё гэта гаворыце, чаму ты, дзядзька Тодар, на сябе не паглядзіш, а майго бацьку памінаеш?

— Я-ж кажу, я ўсё рабіў умеючы, хоць праз меру, але ў меру ўсё ў мяне выходзіла.

І ўсе ўтрох тады зарагаталі. Рагаталі зычна, шчыра, весела. Рогат іх быў, жаданьне вольнае ад жыцьцёвых пут, шырокі і затаіўшы ў сабе сілу грубой, стыхійнай і нікчэмнай перамогі дзікае, тупое сілы над усім слабейшым... Была ў рогаце гэтая перамога над слабым Паўлам, над рознымі дробнымі перашкодамі, якіх так многа, і перамагаць, змагацца з якімі, ёсьць і ўся, можа, мэта і ўвесь сэнс жыцьця. Ня было ў рогаце радасьці, была адна сіла—здаровая, як камень, цяжкая, як зямля...

Пачынаўся дзень, мусіць, бо шэраю стала вызначацца зямля. Сталі выяўляцца з цемры далі, дарогі больш відаць стала. Ці то гэта, можа, месяц больш выбіўся з-за хмар—там, на даляглядзе нек жоўта пачало рабіцца. Зямля была бясконцым прасторам, які зваў дыхаць вольнаю воляй.

Ці вёскі, ці лясы падняліся белавата-цёмным абрысам далёка і ўсе віднець пачалі.

Ня йначай, гэта дзень пачынаўся.

Прыбег раптам вецер і адагнаў хмары за далёкія лясы—тады сонны месяц глянуў, каб разьвітацца з зямлёю. Абліў ён сьветам сваім, як плачам, дарогу, тры хурманкі й людзей на іх.

Паперадзе трос сытым задам конь Сашы Мьяльгуна, а ззаду не адставалі два худзенькія конікі Паўла і Сёмкі. На прэдным возе гойдалася ў бакі постаць дзяўчыны. Была яна маленькая, ды тоўсьценькая, галава, абкручаная белым тоўстым шалем, была як калясо на цёмнай шэрані начное прасторы.. Месяц асьвяціў людзей на заднім возе. Быў вясёлы Саша Мьяльгун, ухмыляўся ён шырока, таксама вясёла ўхмыляўся, але з нейкаю зайздрасцю Сёмка Цераковіч. Тодар пабліскваў хітрымі вачыма з-пад пасівеўшых броў на пажоўклым твары, ды хмуры Павал маўчаў, затаіўшы на дробным, вострым і худым твары жаданьне дзе-небудзь дзецца ад гэтых людзей.

II

На прэдным возе Насьця паволі падганяла Сашавага каня, гукала часам на яго слаўным жаночым голасам. У чорным кароткім каптане яна здавалася тоўсьценькаю, порсткаю, і на твары яе гуляла журботна-вясёлая, задорна-пакорная, дзявочая задумёнасьць, якою жанчына заўсёды цягне да сябе. Яна адчувала, што аб ёй гавораць на задняй фурманцы, і ў яе зьяўлялася хваляваньне, што вось яна застаўляе цэлую ноч гаварыць людзей, іншых быць вясёлымі, іншых сумнымі.

Было толькі ёй трохі спачатку нялоўка перад Паўлам, з якім нечакана прышлося зьехацца, выяжджаючы вечарам з вуліцы вёскі. А пасья гэта прашло, бо ня ведала яна, што ў Паўлы на душы. Прыпаміналася ёй, як яна зімою дражніла Паўла каханьнем, думачы, што ў Паўлы, апроча гульлівай вясёласьці, нічога ад гэтага ня будзе. І цяпер ня ведала, што цяжка Паўлу яе бачыць, таксама як ня ведаў, ня думаў Саша Мьяльгун, што цяжка Паўлу ад насьмешак.

Ды яшчэ трохі было нялоўка дзяўчыне ўжо перад усімі, што яна на Сашавым возе, хоць і ведала яна, што ўсе гавораць аб іх блізасьці, ды яшчэ дагадвалася, што можа там, ззаду, ведаюць, што яны з Сашам едуць у горад купляць усё к свайму вясельлю. Ведала, што Сёмка з Тодарам едуць мяняць каня, а то вельмі-ж ужо нядужым, бо старым і худым стаў Сёмкаў конь. Ня ведала толькі Насьця, што Павал едзе да доктара.

І былі ў яе настроі гульліва-журботныя, радасныя, як у маладой бесклапотнай дзяўчыны. Ёй было весела ад таго, што дражнілася яна зімою каханьнем з Паўлам, было трохі шкода

яго ад таго, што ён вельмі-ж моцна кашляе. Але ўсё было сьветла і добра. Ё ўжо саўсім затапляла ўсе яе пачуцьці нявыказаная словамі, адчуваемая ўсёю істотаю, вялікая радасьць, што вельмі-ж вось падабаецца Саша, што яны ўдваіх едуць у горад, на яго возе купляць усё, што ім абаім патрэбна, што вось можа яна гукнуць яго, здаровага, насьмешлівага над усімі, і ён ціха прыдзе да яе.

Весела было глядзець на чыстае ўжо неба, слухаць гулкія песьні маладога ветру на пахучых засевах грэчкі. Яна азірнулася назад і бачыла, што Павал ужо ідзе, паволі калываючыся, побач свайго возу і ўявілася ёй, што гэта Павал рад таго, што едзе ў горад уладзіць нейкія свае патрэбныя справы па гаспадарцы. Ёй захацелася засьпяваць што-небудзь лёгкае, цягучае, ціха-радаснае, або ўжо, калі на тое пашло, зусім гульлівае. Вось так, як сьветлымі вечарамі ў залатую восень сьпяваюць гуртам дзе-небудзь каля канцавое хаты:

„Што за месяц, што за ясны“...

Або вясёлы і зусім новы ў вёсцы мотыў кудравай песьні:

Гэй вы, коні варанья,
Грывакі мае!..

Плаваюць гулкія песьні ў прасторы востра-лёгкага паветра, слухаюць іх нізкія хаты; месяц глядзіць на вёску, і старыя выходзяць з хат слухаць ды ўспамінаць. А ў вясёлых песьнях весела-радасны смутак і жаданьні, няведама якія.

Эх, вы песьні і людзі на зямлі!..

Ні-то драмаць, ні-то моўчкі думаць пачала Насьця...

Тады зьявілася была ў Паўла думка падыйсьці да яе ды пагаварыць з ёю. А як ступіў ён два крокі наперад, асядаць і гінуць пачала думка.

— Няма аб чым у мяне з ёю гаварыць,—зусім моцна сказаў Павал.

— Што так кажаш?!—дакаціўся голас ззаду.

— Нічога, дзень нахапіўся,—адказаў Павал і сьцебануў пугаю каня па худых рэбрах.

„Вельмі-ж у мяне на полі ўрадзіла ярына,“ падумаў ён, „і многа яе. Зімою трохі прадам ды куплю лепшага каня“.

А пасля раптам уцякае гэтая думка і ўявілася, што доктар, да якога ён едзе, павінен быць чалавекам вельмі сур'ёзным, але нейкім такім, якому можна, і нават трэба ска-

заць аб усім, нават і аб Насьці, што яна такая любая, але-ж вельмі далёкая і што загэтым аж нічога рабіць дома ня хочацца.

— Яно ўсё пройдзе,—зьявілася новая думка,—усё забудзецца, а жыцьцё будзе яшчэ доўгім, бо ад грудзей, што баляць; ніхто ня ўміраў ніколі, здаецца. Многа яшчэ будзе думак новых і навін за жыцьцё, толькі вось аднаму, мусіць, прыдзецца, пахаваўшы матку, або перацягнуць на гэтую гаспадарку сястру з мужам з суседняе вёскі... А ўсё-ж яно слаўна так ехаць, а пасьля, вечарам назад; нюхаць вольнасьць сырых палёў, слухаць, як у вёсках пры дарозе сьпяваюць пеўні...

І ўжо зьявілася думка, што гэта-ж усё робіцца ў жыцьці нейк, як панейчаму загаду ці што, і нічога ня зробіцца таго, чаго ня зробіцца...

Думка была слаба выяўленаю, няясною, была яна, хутчэй усяго, глыбокае пачуцьцё...

Зусім ужо пачынала віднець, а на палёх разгуляўся радасны вецер...

Раптам у Паўла зьяўляцца пачаў дзелавы настрой, стала прыпамінацца, што трэба рабіць у горадзе.

„А можа зусім да доктара ня йсьці“, падумаў Павал, „гэта-ж усё так сабе. Яно няважна, мала што, чорт яго бяры... Вось зайдзі гэта я ў крамы, куплю чаго трэба, ды паеду дадому, адзін“.

І тады прыпомніў, што сусед-селькор прасіў зайсьці ў рэдакцыю, перадаць допісы. Павал абмацаў у кішэні конвэрт з паперкамі і радасна падумаў, што тут вязе допісы на Сашу Мяльгуна за зьдзек над парабкам.

„Вось шкода Насьці, што зьявязалася з ім“, зноў падумаў ён, а пасьля раптам вынырнула аднекуль з глыбіні злосьць на Насьцю, што дражнілася з ім зімою.

— Гадаўка чортава,—казаў моцна Павал.

„Вось я адно“, зьявілася моцная думка, прыехаўшы дадому, пагавару з гэтым сам суседам, што ў газэце на Сашу напісаў, усё-ж ён чалавек, можна сказаць, свой. А аб чым я з ім буду гаварыць? От, што-небудзь!..

Сьцебануў Павал тады пугаю кавя і палез на воз.

III

У тую раніцу ў вёсцы яшчэ прыцягкам устала жанчына. Было многа работы аднэй у хаце.

„Хаця-б дождж не пашоў, ды не абмачыў Паўла“, падумала яна пра сына.

І пашла таўчыся па хаце й па-за хатаю.

„Нешта Павал стаў сумны, хоць-бы ён там як-небудзь падвесьляіўся ў горадзе“, усё думала яна.

А пасья прыбегла да яе засопшыся Ганна, што служыла ўжо другі год у Мьяльгуновых і пачала гаварыць, што Саша Мьяльгун паехаў у горад з Насьцяю і што ў іх будзе вясельле. А пасья пачала гаварыць як да яе, яшчэ да Насьці, прыставаў Саша, усё гаварыў, што возьме замуж і што цяпер, ліха ведае, што будзе.

— Ну, няўжо?!—узрадавалася Паўлава маці.

— А ты як-бы рада,—пакрыўдзілася Ганна,—а ў твайго Паўла здароўе адабрала Насьця... Ты думаеш, цётка, я ня ведаю? Усе ведаюць; а я паступаю ў комсамолы.

— Чаму?

— Таму!

— А што з гэтым?

— На яго ў суд падам; усё роўна яму спакойна жыць, гаду, ня дам.

— З Насьцяю жыць?

— З Насьцяю.

— А сястрычка-ж мая, зрабі-ж ты гэта. Вось і Павал мой узрадуецца, сумны нешта-ж вельмі ён цяпер зрабіўся. А я толькі думала аб ім.

І невядома чаму так раптоўна Ганна заплакала. Яна доўга сядзела на адным месцы, на лаве, у кутку Паўлавае хаты, выцірала рукавом зрэбнага кафтана сьлёзы ды чмыхала носам. Ёй гэта падабалася плакаць, а ў галаве хадзілі вольныя думкі аб тым, што яна намечана ў дэлегаткі; адчувала, што ў гэтым нешта процілеглае і мацнейшае таму, што з яго зрабіў Саша Мьяльгун. Нешта яснае выяўлялася перад маладым жыцьцём, і само жыцьцё паднімалася наперадзе, як вялікая, цікавая дарога, на якой апаноўваюць чалавека радасныя хваляванні.

— Гадаўка гэтая Насьця,—сказала моцна Паўлава маці.

— А што яна вінавата?—хацела сказаць Ганна, але сказала, палажыўшы палец на губу:

— Я ня дамся ў крыўду Мьяльгуну...

— От Павал будзе всялейшым,—з хітраю ўсьмешкаю сказала Паўлава маці,—а то-ж вельмі думаць ён аб нечым пачаў многа.

А Павал у той дзень зусім вясёлым выехаў з гораду.

Доктар яму нічога не сказаў, толькі даў нейкіх зеленаватых пілюль; купіў яшчэ Павал матцы хустку ды новую касу. А як выяжджаў з гораду, дык адчуваў, што ўсё будзе добра—ці то гэта пілюлі памогуць, ці то саўсім нічога ў яго няма. Вось будуць пагожыя дні, добра будзе касіць каля рэчкі; а Насьця—чорт яе бяры, паздаравею—другую знайду. І едучы, бачыў, як на краю гораду музыканты збіраюцца граць у вялікім, разгароджаным садзе.

У капэльмэйстра таксама балелі грудзі, і ён стрымліваў кашаль. У аднаго музыканта балеў зуб, і яму цяжка было дзьмуць у флейту, але-ж ён думаў аб тым, што ад яго флейты многае залежыць у музыцы. Усё-ж ня было весела, нават нейк сумна капэльмэйстру і флейтыстаму.

Але як махнуў капэльмэйстар рукамі і гранула бяскрайнім вясельлем музыка, ува ўсіх, хто слухаў, раптам пачало зьяўляцца вялікае захапленне жыццём, адчуванне яго вялікасці й характва. А ў каго й зьявілася журба, дык была яна радаснаю й жаданаю...

Так што зусім усё стало для Паўла слаўным і захапіла яго імкненні.

Як ехаў, дык весела пад ветрам ляжала поле.

Старшыня Саўнаркому Беларусі т. Адамовіч аб Маладняку.

Кожны комсамалец павінен імкнуцца ўцягнуць у грамадзянскую савецкую працу сьвядомых сялян і дапамагаць ім увесь час у іх працы і, разам з тым, дапамагчы сялянству ад сахі, іншы раз, можа нават, ня столькі актыўнаму, падыйсьці да савецкай працы і наўчыцца працаваць у тых ці іншых установах: сельсавеце або ў яго комісіях, комітэце ўзаемадапамогі ці коопэрацыі.

Гэта задача павялічваецца тым, што комсамалец і сам павінен вучыцца; гэта галоўнае заданьне кожнага комсамольца, бо й сама партыя ўвесь час вучыцца, але адначасова вучыць рабочых і сялян.

Усебеларускае аб'яднаньне поэтаў і пісьменьнікаў „Маладняк“, якое аб'яднае ў сваіх шэрагах культурныя комсамольскія сілы і якое ставіць сваёй мэтай выданьне часопісі дзеля таго, каб дапамагчы комсамольцам разабрацца ў пытаньнях, якія цікавяць іх і ўказваюць канкрэтныя задачы комсамольца, заслугоўвае бязумоўна адабрэньня і падтрыманьня.

С. Ярмак

Зашумеў лес стары*)...

Зашумеў лес стары верхавінамі,
Здрыгануўся, ды кажа вось так:
— Мы, старыя, пахілыя дрэвы...
Нам на зьмену прышоў маладняк...

— Поўны сілы магутнай і творчай,
Жыцьцярадасны, мілы такі.
Што за песьні!—

Мастацкія песьні!

Гэткіх песень ня чулі вякі...

Мы старэем... радзеем паволі,
Саступаючы месца другім.
Ён расьце, зелянее на волі...
Маладняк—на уцеху усім!

Мы—старыя... бяз сілы ўжо дрэвы,
Нашы песьні нячутны ўжо так,
Нашы сьпевы—хаўтурныя сьпевы...
— Нам на зьмену
прышоў маладняк.

*) Першы верш сялянскага хлапца з вёскі Каменна, Узьдзенскага раёну.

Язэп Пушча

* * *

Ад радасьці
Мне хочацца сьмяяцца дзіцем,
Галоў схіліўшы
На прыпол вякоў.
Мне хочацца дзівіцца і дзівіцца,
Як чокаюць кілішкі
Буйных слоў.

Я іх люблю,—
Яны мне блізкія
Э дзяцінства.
Узяў я з імі шлюб—
І сэрца радасьць цісьне,
І ў сэрцы зоры бліскаюць.

І я,—
Я не адзін такі—

Нас шмат.
Хто хоча, поглядам акінь...
Які бунтоўны
Штаб!
Якія ў песьнях тоны!

Чаго-ж яшчэ нам болей?
А вось:
Даволі гымны нюняць,
Каб радасьць ня ўпілася болям
Па сялянскіх пунях...

Хлапцы!

Сягонья з намі сонца,—

Мы з ім ў дарозе ня прыстанем.

Ці-ж можа палкасьць ў нас астыць?

Ніколі, не!

Пад хмелем моцна-моцным

Мы прызем на паўстанак

Новага сталецця...

Няхай мінуўшчына нас не кляне,—

Наш сьпеў ад сэрца льецца.

Затым

Мне й хочацца сьмяяцца дзіцем,

Галоў схіліўшы

На прыпол вякоў.

Мне хочацца дзівіцца і дзівіцца,

Як чокаюць кілішкі

Буйных слоў.

Язэп Пушча

Я для Беларусі...

Я для Беларусі мілай
Радасьць дзён нашу...

Над лесам зоры мклівяць,
Хаваючы міганьне
Ў лісьцяў шум.

Люблю—нашто хавацца?
Ну, быццам васілёк у жыце
Ды як і не?
Калі у кожнай хаце
Шчасьце песьняю імжыць.

Калі нат вецер-зьюга
Прысеў за куст, як брат,
А сонца выплыла над лугам...
Ну, хто тут будзе ўжо ня рад?

Жыцьця ня трэба клікаць,—
Яно між нас вяртлявіць ліст.
Прышлі з дуброў музыкі
І ў клюбах граюць на расхліст.
Яны на лад нячуты
Свае цымбалы, дуды завялі.
Не абзавуць іх—чмуты!
Їх радасьць ў шопаце ялін.

Паклон, паклон, краіне!
Ад сэрца шчырага—прымі.
Не абвіе ўжо болей іней
Маўклівасьцю тваіх крыніц.

С. Хурсік

З а р а б і ў

(Апавяданьне)

Вечарэла.

Ціха й павольна садзілася за лесам сонца. Апошнія золата-агнёвыя праменьні квола дыміліся ў сьмяючыхся абшарах зялёных лугоў і палёў.

Хвалявалася срэбна-блакітная рэчка. Хвалі перасыпаліся і зьзялі дажджом залатых іскрачак.

У паветры мітульгой вярцелася няўтомнае птаства, цыгінкала, сьпявала. Паветра абвявала пахамі нядаўна расьцьвіўшых красак.

Прыгожай маладухай выглядала вёска Дубраўка: новыя дамы яе амаль што танулі ў зелені дарослых садоў.

Вуліца была пустою; толькі адзін Апанас Пілька, заможны дубраўскі гаспадар і быўшы вараціла вёскі, сядзеў на лавачцы каля сваёй хаты ды курыў самасейку ў нямецкую люльку.

Хвіліна-ад-хвіліны сьрдзіта сплёўваў у бок, нэрвова пакашліваў, а часам заядла пакручваў галавой і скрозь зубы бязьлітасна лаяўся.

— Няўжо гэта так і будзе?!—шаптаў ён сам з сабою,— няўжо мне назаўсёды ўжо перагароджана дарога і я ніколі не дабяруся да коопэратыву?! Не!.. а ўсё-ж-такі дабяруся!..

Расхваляваўся і ўзняўся з месца. Рукі й ногі, як ад холаду, падрыгвалі; а жартаўнік, цёплы ветрык, як малое дзіцё, бяскопатна забаўляўся яго напалову сівай барадою: кудлачыў яе, гладзіў, расчэсваў на паловы... Як запазьніўшыся ўвосень, адзінокія парыжэлыя лісты, трапаліся ў яго каля вушэй космы даўно ня чэсаных, вылезшых з-пад шапкі валасоў.

Успалёнымі вачыма аглядзеўся навакола. Раптам спыніўся на чымсьці ў далячыні. Стаў напружна ўглядацца. Па

хвіліне злосна засьмяяўся вачыма... ціха захіхікаў. У адлегласьці двух кілёметраў новасьпечаны „савецкі гаспадар“ Міхалка Жур худым канём баранаваў свой надзел. Прыстаўшы за дзень конь ледзьве цягнуў за сабою ногі і часта супыняўся.

— Го-о-о!—сярдзіта кпіў Апанас,—гэта не прамовы гаварыць на сходзе, не законы нам устанаўляць!.. так-так... бі!.. сам упражыся!.. Го-го!..

— Што там такое?—запытаўся ў Апанаса яго кум Зьміцер Дулька, які таксама вышаў на вуліцу крыху пабавіцца.

— Вунь, паглядзі, братка, як аратар наш працуе!..

— Што-ж, прынамсі?.. а які ты быў, прынамсі, год дваццаць таму назад?..

— Я?! Дык ці так-жа я каля людзей абходзіўся, як ён цяпер?.. Хочаш жыць—каля людзей лагодненька абходзься, кожнаму скарыся!

— Ну, цяпер, прынамсі, сьвет такі настаў, што ня хоча... Але мне здаецца, што Міхалка нікому нічога кепскага не зрабіў?..

— Браток ты мой!.. Мала што не зрабіў, але-ж ён гатоў кожнага з нас у лыжцы вады ўтапіць!

— Ай, што ты?.. ён, прынамсі, не...

— Ну, мо' й не, але паглядзі ты, як яны, новыя, пнуцца зраўняцца з намі, пнуцца, як жаба на корч?!.. Га?..

— Ну, гэта, прынамсі, то ім ня ўдасца, бо хоць улада й дала ім зямлі, але-ж нічога ня маючы, ня вельмі выдыхнешся!.. Хаця Міхалка—хлопец заўзятый?!

— Дармо, браток, сядзе й ён на якары.

Хвілін некалькі памаўчалі.

— Але ці чуў ты, кумок, прынамсі, такую штуку?—з таемнасьцю ў голасе і павагаю да таго, што ён зьбіраўся сказаць Апанасу, прагаварыў Зьміцер. У вачох у яго бліснуў аганёк радасьці, што ён раней ад кума даведаўся аб гэтым.

— А што?—жыва зацікавіўся Апанас.

— У коопэратыў прыехаў нейкі інструктар і кажуць, што заўтра перавыбары кіраўніцтва будуць.

— Няўжо праўда?!—у няпрытомнасьці ад радасьці й здзіўленьня ўскрыкнуў Апанас і аж схпіўся рукамі за каленкі ад паўнаты задаваленьня.

— Праўда!..

— І ты сам, браток, чуў усё гэта й бачыў?

— І чуў і бачыў,—адказаў спакойна Зьміцер.

— Што ты кажаш, кум, ці ў сваім ты глузьдзе?—ня верыў усё Апанас.

— Вось чалавек! — крыху нібы абразіўся Зьміцер,—няўжо-ж, прынамсі, я табе стану маніць?!

— А браточак ты мой!... Ай, я-яй!..

Абодва прыселі на лавачку.

Цераз некалькі момантаў Апанас, аднак, зноў усхапіўся на ногі.

— Ну, брат!—пачаў ён таемным голасам,—цяпер Цімоха (прыказчыка коопэратыву) пад'абуюць?!

— А што яму?.. Прынамсі... Кажуць, што кіраўніцтва будзе за ўсё адказваць, калі што...

— Але ведаеш што, браток, нам трэба цяпер не праяваць на перавыбарах!

— Чаму?

— Чалавеча!.. Што хіба ты ня здолеў-бы коопэратывам так кіраваць, або я?.. Нам трэба ўсёю раднёю з'арганізавацца!..

— Я, браток, то ня здолею; прынамсі, ты—другое дзела, ты сам умееш расьпісацца ды ў цябе хлопцы баявейшыя,—усе пісьменныя!

— Братка, але-ж нам з такою вялікаю раднёю сорам паддавацца ды такую кароўку (коопэратыву) чорту лысаму аддаваць у рукі, мы павінны ўсім сялом кіраваць!

— Ну, вядома,—згадзіўся Зьміцер.

— Дык ты, браток-кум, пакурстай!

— Ну, добра, я скажу... Заўтра цябе выберам у коопэратыву, прынамсі...

— Ну, ну, браток... усім утлумач, бо мне самому.. бач, скажучь людзі, што ўжо... няхай лепей будзе...

— Толькі гарнец „першаку“ рыхтуй.

— Абавязкова! аб гэтым ня трэба й гаварыць! Будзе!..

— Татка!—пазваў Апанаса большы яго сын Мікола, які толькі што вярнуўся з поля, дзе сеяў авёс.

— Чаго?—адазваўся Апанас.

— Вы нічога не падрыхтавалі коням даць?

— Там, пад паветкай... Ну, пачакай, зараз сам іду...

А ты, кумок, ужо йдзі і рыхтуй...

— Іду, іду...—адказаў Зьміцер і пашоў к свайму брату.

Апанас пашоў на свой двор.

— Чуў ты гэта?—хваляючыся, як малое дзіця, звярнуўся ён да сына.

— Што?

— Старое кіраўніцтва ў коопэратыве вось ужо далоў, а заўтра новае зьбіраюць!

— Праўда?

— Праўда!

— Цікава, што за справаздача будзе.

— Цікава, да ня гэта: цікава, да каго цяпер коопэратыў пападзе ў рукі?! Ось што!..

— Каго выберуць,—проста адказаў Мікола.

— Во-во-во!.. Трэба толькі ведаць, як трэба выбіраць!..

Я думаю, каб як да сябе прыгарнуць?!

— Яшчэ чаго не ставала?!

— Дурань!.. ты ведаеш, што такое коопэратыў?—гэта такая кароўка, што дае, дае малачко, ды не перастае даваць!..

— Калі кіраваць і гандляваць, дык часна, а не—дык і рук не мараць, а то толькі на векі вечныя пакладзеш на сабе чорную пляму!

— Ты баішся, дык не тваё дзела, а мне, старому, трэба зарабіць хоць на пачку махоркі!

— Як сабе хочаце, але посьле... глядзеце...

— Ідзі ў балота!.. дурань!..

Сын бацьку больш не супярэчыў, і гутарка іх перашла на другую тэму.

Вечарам, калі Апанас з сям'ёю сеў вячэраць, да яго прышоў Міхалка Жур пазычыць пуды два аўсу на насеньне.

— Пазыч, дзядзюхна, а я ўвосень удвая аддам!—праціў Міхалка.

— Што ты, братачка! Каб я так жыву быў, каб я з сваёй хаты ня вышаў, калі ў мяне ёсьць хоць адно зерне,—закляўся й забажыўся Апанас,—яй-богу, мышы няма чым удавіцца!..

— Хоць пудзік мо' ёсьць?..

— А, братка! Што я табе пашкадаваў-бы?.. Ты-ж не галыш які, а такі самы, як і я, што ты? што я баяўся-б ці што?.. няма!..

— Ну, калі няма, дык і няма,—нехаця згадзіўся Міхалка...

— Ведаеш што, Міхалка?—па хвіліне хітра пачаў Апанас,—зрабі мяне заўтра прыказчыкам, а ты сам таксама прымайструйся, тады я ўжо для цябе пастараюся мо' як?..

— Дзядзечка, гэта-ж ад мяне не залежыць, гэта як людзі: калі выберуць вас, дык будзеце вы, а калі не, дык што я тут дапамагу?..

— Ну, не гавары—ты добры аратар: што захочаш, то і зробіш...

— Што вы?.. Ды наогул, за авёс я стану сваё сумленьне прадаваць...

— Чалавек ты?.. Я пажартаваў!..

— Дык у вас, дзядзька, аўсу няма?

— Няма, братачка!—зьнішчыўся Апанас.

— Бывайце,—разьвітаўся Міхалка і пашоў за дзьверы.

— Го!.. сябар!.. аўсу дай!.. а трасцу!?..

— І ня сорам вам, татка!—успыліў Мікола.

— Маўчы!.. Табе якое дзела?.. я ведаю, што раблю!..

— Ну, як ведаеце!..

Назаўтрае перавыбары так лоўка прашлі, што нават зусім малаграматыны Зьміцер, які па старасьці год ужо ня мог поўнасьцю, усімі літарамі падпісаць сваё прозьвішча, і які сам сябе лічыў няпісьменным, і то папаў у сябры кіраўніцтва. Апанаса выбралі толькі прыказчыкам, што для яго было, аднак, самым галоўным.

Такім чынам, усюды былі свае; толькі старшынёю рэвізыйнай комісіі абралі Міхалку Жура.

У той-жа дзень Апанас перавёз да сябе ўсе тавары, расклаў іх у асобнай клятущы, адмыслова для гэтага ў яго хаце адбітай, і пачаў таргаваць.

Дзела пашло, як па масьле. Непакоіла Апанаса толькі адна думка. Інструктар, ад'яжджаючы, сказаў, што, дзякуючы задоўжанасьці коопэратыва, яго мо' часам прыдзецца зачыніць.

„Чаго добрага: не дадуць гады і пагандляваць у ахвоту. Трэба завіхацца“, думаў Апанас часьцяком, і пасвойму

завіхаўся. Прыдзе за таварам якая-небудзь няпісьменная баба, ён і накіне ёй ад сябе па капейцы на фунт таго або іншага тавару.

Скора яго, аднак, падлавілі на гэтым і вылаялі, як трэба; заявіць на яго так куды-небудзь, у ўстанову якую, не хацелі: усё-ж шкада было ім свайго чалавека.

Тыдні цераз тры пасья перавыбараў у крамку зашоў Міхалка Жур. У крамцы якраз нікога пабочнага ня было. Апанас зняў з паліцы пару галёш і падаў іх Міхалку.

— Гэта што?!—зьдзівіўся Міхалка.

— На!—хвалюючыся, адказаў Апанас,—але будзь чалавекам... Я думаю, што мы з табою памірымся?..

— Да я з вамі й не сварыўся ніколі?.. што вы?..

— Вазьмі, братка, хутчэй!—хваляваўся Апанас.

— Да я ня маю чым заплаціць?!—ня цяміў яшчэ Міхалка.

— Каму плаціць, нашто?.. Вазьмі і насі здароў, вось і ўсё... будзь чалавекам толькі...

— Ды што вы мне аддаеце абшчэственнае, якое вы маеце права?..

— Я сам залажу за цябе свае грошы,—крыху паправіўся Апанас.

— Я ў вас гэтага не прашу!

— Ну, як хочаш!—сказаў урэшце Апанас, пачырванеў, як рак звараны, і зноў паставіў галёшы на паліцу, дзе яны й раней стаялі.

Міхалка купіў патрэбных сабе рэчаў і сабраўся йсьці.

— Дык вазьмі, Міхалка, і галёшы,—зноў зьвярнуўся да яго Апанас.

— Не, не хачу.

— Ну, гэта як хочаш, але, братка, нідзе нічога не гавары, маўчы.

— Што гаварыць... Самі яны вінаваты!.. Глядзецца, дзядзька, каб у парадку ўсё было, бо мы яшчэ на мінуўшым тыдні зьбіраліся прысьці ды праверыць тут крыху.

— Як? правяраць думаеце?.. і так скоро?—зьдзіўлена спытаўся Апанас і пабалеў,—я не чакаў, свае-ж людзі такі!..

Міхалка пашоў. Апанас пачухаў патыліцу, уставіў у столь вочы і пачаў штось вылічаць...

— Апанас, Апанас!—пазвала яго жонка.

— Чаго ты?!—груба адазваўся Апанас і нахмурыў бровы,

— Ці чуў ты?..

Апанас, не прарываючы сваіх вылічэнняў, скоса зірнуў на жонку.

— Адмоўся ты ад гэтае крамкі!—залемантавала жонка,—ты паслухай, што гавораць на цябе людзі!

— Хто, што гаворыць?—ужо мякка спытаўся Апанас.

— Вой-вой! Кажуць, што ты жыта тут прымаў па шэсьць-дзесят капеек, а на пункце па семдзсят браў, ды што цану сам сабою на ўсе тавары падбаўляеш... вой, вой! Няхай іх пранцы!..

— Дурная ты баба!.. Яны няхай брэшучь, а ўзяць мяне, ня возьмуць,—адказаў жонцы Апанас, і абое супакоіліся.

Роўна цераз месяц пасля перавыбараў нечакана ні для каго прыехаў у Дубраўку той самы інструктар, які раней прыжджаў і абвясціў, што дубраўскі коопэратыў зачыняецца і што тут будзе ўтворана толькі аддзяленьне бліжэйшага суседняга коопэратыву. Апрача таго, інструктар ураз забараніў прадаваць Апанасу тавары і, забраўшы ад яго ўсе належныя паперы, пашоў з імі к быўшаму прыказчыку Цімоху, да якога ён заехаў цяпер па ранейшай знаёмасьці з ім.

Сабралася рэвізыйная камісія і пачалі правяраць справы коопэратыву. Па запісах усё аказалася ў спраўнасьці; толькі Цімох заявіў ад сябе, што ў паперы мабыць ня ўведзена курсавая розьніца, якая атрымоўвалася пры перапрадажы пункту жыта і іншага збожжа, якое тут куплялася таней, чым аддавалася на пункце.

Да Цімоха далучылася яшчэ некалькі дубраўцаў.

Зрабілі падлік курсавой розьніцы. У сярэднім яна раўнялася 90 рублём.

На наступны дзень назначылі агульны сход пайшчыкаў. На сходзе інструктар абвінаваціў кіраўніцтва ў укрыцьці 90 руб. курсавой розьніцы.

Сябры кіраўніцтва паднялі крык.

— Што-ж мы вінаваты?—крычалі яны,—мы нават ні разу й ня былі ў коопэратыве: усім кіраваў сам Апанас!

— Калі так, дык я на сябе ўсё бяру!—крыкнуў Апанас. Сход захваляваўся.

— Гэта дзьве каровы з хлява выводзіць, а чаму Цімох, як быў, чаму Цімоха не накрываў!.. А гэты чалавек толькі месяц адзін пабыў і так яго накрылі!..—крычалі адны.

— Бо інструктар разам з Цімохам гарэлку піў!—крычалі другія.

— Таварышы!—крыкнуў інструктар,—гэта ваша дзела: хочаце прабачаць яму—прабачце, а ня хочаце—узышчаце! Я толькі хачу паставіць на від яму і ўсім, хто глядзіць на коопэратыў, як на сваю ўласную крамку, што абкрадваць коопэратыў таксама ня можна, як і клець суседа!..

Сход супакоіўся. Інструктар гаварыў яшчэ некалькі хвілін.

— Таварышы!—так закончыў ён сваю прамову,—я прапаную ўзыскаць з Апанаса дзевяноста рублёў, бо ён іх украў не па беднасьці; ён сам чалавек багаты! Я прапаную з яго ўзыскаць і сходу наперад быць асьцярожным пры ўсякіх выбарах.

Сход прыняў прапанову інструктара.

Як толькі старшыня падлічыў галасы і абвясціў вынікі (многа было пайшчыкаў з суседніх вёсак), жонка Апанаса закрыла рукамі твар, скаланулася ўсім целам і так загалаціла, што аж увесь сход уздрыгнуўся.

— Гэта няправільна! Гэта здэкі!—падняліся ў грамадзе галасы і ўвесь сход загуў, залаташыўся, як падстрэлены зьвер.

— Адразу дзьве каровы з хлява вывелі!—крычалі адны,—Апанас толькі месяц прабываў і то адразу накрываў, а чаму-ж Цімоха ні разу не накрываў за два гады!?

— Бо інструктар разам з Цімохам самагонку піў!—крычалі другія.

— Хто ў нас такі інструктар?! Далоў яго!

Інструктар, залажыўшы ў кішэню руку і прыпёршыся плячыма к сьценцы, спакойна пазіраў на хвалюючуюся грамаду.

Так прашло некалькі хвілін.

— Заклікаю да парадку!—крыкнуў старшыня сходу.

Шум раптам спаў. Чуліся толькі дзе-ні-дзе адзіночныя выкрыкі, дый голасна яшчэ плакала Апанасіха.

Праца сходу пацягнулася далей. Апанас увесь час сядзеў з такім выглядам, нібы яму ўзваліў хтось на плечы стапудовы цяжар. Градам сыпаўся з яго твару пот, але ён гэтага не прыкмячаў і нават ні разу ня выцерся.

Мікола таксама, здавалася, ператварыўся ў камень.

Ня ўсьпеў кончыцца сход, а Апанасаў ужо і сьлед прастыў.

— Ну і сход-жа сёння!—хтосьці прагаварыў у грамадзе пасья зачынення сходу,—вось навучылі!..

— Так і трэба зладзею!.. Яшчэ гэтага мала: ён не дзевяноста ўкраў, гэта толькі курсавой розніцы на дзевяноста, а надбаўкі?!

— Хлопцы!..—крыкнуў адзін стары, усім вядомы жартаўнік,—будзе досыць і гэтага!.. Грошай у яго няма: цукеркі-ж і галіфэ яму ня так прыходзіліся, а спадніцы да хусткі?.. а?.. досыць!!

— А каб ты, Міхалечка, так сваіх дзетак павыцягваў, як ты ў мяне дзэве кароўкі з хлява выцягнуў!..—енчыла неўгамонная Апанасіха...

Апанас-жа сядзеў ужо дома адзін.

— Што я нарабіў?—крычаў ён, бегаючы па хаце і тузаючы сябе за калматыя валасы,—што я нарабіў?! Як мне цяпер на вуліцу выткнуцца, што на мяне цяпер скажуць усе людзі?.. а дзеці мае?! Ой, чорную пляму і на іх я паклаў!.. божачка!.. І на што мне ўсё гэта трэба было?? І заўшта скараў ты мяне, божа?! Ты маўчыш?! І ты мо' разам з людзьмі кпіш нада мною?! а?! кпіш?! Гэта твая воля мяне наўчыла гэтаму!..

Бразнулі дзверы. У хату ўвашлі Мікола з маткаю. Апанас прысеў на лаўку і затросься, як асінавы ліст.

— Ну, што, татка, зарабілі?!—едка спытаўся Мікола ў бацькі.

— Зарабіў, сыночак, зарабіў,—зьніштожаным голасам адказаў Апанас,—дзевяно-ста руб-лёў зарабіў ды і яшчэ за адзін месяц!..

— А што, не казаў я вам, што гэта будзе? а?.. Што гэта вам абшчэственнае—сваё?! Я такі казаў, спадзяваўся!..

— Замаўчы, бо я застрэлюся або зарэжуся зараз!..

— Ну, дык вось-жа!

Як і раней, усьцяж пацягнуліся прыгожыя й цёплыя веснавыя падвячоркі й вечары. Вуліца шумела галасамі моладзі, гутаркамі старых. Але ўсё гэта было не для ўсіх: выключэньнем быў Апанас Пілька, які баяўся нават нос выткнуць на вуліцу. Толькі месяцы цераз тры ён крыху асвоіўся і зноў пачаў хадзіць да суседзяў, але-ж заробок у дзевяноста рублёў яму ўсё-ж такі не даваў спакою і часта ўспамінаўся.

А. Якімовіч

Белпэдтэхнікум

*Шчыра прысьвячаю сваім
таварышом, маладым беларускім настаўнікам.*

* * *

Разварушыш і выкінеш мысьлі
На далонь, як звінючае сэрца—
На вачох узьнімаюцца высі,
А з малога зусім, як здаецца.

Але-ж так ня бывае заўсёды...
Не чакаў хлапец школы, ня марыў...
Ой ня зналі ў палёх і вясёлкі,
Ї ня ведалі нават папары...

I

...Горад. Бразджацца асфальты...
Гром тарахціць пяруністы.
Валяць і валяць, і валяць...
Нікне усё ў камяніцах.

Дзіўным здаецца: развагам даешся
(З вёскі прышлі мы малыя).
Апынуўся хлапец, як у лесе,
Як у войску зьвярыным Батыя...

Шапка-лахматка, ў лапцёх, у бравэрцы,
Хлеба акраец і сала даў бацька.
Блудзіць па Менску, траціцца вера...
— Тэхнікум 'дзе?..—пытаецца ў дзядзькі.

Доўга зьбіваў так асфальты,
Злосьць разьбірала, як сьпіртам.
А навакол бурна-шумныя хвалі...
Горад жартуе ўсьпененым вірам.

Думкі ліліся, цяклі і зьнікалі,
Бліжай і бліжай імчалі да мэты.
А пад грудзямі, як жвірысты камень...
І на вачох мітусіцца абвестка газэты...

— Вось яно жданае!..—цукнула радасьць.

№ 107. Зьвіс на стромкім ён схіле.

Флігэль. Дырэктар. Парада.

Сьвежай нахлынула сілы...

* * *

Кніжка, навука і кніжка.
Жыцьцё паляцела галёпам.
Восень лісьцё ўжо ліжа,
Цісьне марозікам зьлёжку.

Доўгай адрынай стадола
Скоса хлапцоў прывітала.
Ложак, сяньнік—долі,
Хлеб сухаяткай—ні мала.

Хутка зжыліся—свае ўсе.
Хто-ж тут чужы з панянятаў?!
Вырасьлі ў полі, у лесе:
Роскаш ня песьціла нянькай.

Думкай аднэй усе зьліты,
Радасьць адна на вачох.
Праца, асьвета, політыка...
Дружна з размаху, з пляча.

II

Пануры дом у неба ўросься
Плячамі хвалі рэжа хмар.
Ідзеш, глядзіш: нічога, проста...
Ісьці падазрона няма.

І толькі шыльда мне знячэўку
 Ўсьміхнецца бляхаю (знаёмым лічыць).
 А там: душу зачэпіць—
 Тэхнікум Пэдагогічны.

Вось тут яно, жывое сэрца,
 Сягонешніх вірлівых дзён!
 Навокал лязг жыцьцю смяецца,
 А тут гартуюцца колёны.

І ўспываюць дні за днямі,
 І далі горне сэрца ласкай.
 А вочы сінія агнямі
 Забегаюць, як па „атласах“.

Ой, любя гожа з гэтай кузьні
 Глядзець на заўтрашняга далі.
 І радасьць сьвежая на вуснах:
 Мы на сталёных сягоння палях...

III

Пляцешся з лекцыі задумным...
 Грымяць аўто ў вясёлым балі...
 А ты мазгуеш, думаеш:
 „Жыцьцё калыша далі“...

Кафэ часамі маняць вока...
 — Эх!—шлёпнеш голую кішэню.
 І ўміг усё зьбягае бокам,
 Ўсё тыя-ж зноў мэтодыкі ў праменьнях.

Вясна.. і плюхаецца горад
 У сочна-хмельных берагох.
 А ён—студэнт, залікаў—мора...
 На карку поўкапы гурткоў.

А там даклад. ЦК заданьне.
 На вёску час ужо зьбірацца.
 Чуць волак заплюскоча раньнем,—
 Хватаешся за працу.

У жываце крычыць знямога...
 — Няхай! Калі?— Ды ўсюды пушта...
 Міжвольна вёска і дарога
 У мыслях шчоўкне.
 — Цьфу ты, спутаў!..

І так далей. Іскрацца зрэнкі;
 Пазнаць усё сваймі вачамі.
 Ня дарма-ж сёння вёсцы зрэбнай
 Запаў навукі ў сэрца камень!

Пляцешся з лекцыі задумным...
 Грымяць аўто ў вясёлым балі...
 А ты мазгуеш, думаеш:
 „Жыцьцё калыша далі“...

IV

Родныя, мілыя сьцены,
 Сэрца чаму ўскалыхнулі вы вір?
 З кожнай знаёмы тут сьцежкай,
 З кожнай жыцьцё я спавіў..

Тут я з ячэйкай пазнаўся,
 Зьліўся з сям'ёй комсамолу.
 Хіба-ж забыцца гадоў мне тых насып,
 Што сьвідравалі нутро у стадоле...¹⁾

Толькі жыцьцё адарвала
 Рана мяне з гэтых сьцен...
 Можа затым мае й думкі кавадлам
 Звоняць аб блізкім і родным у сёнешні дзень?

* * *

Ці працай змораны парою,
 Ці радасьць хмелем сэрца доіць,—
 А думкі мчацца зыркiм роem
 Аб гэтым гулкім і жыцьцём бурлівым доме.
 — Ну што-ж нячутнага такога?—
 Спытаю часам у сябе я.—
 Вось пад рукамі: Львоў, Гарэцкі, Коган...
 Мінулася і сёнешняя „Одысэя“...

¹⁾ Стадола—вялізны гімнастычны будынак, дзе змяшчалася агульнае памяшканьне.

О не, monsieur, бяз сонца кветкі...
 (Такія сэрца дасьць адказы).
 І думка йзноў прыемна, ветла
 Там за скамейкаю з хлапцамі разам.

V

Слоў не забыцца Леніна:
 —Тэхніку ў рукі, асьвету працоўным!..
 Першых легіёнаў пакаленьне
 Зрушыла з берагу човен.

Ведаем, знаем сваё мы заданьне:
 Школу тварыць рэвалюцыі.
 Сьмелай ступою

Націсьнем—

раздавім...

Думкі, як рэкі,

ў адзін акіян

паліюцца.

Ці-ж нам схіляцца вярбою у полі,

нам—

піонэрам сусьветнага мая?

Ніву сваю

упрыгожым,

аполем!

Хай-жа красуе, зярнё налівае.

Ў шыры і

далі

Коціцца хваля

Ленінскіх думак, заветаў.

Мора ўзьнімаецца, пеніцца

валам...

Сонца,

ярчэй лі ты сьвет на плянэту!

Радасьцю сэрца глыбокаю тахкае...

...Вуз'ы,

рабфакі,

тэхнікумы...

Сённяя нястрыманы дні нашы—танкі,

Мы—ўладыры над сусьветнаю тэхнікай!

Мікола Дубовік

На сьвітаньні

На сьвітаньні певень кукурэча,
заклікае зорку-зараніцу.

Пад кустом сузорачным парэчак
ой, ды звоніць сонейка крыніцай.

Ой, ды зоркі—сьпелыя парэчкі—
у залаты хвартух збірае, сыпле,
ў маладым алешніку надрэчным
заваніла песьняй салаўінай.

За начлежнікам начлежнік—з поля,
да вёскі паганяюць вараненькіх
і ў грудзёх з захопленасьці воляй
ня стрымаюць цуглямі імкненьняў.

Жнеі у палёх ужо з сярпамі
разам з жытам сонцу б'юць паклоны,—
ўжо ня будзе вёска з воч заспаных
убіраць жыцьцё вянком праклёнаў.

Сьвежы ранак да грудзей іх туліць,
абвязаўшы сонцам стан кужэльны,
чуе сьпеў: „Ой, люба, люба жыці
і збіраць калосьсі ўдзячнай жменяй
на палетках, сонейкам абмытых.

Ой, ты ранічка—дзяўчо-красуня—
Над палеткам грудзі нахіліла.
Ў маім сэрцы звоняць моцна струны
аб каханьні і аб грудзях мілай.
Жыці люба ў сонца пералівах“.

Начлег

Гэта сіль распаўзлася у небе,
Дзень вясёлы нанач лёг,
Развясёлая песня глебай
Строчыць з вёскі гурбой на начлег.

І зальлецца лес саматохай,
Загуляюць агнёвыя вусы;
Юнакоў стары лес не спалохае,
Ў іх зьвіняць новых дзён калёсы.

Хай ляскача зубамі воўк сівы,
Ня ўбачыць ён коняй мышатых,
Маладняк Беларусі асіліць
Смаляной галавешкай кудлатага.

Ой, чарнявую ноч шчакоча
Палыханьнем ўстрывожаны гром,
Быццам вёску лапцюжную хоча
У паветры падняць віхром.

А бадзёрым хлопцам весела,
Лоўж ім грае агнёвую польку,
Беларуская песня зьвесіла
Свае крыльлі тут, на прыгорку.

Распываецца ноч ліпнёвая,
Дзесь загукаў певень за лесам,
Пабляднела неба агнёвае,
Пачаў таяць чорны навес.

Сінява распаўзала з неба...
Запырхала сонца за хвойкай,
Развясёлая песня глебай
Строчыць у вёску стройна і лоўка.

К л я с а

Гэта такі ня дурань выдумаў, што „ста́раешся—вучышся, а дурнем паміраеш“. Вось і я—ужо-ж не маладзенькі—дзякаваць... (а каму дзякаваць, дык я ўжо й ня ведаю, дый за што? за старасьць?!). Дык вось я ўжо маю гадкоў за дваццаць пяць, нават ёсьць стварэньні, якія й татам завуць. Як маладзейшы быў, дык сякія-такія й клясы праходзіў, а вось наце-ж вам: у першай клясе зрэзаўся. Так такі начыстую зрэзаўся.

А было гэта вось як: паехаў я раз у Магілеў.

Чаго?

А вам то ня ўсё роўна? Вядома, без патрэбы не паехаў бы, бо ў мяне нават лішняй грыўні няма, каб на концы праехаць, а ня то што ў Магілеў без патрэбы. А ўжо за сваёю я патрэбаю ехаў у Магілеў ці за якою іншаю, гэта, вядома, да справы не адносіцца.

Дык вось і паехаў я цераз Воршу. А Ворша-ж, як вам вядома, не пад носам.

Але нашто-ж бы была машына?

Як сеў я вечарам у Менску на транзіцельны, дык за суткі ў Воршу—як пярэном спаліў.

Увашоў я ў вакзал: направа—„зал“ і налева—„зал“. Тут—першая кляса, а там—трэцяя.

У якую-ж мне клясу йсьці?

— Ац і няма тут, дзядзюшка, нулявое клясы?

— Не, такой няма,—адказаў мне нейкі з бляхай на грудзёх.—Ёсьць, кажа, тут адна з нулямі, але-ж, мусіць, ня гэта вам патрэбна.

Што будзе, то будзе—пайду, думаю, у першую. У трэцюю я ўсё-ж такі не адважыўся.

Увашоў я ў клясу. Кругом каля сьцен—лаўкі, а на лаўках—людзі. Мужчыны, кабеты, хлопцы, дзяўчаты—адно на адным сядзяць: носа недзе ўбіць. І пасажыры ўсе не абы-якія—найболей у капялюшох.

Ну й публіка тут, думаю я, важная! Але дзе-ж мне прыткнуцца?

Глянуў я ўлева—стол даўжэзны стаіць, а ля стала—некалькі парожных крэслаў, як-бы знарок чакаюць мяне. Я—пуц! дый сеў на адно з іх.

— Што прыкажаце?—падбег да мяне нейкі ў белым хвартуху.

— Нічога, кажу, чалавеча, я табе прыказваць ня зьбіраюся. Дый наогул, кажу, я ніколі нікому ня прыказваю—заўсёды ўсё мне прыказваюць.

— Дык, калі ласка, звольніце крэсла!—кажа мне белы хвартух.

— Чаму?

— Ды таму, што ня хочаце нічога прыказаць.

— Чалавеча! кажу, ці ня ўпіўся ты? Што-ж я маю табе прыказаць?

— Ды што вам будзе да густу. Ёсьць шчы лянівья.

— Ах, вось ты аб чым! Не, кажу, ня трэба—я гультаёў наогул не паважаю.

— Ёсьць шчы памаларасійску.

— А пабеларуску няма?

— Не, кажа, няма. Паўсякаму ёсьць, а пабеларуску няма.

— Дык давай, кажу, што ёсьць.

Прынёс ён талерачку! буракоў з мясам. А мне гэта—усё роўна, як сабаку муха,—толькі кішкі раздражніў.

— На другое што прыкажаце?—пытаецца хвартух. Ёсьць разьбіў.

— Дык што-ж, кажу, нейкі чорт там разьбіў, а ты хочаш, каб я заплаціў за гэта? Не, пашукай, кажу, сабе другога дурня, а мяне не падашукаеш.

— Дык мо' зразы?

— Ну, гэтакага дабра, кажу, дык і ў Менску колькі хочаш, асабліва на Савецкай а 12 гадзіне. Мае два землякі, дык і ў Воршу ня езьдзілі, а заразы дасталі: да доктара вась ужо каторы час ходзяць.

— Ну, дык што-ж? Яшчэ шніцаль ёсьць.

— Слухайце, пытаюся, а гэта не сабачае што-небудзь? Надта-ж ужо падобна на „гіцаль“.

— Не, кажа, у нас усё гавяджае.

— У вас ня йначай і язык гавяджы, бо нешта, кажу, я тут мала разумею з вашай гутаркі.

— Языка гавяджага, кажа, якраз цяпер няма, але, калі прыкажаце, можна прыгатаваць.

— Давай, кажу, што хочаш, толькі скарэй, бо есьці хочацца.

Зьёў я тое, што ён падаў, сяджу ды і аблізваюся. Нутро яшчэ просіць, але на кішэнь малая надзея.

Падбгае зноў той самы хвартух.

— Прыкажаце атрымаць?

— Прыказваць, кажу, я табе ня думаю. Атрымаеш, дык атрымаеш, а не, дык і прасіць ня надта буду.

— З вас, кажа, рублік.

— Што ты, кажу, сшалеў, ці яшчэ шалець думаеш? Мой бацька за тыдзень з сям'ёю не праядае рубля, а ты з мяне за дзеве талерачкі нейкай „заразы“ хочаш злупіць гэтакія грошы.

— У нас, кажа, такса такая.

— Можаш, кажу, згатаваць сабе з свае таксы вось гэты самы сабачы шніцаль, а аб рублі мы яшчэ паспрачаемся.

— Дык мо' прыкажаце старшога пазваць?

— Заві, кажу, хоць чорта з балота.

Ці ня цельны ён? падумаў я, убачыўшы падыходзячага да мяне „старшога“. Ну, адным словам—жывот.

— Вы мяне звалі? Што прыкажаце?—звярнуўся ён да мяне.

— Адчапецеся, кажу, вы, жывадзёры. Шкуру лупаць ды яшчэ пытаюцца, што я прыкажу. Скажэце вась, за што я павінен рубель плаціць?

— За абед з дзвёх страў.

— Усяго за гэта ды рубель?

— Дык не забудзьцеся-ж, кажа, грамадзянін, што папершае—нэп, а падругое—у першай клясе.

— Дык скажы-ж ты, кажу, мне, тоўсты дзядзя, колькі будзе каштаваць абед з дзвёх страў, калі гэты самы „нэп“ пройдзе ўсе сем кляс?

— Будзеце плаціць? а не—я зараз пазаву...

— На! на! бяры! няхай цябе за ныркі возьме, толькі не заві, бо ўжо ведаю, чым гэта пахне,—прагаварыў я, бразнуўшы на стол два поўрублі.

А вакол стаяла „важная публіка“, паказвала пальцам, сьмяялася.

— Магілеў, Жлобін, Кіеў, другі званок!—прагукаў нехта.

Пачакайце, ліха вашым капялюшом,—пасьмяюся й я з вас некалі, падумаў я, выходзячы за дзьверы.

Увашоўшы ў вагон, я знашоў сабе зацішны куточак і сеў. З галавы ня выходзіла „кляса“, а тут яшчэ вагоны, нібы знарок дражнячы мяне, лякаталі па рэйках „кляса-кляса, кляса-кляса“, і, слухаючы іх, бег і душыўся сьмехам паравік.

Крапіва

Лягчэй на паваротах!

Што нам партыя!—
Мы самі ўпартыя.
Што дырэктывы нам!—
Мы самі актыўныя.

Эй! дзядзя са стажам!
Твая справа дрэнна:
Мы зараз пакажам,
Што значыць зьмена.

Па тэй старой калейцы
Ня хочам болей пхнуцца мы,—
Давай нам, дзядзя, лейцы
Ўсясьветнай рэвалюцыі.

Мы справу паставім
На рэйкі на новыя,—
У нас Мішка—Сталін,
А Янка—Зіноўеў;

Ёсць і Клара Цэткін,
Але без маршчын яна,
І з твару—кветка,
І—Маркс, а не дзяўчына.

Удаль бяз клопату
Глядзім мы бадзёра—
Ня хопіць вопыту,
Дык возьмем задзёрам.

Такіх гутарак нямала
Чуў я іншых жоўтаротых,—
Хай ім скажа Самахвалаў:
„Эй! лягчэй на паваротах!“

3 блёк-воту Алёшы

(Гісторыя пачынаецца)

Расійская навука мела сваіх ня зусім выдатных гісторыкаў, як, напрыклад: Аркадзя Аверчанку і другіх больш выдатных імёны якіх я ня помню, бо яны й без таго вельмі выдатныя.

Сваю „Рускую Гісторыю“ Аверчанка разьбіў на тры пэрыоды: дагістарычную гісторыю, гістарычную гісторыю і паслягістарычную гісторыю.

„Аб дагістарычным пэрыодзе — пачынае сваю гісторыю Аверчанка,— нам нічога невядома, бо гэта было вельмі даўно, і таму мы аб ім пісаць нічога ня будзем; аб гістарычным і паслягістарычным пэрыодзе нам таксама нічога невядома, але мы аб іх будзем пісаць“...

Добрым бокам гэтай гісторыі Аверчанку, напісанай у дарэволюцыйны час, зьяўляецца арыгінальная ў рускай гісторыі праўда.

З гэтага боку Аверчанка стаіць адзіночкаю сярод усіх другіх гісторыкаў.

Але, як сур'ёзны чытач ужо павінен быў крытычна заўважыць, у гісторыі Аверчанкі ўсё-ж такі няма здаровага клясавага падыходу.

Таму, таварышы, яго кнігу цяпер, у рэволюцыйны час, трэба лічыць клясава-нявытрыманай.

Чаму?

Так сабе... як даводзіў адзін мой зямляк.

Гэты довад, на мой погляд, такі моцны, што Аверчанку яго ніколі не разьбіць, тым больш, што ў мінулым годзе Аверчанка наогул памёр.

Ня глядзячы на тое, што Аверчанка памёр, спробы напісаць гісторыю цягнуцца і да гэтага часу.

І ў апошні час з-пад пяра украінскага гісторыка Астапа Вішні вышла гісторыя Крыму, з здаровым клясывым падыходам і надзвычайна популярная. Напрыклад, Астап Вішня піша аб гісторыі Крыму прыблізна гэтак:

— Географія Крыму вось якая:

Зьверху—неба. Зьнізу—зямля.

Вышэй—горы. Збоку—вада.

Гэткая популярнасьць Астапа Вішні мяне проста падкупіла, і я зараз-жа рашуча пачынаю пісаць гісторыі з гісторыі Беларусі.

Як усім вядома, гісторыя—гэта навука гістарычная...

Вось я ўжо, здаецца, і пагарычыўся, па комплекснаму методу, а трэба толкам ды па парадку, бо гісторыі бываюць розныя.

Гісторыя 3-ох ашуканстваў.

Я ўпэўнены, кожнаму вучонаму гісторыку вядома: беларусы злажыліся з трох усходня-славянскіх плямён—крывічоў, радзімічаў і дрыгвічоў.

„Чэснае слова“, таварышы, як гісторыкі пісалі, так беларусы і складваліся.

Слова „крывіч“ паходзіць ад слова „кроў“, ці родны па крыві.

Ну да гэта кожнаму разумнаму чалавеку адразу відаць.

І толькі некаторыя вучоныя профэсары думалі, што гэтае слова паходзіць ад слова „крывы“, ці крывіць душою.

Крывічы ад слова „крывіць“ бязумоўна таксама былі, ад іх пашла вышэйназваная парода пляменных вучоных, а племя крывічы па крыві ніколі нічога супольнага з імі ня мела.

У гісторыі гэты выпадак вядомы, як першы навуковы попыт ашуканства над цэлым племем.

Беларусь яшчэ іначай некаторыя „істинно-русские люди“ звалі: „Северо-Западный Русский Край“, альбо яшчэ карацей— „Западная Область“.

Але гэта цяпер ня важна, бо ад гэтага „Советская власть—не пострадала“, ды, акрамя таго, цяпер кожны комсамалец ведае, што гэта вялікая граматычная памылка, ды і толькі.

Трэцяе ашуканства нас гісторыяй было тады, калі беларусаў пачалі зваць літвінамі.

У той час нават прыказка пашла:

— „Кожны раз на эфтом самом месьце“...

Вось гісторыя трох вялічайшых ва ўсясьветнай гісторыі ашуканстваў Беларусі...

— Вясьлёнькая гісторыйка!

„Пустяки дельце“.

Мне помніцца адзін украінскі верш; здаецца, ён пачынаўся вось як:

— Зібралісь тут усі народы,
Усі друг друга разумнеі.
Воні відаюць усе мовы,
Крім сваеі, крім сваеі...

Мне помніцца (гэткая злапомная памяць), украінцы сваю інтэлігэнцыю мінулага, а часткаю і сучасную, завуць прадажніцкай.

Таварышы, беларускія інтэлігэнты мінулага, а часткаю і сучаснага, як ваша думка наконт таго, што:

— Крім сваеі, крім сваеі...

— Намёківаюць!..

Нічога! Ня журэсеся, беларускія інтэлігэнты. Гісторыя разьбярэцца. Пальма прышынства будзе за вамі.

Хіба-ж вы дзёшава прадавалі сваю культуру?

— О, не, мы „благодарное потомство“ ня сьмеем і думаць!

Хіба-ж вы не рабіліся інтэлігэнтамі, калі цураліся гэтай „мужыцкай мовы“.

Ах, гэта-ж так інтэлігэнтна...

Хіба-ж ня шчырым сэрцам вы клапаціліся і аб дзецях ваших.

О, матка боска Чэнстахоўска, былі сумленнымі бацькамі...

Рабіндранат Тагор, бэнгальскі poeta, піша: „Вучыць дзяцей з малых год адразу не на роднай мове, гэта ўсё роўна, што новароджанаму даць адразу мяса, потым яно зразумее і смак мяса, але спачатку перахварэе“.

Гэта піша той самы Тагор, які з падзякай адмовіўся прыняць дараванае яму ангельцамі імя пачэснага грамадзяніна Англіі.

Наіўны Тагор... Ды нашая інтэлігэнцыя за гэтую назву ня толькі-б мовы адцуралася-б, а і лютаранства прыняла...

Ну ды ўсё гэта нічога. Ня журыся, беларуская інтэлігэнцыя мінулага, а часткаю і сучаснага, што ты сотні год вяла да заняпаду сваю культуру.

Гэта ўсё глупства...

Я нават ведаю лёгкае выйсьце з гэтага становішча.

Трэба толькі падняць заняпаўшую культуру, і палова працы ўжо будзе зроблена.

— „Пустякі дельце“.

А. Чярвякоў.

Ад II-га да III-га Зьезду Саветаў Беларусі

Гісторыя вызваленчага руху і росквіт рабоча-сялянскай рэвалюцыі на Беларусі мае свае асаблівасці.

На Беларусі ня было буржуазіі, якая-б шукала ратунку ад ненасытнага імперыялізму, з аднаго боку, і ад пагрозы збоку рабоча-сялянскай рэвалюцыі—з другога, у ўтварэньні сваёй буржуазна-дэмакратычнай дзяржавы нахталат Латвіі, Літвы і інш.

Буржуазія Беларусі ўжо даўно ў сілу асабістых умоў, якія склаліся на грунце эканомічных і політычных адносін, страціла сваю эканомічную самастойнасць, нацыянальную самабытнасць, забылася аб гістарычных традыцыях і канчаткова звязала свой лёс з лёсам памежных буржуазных дзяржаў. Такім чынам, мы бачым, як большая частка зямельнай буржуазіі Беларусі прылічвае сябе да ліку польскага шляхецтва, лічыць Беларусь усходняю ўскраінаю Польшчы і імкнецца адшукаць свой ратунак ад рэвалюцыі ў актыўнай дапамозе польскім буйным зямляўласнікам і капіталістам па ўтварэньні польскай дэмакратычнай рэспублікі. Другая частка буйных зямляўласнікаў Беларусі, якая звязалася тут пасля падзелу Польшчы, дзякуючы асабістай політыцы расійскага ўраду, якая ў мэтах барацьбы з польскім уплывам паадбірала (конфіскавала) землі ў польскіх магнатаў і перадала іх (землі) служылым людзям Расійскай імперыі,—натуральна прылічвала сябе да расійскага шляхецтва і свой лёс ставіла ў залежнасць ад расійскай дзяржавы. Што-ж тычыцца гандлёвай і прамысловай буржуазіі Беларусі, дык яна таксама ў значнай колькасці сваёй ішла паступова па шляху поўнай асыміляцыі з расійскай буржуазіяй.

Натуральна пагэтану, што ў момант развалу быўшай Расійскай імперыі ў 1917 г., калі буржуазія расійскіх акраін стала ўсюды „самавызначацца“, каб толькі захавацца ад рабоча-сялянскай рэвалюцыі, якая распаўсюджвалася ва ўсе бакі ад пролетарскіх цэнтраў Расіі, і зорганізаваць „незалежныя“ рэспублікі,—беларуская буржуазія па гэтым шляху не пашла.

Была толькі слабая спроба ісьці па прыкладу сваіх суседзяў.

У 1917 годзе пад кіраўніцтвам буйнага зямляўласніка Скірмунта і пры дапамозе напоўвар'яткі старой княгіні Радзівіл, якая марыла ўзлажыць на сябе беларускую карону, у Менску зьбіраецца Беларускі Нацыянальны Комітэт, які імкнецца аб'яднаць вакол сябе ўсе агульна-грамадзянскія групы Беларусі па ўтварэньні Беларускай Рэспублікі.

Але гэтая спроба, таксама як і наступная другая спроба Скірмунта ўтварыць коаліцыйны ўрад Беларусі ў пэрыод нямецкай окупацыі ў 1918 г., ня мае посьпеху. Тутэйшая буржуазія спаткала думку Скірмунта варожа, бо буржуазія, якая была сполёнізавана, а таксама частка беларускай буржуазіі, якая была зрусыфікавана, ня бачыла ў гэтай думцы пэўнай забясьпекі для сваёй асабістай і маемаснай недатычнасьці і бясьпечнасьці. З другога боку, мы наглядаем, што гістарычна склаўшаяся варожасьць паміж буйнымі зямляўласнікамі, найбольш магутнай часткаю беларускай буржуазіі, з аднаго боку, і сялянствам—з другога, была так моцна яскрава відавочна, што ўсякая спроба высунуць ідэю аднасьці інтарэсаў усіх кляс на Беларусі і злучаную з гэтым ідэю аб утварэньні незалежнай буржуазна-дэмакратычнай беларускай дзяржавы, сустракала самы заядлы адпор з боку беларускіх рабоча-сялянскіх гушчаў. Адсюль зразумелы ўсе тыя сваявольныя шляхі, па якіх ішло разьвіцьцё рэвалюцыі на Беларусі і тыя адносіны кляс і партыі, якія склаліся тут к моманту II-га Ўсебеларускага Зьезду Саветаў. На працягу ўсёй рэвалюцыйнай барацьбы на Беларусі, мы наглядаем надзвычайную папулярнасьць ідэі аб стварэньні Савецкай Рабоча-Сялянскай Беларусі і імкненьні дробна-буржуазных нацыяналістычных элемэнтаў шырока распаўсюдзіць і зрабіць агульнадаступнай ідэю аб дэмакратычнай Беларусі.

ІІ-гі Зьезд Саветаў Беларусі супаў якраз з урачыстасьцю ідэі аб стварэньні Беларусі, як Савецкай Рабоча-Сялянскай дзяржавы.

Прэлімінарыя ўмова, якая была падпісана на мірных перамаўленьнях у Рызе, мела ў сабе пункт аб прызнаньні Савецкай Беларусі незалежнаю дзяржаваю.

Незалежнасьць Беларусі, дэкларыраваная Савецкаю ўладаю яшчэ ў 1918 годзе, не прызнавалася ні аднёю буржуазнаю дзяржаваю. Спробы дробна-буржуазных элемэнтаў краю, якія аб'ядналіся вакол Беларускай Рады і хацелі дабіцца прызнаньня „Незалежнай Дэмакратычнай Беларускай Рэспублікі“—не давалі станоўчых вынікаў.

Буржуазія заходня-эўропэйскіх дзяржаў і, у першую чаргу, польская добра разумелі бязглуздасьць гэтай ідэі сярод насельніцтва Беларусі. Яна натуральна зьвязвала ўтварэньне буржуазнай беларускай дзяржавы з захаваньнем існуючых да таго часу ўзаемаадносін між клясамі, г. зн. з захаваньнем панаваньня польскага буйнага зямляўласьніка ў вёсцы і капіталістага—у горадзе. Але яна таксама прымала пад увагу, што далейшае панаваньне польскага буйнага зямляўласьніка ў Беларусі мажліва толькі тады, калі будуць моцныя атрады жандармэрыі і значнай окупацыйнай арміі.

Ніхто ня верыў абяцанкам дробна-буржуазных нацыяналістычных элемэнтаў краіны, якія даводзілі, што расхваляваныя імпэты клясавых супярэчнасьцяў удацца супакоіць пры ўмове ўтварэньня дэмакратычнай Беларусі, дзякуючы чаму можна будзе адцягнуць увагу рабочых і сялян ад іх эаномічных дамаганьняў. Ніхто гэтаму ня верыў, бо нават і тым людзям, якія не маглі далёка прадбачыць, была відавочна папулярнасьць ідэі Савецкай Беларусі, г. зн. ідэі аб вызваленьні рабочых і сялян ад эаномічнага, політычнага і культурнага ўціску буржуазіі. Пагэтаму ні вернападданчыя тэлеграны Беларускай Рады нямецкаму імператару Вільгельму, ні зносіны яе з начальнікам польскай дзяржавы Пілсудзкім не давалі ніякіх вынікаў. Польская буржуазія, якая найбольш усяго зацікаўлена ў захаваньні свайго панаваньня на Беларусі, бо яна зьяўляецца тут галоўнаю ўласьніцаю значнай часткі зямлі (лятыфунды),—больш спадзявалася на штык польскага легіянера, чым на дапамогу беларускіх нацыя-

налістых. Сапраўды, найбольш разумныя з польскіх буйных зямляўласнікаў і нават галава польскае дзяржавы рабілі выгляд, што яны спачуваюць думцы аб саюзе між Польшчай і Беларусью, „як роўнага з роўным і вольнага з вольным“.

Але далей слоў справа ня йшла, і самыя радыкальныя прапановы польскае буржуазіі і польскіх дробна-буржуазных элементаў (ППС) па беларускім пытаньні зьяўляліся па сваёй істоце схаванымі прапановамі падняволіць Беларусь Польшчы, але ў больш прыгожай форме, і, такім чынам, дапамагаць утварэньню Вялікай Польшчы, „ад мора да мора“, у межах 1782 г.

Толькі сьляпяя ці асьлепленыя, або людзі, якія сябе прадалі, могуць інакш ацэньваць адносіны буржуазіі наогул, і ў прыватнасьці польскае буржуазіі, да беларускага пытаньня г. зн. да пытаньня аб вызваленьні рабочых і сялян Беларусі з-пад уціску буржуазіі.

* * *

Надзвычайна важным для Беларусі гістарычным момантам зьяўляецца ўстанаўленьне Рыскае мірнае ўмовы між Расіяй, Украінай і Беларусью, з аднаго боку, і Польшчай—з другога.

Польская дэлегацыя, якая прыехала ў Рыгу на перамаўленьні, якая адбівала існуючыя ў той час у Польшчы суадносіны сіл і думак між рознымі коламі пануючай буржуазіі, ня была аднолькавых поглядаў па пытаньні аб Беларусі.

Рознагалосьсе між паасобнымі групоўкамі польскае буржуазіі па беларускім пытаньні можна ахарактарызаваць, як рознагалосьсе між такімі людзьмі, якія бяруць тое, што даюць, або такімі, якія хочуць узяць тое, чаго яны патрабуюць.

Нязначная частка польскае буржуазіі і значная колькасць дробна-буржуазных і мяшчанскіх элементаў у Польшчы ставілі сваёй задачай утварэньне вялікай Польшчы, для чаго яны, бачачы немагчымасьць заняць усю тэрыторыю Беларусі сілаю штыка, высоўвалі пытаньне аб вырашэньні і беларускага пытаньня шляхам народнага галасаваньня (плебісцыту), відавочна спадзяючыся, што яны змогуць упэўніць большую частку беларускага насельніцтва галасаваць, за далучэньне Беларусі да Польшчы. Трэба адзначыць, што галоўным зачыншчыкам у гэтай справе зьявіўся ППС, гэты пастаянны насіцель польскага імперыялізму.

Але мірныя перамаўленьні ў Рызе, якія вызначаліся самі па сабе адмаўленьнем польскае буржуазіі ад вайны да поўнай перамогі, супалі з перамогаю ў Польшчы ўплыву другой часткі буржуазіі, якая кіравалася партыяй н.-д. і якая падыходзіла да пытання з дзелавага боку і больш цьвяроза глядзела на магчымыя вынікі народнага галасавання (плебісцыту) у Беларусі.

Польская н.-д. лічыла, што лепш за ўсё замацаваць за сабою тую частку Беларусі, якая ў той час была занята польскім войскам (Горадзенская губ., частка Менскай і частка Віленскай), чымся прызнаць за жыхарствам гэтых тэрыторый права на свабодную сямохацьволю, якая можа павясьці да страты і гэтай часткі Беларусі. Тое, што плебісцыт прынясе для польскае буржуазіі адмоўныя вынікі, „цьвярозыя і дзелавыя колы“ польскага ўраду добра разумелі і пагэтам у яны былі супроць вырашэньня беларускага пытання шляхам народнага галасавання (плебісцыту). Яны імкнуліся „давясці“, што беларускія тэрыторыі, якія займаюць польскія войскі, былі даўным-даўно польскімі землямі з польскім насельніцтвам, культурай і інш. Савецкая ўлада пашла на мірныя перамаўленьні ў Рызе з моцнаю ўпэўненасьцю падпісаць згоду. Вырашэньне на мірнай канфэрэнцыі беларускага пытання, як пытання аб стварэньні Савецкай Беларусі ў яе эаэномічных і географічных межах, было адной з задач Савецкага ўраду. У дэкларацыі ЎЦВК аб гэтым было ўрачыста паведамлена. Польская дэлегацыя ў Рызе, напалоханая адвагаю Савецкай Расіі ў пытаньні аб Беларусі, дала зразумець, што пастаноўка беларускага пытання, настолькі шырокая, што стварае рознагалосьці зусім супярэчныя між дзьвюма дэлегацыямі, што нават трудна спадзявацца на поўнае вырашэньне і здавальняючае сканчэньне мірных перамаўленьняў, і пад прымусам польскай дэлегацыі, расійская дэлегацыя вымушана была згадзіцца на ўнясенне ў мірную ўмову пункту аб прызнаньні незалежнасьці Беларусі бяз поўнага самавызначэньня, які зьмест ўкладваецца ў гэтае паняцьце.

Самае балючае пытаньне для Беларусі было таксама вырашана без залежнасьці ад волі і жаданьня насельніцтва Беларусі. Польская дэлегацыя імкнулася хутчэй правесці на карце лінію, якая-б азначала ўладаньні Польшчы. І калі расійская дэлегацыя даводзіла, што гэтая лінія падзяляе на

дзеве часткі беларускую тэрыторыю, што насельніцтва заходняй часткі Беларусі, на якую прэтэндуе Польшча, ужо шмат раз заяўляла аб сваім жаданні вызваліцца з-пад улады абшарнікаў, то і тут пры напамінаванні аб тым, што пры гэткай пастанове пытання можна толькі затрымаць і разарваць мірныя перамаўленьні, польская дэлегацыя прымусіла расійскую дэлегацыю перайсці да абгаварвання гэтай лініі, якая была праведзена Варшавай на карце Беларусі. Гэта лінія была праведзена.

Яна падзяляла Беларусь на дзеве часткі. Яна вызначыла межы польскае дзяржавы.

Так збылася найвялікшая несправядлівасць у адносінах к беларускім працоўным гушчам.

Успывае пытаньне, які-ж удзел прымалі ў мірных перамаўленьнях прадстаўнікі Беларусі?

К моманту перамаўленьняў існавалі тры ўрады, якія заяўлялі аб сваім праве прыняць удзел у мірных перамаўленьнях ад імя Беларусі.

У Варшаве знаходзіліся рэшткі „Найвышэйшай Рады“, якая павінна была выступіць у тым выпадку, калі-б вырашэньне беларускага пытання было пастаноўлена ў напрамку ўтварэньня „дэмакратычнай рэспублікі“ і патрэбна было-бы „часова“ аддаць новую рэспубліку пад апеку аднаго з суседзяў. Тады „Найвышэйшая Рада“ павінна была выпайніць ролю „прадстаўніка беларускага народу“, які-б заявіў аб пастаянным імкненьні Беларусі жыць пад апекаю Польшчы. Упоўнаважаны „Найвышэйшай Рады“ ў час мірных перамаўленьняў жыў пад чужым імем у Рызе да канчатковага вырашэньня беларускага пытання, хаця мандату свайго і не прад'яўляў, бо гэта не ўваходзіла па ходу перамаўленьняў у інтарэсы польскай дэлегацыі.

Так званы „ўрад Ластоўскага“ ці, інакш кажучы, група людзей, якія называлі сябе ўрадам ніколі ня існуючай Беларускай Народнай Рэспублікі, таксама жыў у Рызе, абіваў парогі прадстаўнікоў вялікіх дзяржаў, спадзяючыся ўпэўніць апошніх, што найбольш выгадным для заходня-эўропэйскай буржуазіі вырашэньнем беларускага пытання зьяўляецца ўтварэньне дэмакратычнай беларускай дзяржавы, якое будзе папярэджаць і не даваць распаўсюджацца савецкім ідэям з Усходу на Запад. Але па зусім зразумелых прычынах заявы „ўраду Ластоўскага“ былі „гласом вопіючага в пустыне“.

Нарэшце, урад Савецкай Беларусі таксама заявіў аб сваіх правах, каб прыняць удзел ад імя Беларусі ў перамаўленьнях аб міры. Але польская дэлегацыя, якая да вырашэння пытанняў аб усходняй мяжы Польшчы ўсімі сродкамі імкнулася ўхіліцца ад спаткання з прадстаўнікамі большасці насельніцтва Беларусі, катэгорычна адхіліла прадстаўніка Савецкай Беларусі, мотывуючы гэта недахопам поўнаважнасці ўраду Савецкай Беларусі ў вобразе Часовага Ваенна-Рэволюцыйнага Комітэту. І толькі калі пытаньне аб межах было вырашана ў належнасці з дамаганьнямі збоку Польшчы, польская дэлегацыя, таксама катэгорычна як і раней, адхіляла прадстаўніка Савецкай Беларусі, запатрабавала, каб расійская дэлегацыя прыклала да пратаколу, у якім занатоўвалася пытаньне аб межах, упоўнавагу ад імя Часовага Ваенна-Рэволюцыйнага Комітэту Беларусі на права ўстанаўленьня меж між Польшчаю і Савецкаю Беларусьсю. Такі мандат быў прад'яўлен савецкай дэлегацыяй, і ён быў прызнаны ў поўнай меры дастатчным.

* * *

II-гі Ўсебеларускі Зьезд Саветаў, з поўным спачуваньнем гэтай страты, якую прыносіць Беларусь у інтарэсах працоўных для прызастанаўленьня міру, замацаваў падгатоўчыя ўмовы міру, узаконіў, такім чынам, падзел Беларусі на дзве часткі. Дзякуючы гэтай страце, Савецкая Беларусь у першы раз пасья доўгай вайны атрымала магчымасьць уздыхнуць ад усіх жахаў вайсковага часу і прыступіць да лячэння сваіх ран. II-гі Ўсебеларускі Зьезд Саветаў констатаваў надзвычайна цяжкае становішча Беларусі. Разбураная сялянская гаспадарка і прамысловасьць дашлі да дрэннага і вельмі дрэннага становішча.

Культурна-асьветная праца паменшылася—дашла да мінімуму. Працоўнае сялянства і рабочыя апынуліся ў надта дрэнных умовах жыцця. Хлеб з моху, жалудоў і іншых абманных дабаўленьняў, як звычайная ежа значнай часткі насельніцтва; няпісьменнасьць, усё роўна як і раней, у горадзе і ў вёсцы; надзвычайна высокая сьмяротнасьць насельніцтва,—вось тыя страшэнныя факты, якія казалі, што калі ня будуць прыняты гэроічныя меры, старонцы пагражае выраджэньне і поўнае зьдзічэньне.

На лёс ЦВК, які быў абраны II-м Усебеларускім Зьездам, прыпала цяжкая і адказная праца. Зьезд Саветаў вынес цэлы шэраг пастановаў, якія павінны былі вызначыць дзейнасьць вышэйшых савецкіх органаў ува ўсіх кірунках савецкага будаўніцтва ў Беларусі. Але ў процэсе працы прышлося адступіць ад значнай часткі пастановаў Усебеларускага Зьезду, бо перайначаньне агульнага курсу эканамічнай палітыкі Савецкай улады патрабавала інакшага падыходу да ўсіх пытанняў гаспадарчага жыцьця і будаўніцтва. Тыя варункі, што здзейсьненыя новай эканамічнай палітыкі пачалося толькі ў апошнія месяцы, не даюць мажлівасьці зрабіць канчатковых вынікаў і ў значнай меры ацаніць усю вартасьць мерапрыемстваў, якія былі здзейсьнены Савецкім урадам у Беларусі да сучаснага моманту.

Справаздачы, якія даюцца ніжэй асобнымі камісарыятамі, даюць мажлівасьць вывучыць падрабязова ўсю гэту працу.

З гэтых справаздач відаць, што асноўная праца толькі пачата, што ўперадзе перад Савецкаю ўладаю Беларусі стаіць шмат цяжкіх і складаных задач, але галоўны напрамак, які быў паказан II-м Зьездам Саветаў, павінен быць і ў будучым захоўван для захаваньня Савецкай улады ў Беларусі.

II-гі Зьезд Саветаў адзначыў надзвычайна важную вартасьць сельскае гаспадаркі ў Беларусі і ролю беларускага сялянства ў Савецкім будаўніцтве. Галоўная задача—задавальненне сялянства зямлёю з быўшых маёнткаў непрацоўнага зямлякарыстаньня—выканана. Больш 75% гэтых земляў размяркована між малазямельнымі і беззямельнымі сялянамі. Але гэта толькі частка найвялікшай працы па росквіту вытворчасці сельскай гаспадаркі. У будучыне трэба будзе прыняць цэлы шэраг пастановаў, якія-б, ідучы на спатканьне інтарэсам сялянскай гаспадаркі, дапамагалі-б вырашэньню пытання аб зямлябудаўніцтве ў умовах існаваньня савецкай сыстэмы.

Ня менш важнае значэньне надаваў II-гі Ўсебеларускі Зьезд пытанням аб падняцьці прамысловасьці Беларусі.

Цэлы шэраг няспрыяючых умоў перашкаджаў здзейсьненню задач, якія былі накіданы ў рэзолюцыі II-га Зьезду па дакладу Савету Народнай Гаспадаркі. Не падлягае сумненьню, што новы курс эканамічнай палітыкі стварае ўмовы, пры якіх падняцьце прамысловасьці пойдзе больш шпаркім тэмпам. Ужо першыя крокі ў гэтым напрамку даюць нам значны ўздым

вытворчасці працы, умацоўваюць матэрыяльную прыбытнасць, якая так неабходна для правіловай дзейнасці фабрык і заводаў, выклікаюць прыватную ініцыятыву, якая пры новых умовах мае надзвычайна вялікую вартасць.

Асаблівую ўвагу Цэнтральны Выканаўчы Комітэт Беларусі звярнуў на пытанні народнай асветы.

Аб поспехах Савецкай улады ў гэтай галіне лепш за ўсё сведчаць тыя вышэйшыя, спецыяльныя і іншыя асветныя ўстановы, а таксама і рознага гатунку культурна-асветныя ўстановы, якія былі створаны за гэты малы тэрмін існавання Савецкай улады на Беларусі. Шмат сіл і энэргіі адалі як Савецкія органы, так і паасобныя прадстаўнікі Савецкай улады й профэсійнальных союзаў і паасобныя грамадзяне Савецкай Беларусі для стварэння ў Менску Дзяржаўнага Універсітэту і Політэхнікуму.

Значэнне іх для росквіту эаанамічнага, політычнага, культурнага жыцця краіны вялікае.

У сучасны момант у звязку з голадам у Паваложжы ўсе савецкія рэспублікі, у тым ліку і Беларусь, перажываюць вялікія харчовыя недастачы. Гэта пагражае змяншэнню маштабу працы Савецкай улады ў галіне асветы, а таксама і ва ўсіх іншых галінах гаспадарчага будаўніцтва. Але, прымаючы пад увагу вялікую вартасць і неабходнасць далейшага росквіту асветнай працы ў Беларусі, ініцыятыва савецкіх органаў, як і прыватная ініцыятыва, павінны быць накіраваны на захаванне існуючых у сучасны момант асветных устаноў і на далейшы іх росквіт.

Такім чынам, перад Савецкаю ўладаю стаяць уперадзе вялікія задачы. Практыка мінулаі працы паказала, што ўва ўсіх пачатках Савецкі ўрад знаходзіў падтрымку збоку ўсяго працоўнага насельніцтва Беларусі. Кожны рабочы, кожны селянін выконвалі сумленна свой абавязак як перад рабоча-сялянскаю дзяржаваю, так і перад яго ўрадам. Рабочы як фізычнай, так і інтэлігэнтнай працы, ня гледзячы на ўсе скітанні і небяспечнасць за сваю працу, імкнуліся выканаць тыя заданні, якія на іх ускладвала разбураная старонка.

Сяляне таксама, знаходзячыся пры надзвычайна цяжкіх умовах, з прычыны найвялікшага разбурэння сельска-гаспадарчага жывога і мёртвага інвэнтару, імкнуліся па сваёй сіле

і магчымасьці выпайніць свае абавязкі. Адаючы значную частку свайго часу выпайненьню працоўнай і гужавой павіннасьці, сяляне з дапамогаю дзяржаўных органаў павялічылі вясною бягучага году пасяўную плошчу і цяпер з поўнаю сьвядомасьцю сваіх абавязкаў перад рабоча-сялянскаю дзяржаваю заканчваюць выпайненьне дзяржаўнага продовольственнага налогу. Неабходна адзначыць рэволюцыйную сьвядомасьць сялян Мазырскага, Ёгуменскага і Слуцкага павеатаў, якія ўжо выпайнілі налог на хлебaproдукты поўнасьцю. Можна спадзявацца, што к моманту III-га Ўсебеларускага Зьезду Саветаў, продовольственны налог будзе выпайнен і сялянамі астатніх павеатаў Беларусі.

Такую-ж сьвядомасьць праявіла сялянства Беларусі і ў тыя цяжкія моманты, якія перажывала Савецкая Беларусь, калі агэнт заходня-эўропэйскага капіталу Барыс Савінкаў з дапамогаю польскага гэнэральнага штабу кінуў на тэрыторыю Беларусі досыць значную колькасьць афіцэрскіх атрадаў. Яны павінны былі дэзарганізаваць савецкі апарат, перашкаджаць падняцьцю прамысловасьці, пападаць у савецкія органы для таго, каб спровокаваць сялянства і гарадзкое насельніцтва і гэтым самым выклікаць незадавальненьне супроць Савецкай улады.

Дзейнасьць гэтых атрадаў выказалася ў шматлікавых рабунках на вёсках, хутарох, мястэчках, вялікімі ізьбіваньнямі, галоўным чынам, жыдоўскага насельніцтва, зьнішчэньнем заводаў, зруйнаваньнем чыгунна-дарожных шляхоў і мастоў. Але ні провокацыйныя адозвы Савінкава, ні тэрор яго наёмных забойцаў ня выклікалі таго, на што спадзяваўся гэты няпрызнаны збавіцель „бацькаўшчыны й свабоды“. Савецкая ўлада, пры поўнай і ўсебаковай падтрымцы сялянства, магутнаю рукою зьнішчыла значную колькасьць бандыцкіх шаек, заставіўшы астатніх уцякаць з меж Беларусі. Гэта барацьба, якая патрабавала вялікай напружанасьці энэргіі Савецкай улады, яшчэ раз красамоўна паказала, што сялянства ў сваёй гушчы асмьсліла вартасьць для яго Савецкай улады, як тэй адзінай улады, якая забясьпечыць эаномічнае і культурнае вызваленьне.

У заключэньне неабходна застанавіцца на тых узаемаадносінах, якія за гэты час устанавіліся між Савецкай Беларуссю і РСФСР, у прыватнасьці—з тымі яе часткамі, якія па сваіх эаномічных, этнаграфічных і нацыянальна-культурных адзна-

ках зьяўляліся роднымі сучаснай Савецкай Беларусі. Формальныя адносіны Савецкай Беларусі да РСФСР вызначаны ў саюзнай умове, якая была заключана і замацавана Цэнтральнымі Выканаўчымі Камітэтамі абедзвюх рэспублік. На аснове гэтай умовы адбываецца і далейшае вызначэнне ўзаемаадносін па ўсіх галінах жыцця і савецкага будаўніцтва. Шмат больш увагі зьвярнуў урад Савецкай Беларусі пытанням збліжэння з губэрнямі Віцебскай, Гомельскай і Смаленскай, якія раней уваходзілі ў межы Заходняй Вобласці. У сваёй практычнай працы як ЦВК Беларусі, так і паасобныя камісарыяты пастаянна натыкаліся на неабходнасць коардынавання сваіх пастановаў і мерапрыемстваў з адпаведнымі пастановамі суседніх губ. Пытанні аб падняцці мясцовай гаспадаркі патрабавалі, каб яны вырашаліся ў межах той натуральнай вобласці, якая вызначаецца аднолькавымі эканомічнымі адзнакамі. Выўчаючы гэта пытанне і імкнучыся накідаць агульныя перспэктывы далейшага будаўніцтва, Эканомічная нарада Беларусі заўсёды прыходзіла да вываду, што аб'яднанне суседніх губэрняў зьяўляецца неабходным. Тыя нарады прадстаўнікоў гэтых губ., якія адбываліся па гэтым пытанні ў Менску, пацвярджалі праўдзівасць такога погляду, які высоўвала Эканомічная нарада Беларусі, і можна спадзявацца, што ў недалёкім будучым адбудзецца эканомічная нарада ўсіх беларускіх тэрыторый, якія знаходзяцца ў межах РСФСР, і тады перад Савецкаю Беларусьсю адчыняцца новыя перспэктывы і будуць створаны новыя магчымасці для творчай працы.

Творчыя сілы рабоча-сялянскіх гушчаў Беларусі пасля доўгага рабства і цяжкага ўціску выходзяць на прастору для таго, каб унясці сваю магату ў агульную скарбніцу вызвалення чалавецтва.

Іл. Барашка

10-11-га ліпня ў Менску

(Успаміны)

I

Яшчэ напярэдадні 11-га ліпня 1920 г. насіліся па Менску чуткі:

„Бальшавікі хутка прыдуць“.

„Бальшавікі ўжо ў Барысаве“.

„Бальшавікі ідуць на Менск“.

А ў пацьвярджэньне гэтых чутак, у пацьвярджэньне іх праўдзівасьці жыхар бачыў, як белапольскае войска і ўстановы сьпешна выяжджалі з Менску—эвакуаваліся.

Памятаецца абразок з часу адступленьня палякаў.

Чорны, з засмаглымі вуснамі селянін едзе з абозу. Драбінка паламаная. Аглабель няма, замест іх—вяроўкі. Конь кульгае.

Спыніўся, вады папрасіў напіцца,—прамачыць засмаглыя вусны. Напіўся і шопатам, ледзь прамаўляючы словы, кажа: „Другі месяц, як у абоз мяне забралі, ну й павазіў я гэтых паноў, трасца іх матары, каня высушылі, драбінку паламалі, і цяпер толькі, калі ўжо ехаць няма на чым, выпусьцілі. Сам з Бабруйшчыны, а трапіў у Менск, вось дзе жыцьцё паганае. У хаце гаспадарка, засталася жонка, дзеці малыя, а я ў абозе. Ужо трэці дзень, як ні конік, ні я нічагусенькі, акрамя вады, у роце ня мелі. Цяпер мо' дабяруся як-небудзь, пэўна у абоз зноў не забяруць...“

Селянін крануўся з месца. Не пасьпеў ад'ехаць ён крокаў дзесяць, як разьёшаны польскі жаўнер ляціць у дагонку са стрэльбай у руцэ, крычучы: „Стой, стой, стой, стшэляць бэндэ!“

Ня чуючы, селянін ехаў.

Жаўнер стрэліў. Селянін спыніў каня, стаў.

„Поврудай коня, едзем до обозу!“ на ўсю вуліцу закрычаў падбегшы жаўнер, ня бачачы, што і „ехаць до обозу“ ўжо няма на чым...

Селянін з плачам просіць не чапаць яго, паказвае кульгавага каня, паламаную драбінку... Адылі, нічога не дапамагае. Схапіўся за лейцы жаўнер, вырваў іх з рук селяніна і пачаў тузаць каня, каб завярнуць, значыцца. Зноў схапіўся за лейцы селянін—шкода апошняга каня аддаваць...

Жаўнер выхапіў рэвольвэр і пачаў біць, моцна біць селяніна па руках. Здранцьвелыя, перабітыя рукі выпусьцілі лейцы... Ня супакойваўся селянін, кінуўся ў распачы на жаўнера з голымі рукамі... А той, бы ашалелы, штурхануў нагой... Селянін перакаціўся наўзьніч... А жаўнер прыцэліўся, стрэліў... У сударгах пачаў канаць сын працоўнай Беларусі...

Жаўнер завярнуў каня, сеў на драбінку... Пачаў паганяць...

Рвануўся конік. У расхістанай драбінцы зламалася кола.. Спыніў каня жаўнер, скокнуў з драбінкі... Прыклаў рэвольвэр да вуха каня. Зноў стрэліў... Конь стаў на каленкі пярэднімі нагамі, а потым схапіўся, рвануў у бок і, быццам падкошаны, паваліўся і здох...

Жаўнера ўжо ня было. Ён паляцеў у той бок, адкуль і зьявіўся. Пракляцьце гвалтаўніку завівалася дымам пажараў...

А ці-ж мала такіх абразкоў у той час адбывалася!

Усьцішна проста цяпер...

II

Мёртвы горад. На вуліцах ані чалавека. Усе жыхары пахаваліся па сцяпах, пазапіраліся ў кватэрах, чакаюць рашучага моманту.

„Калі ўжо прыдуць 'большавікі?'—у думках працоўнай часткі гораду.

„Калі ўжо мінецца гэтае ліхалецьце, зьдзекі, калі пачуем на вуліцах гукі пролетарскага рымну?“—у кожнага з іх у думках.

А на вакзале апошні цягнік. Гэта ад'яжджае „вьяльможнае панства“.

Ляцяць у вагоны скрынкі, клумкі. Ціскаюцца „паны“, „пані“, „паненкі“.

— Кеды едзем? Ох, жэбы тылькі большэвіцы нас не окрэнжылі, ой, матка боска, зьмілуйся над намі!—нэрвуецца пані, стоячы на пляцформе ля вагону.

— Вы до Познані?—пытаецца пан у белым саламяным капялюшы ў сваёй суседкі.

— Не, я до Волковыска,—адказвае.

Саламяны капялюш здзіўлена выстыркае вочы.

— До Волковыска?—перапытвае, а ў думках ён разважае: „Паеду ў Пазнань, гэта „крыху“ далей за Ваўкавыск. Чым далей, тым лепей. А то-ж зноў прыдзецца ў апошніх портках уцякаць ад бальшавіцкай заразы“. І, успомніўшы пра бальшавікоў, ён, нэрвова ўскочыўшы з месца, глянуўшы раней у вакно, а потым на сваіх падарожнікаў, уздыхнуў і з націскам на кожным слове здаволена адчыкрыжыў:

— О, пся крэв большэвіцы...

Што гэтым хацеў сказаць у тую хвіліну пан у саламяным капялюшы—няма ведама, толькі, сказаўшы, сплюнуў...

Другі званок на станцыі быў заглушаны гулам, які пранёсся над горадам.

Гу-гу-гу-у-ў—пранеслася і водгульлем адгукнулася...

Гэта быў першы гарматны стрэл з бранявога бальшавіцкага цягніка, які першы сваім стрэлам знаць гораду даў, што: *Мы, бальшавікі, ідем.*

Цягнік, перапоўнены ўцякаючым „панствам“, крануўся з месца, не чакаючы трэцяга званка...

Гэта на вакзале, а ў цэнтры:

— Янэк! давай твою стшэльбу... о так, так... подкладай тутэй... цо тутэй за магазын?... побач шылдэн... мувіш вшыстко рувно... а цо?... зэгармайстр?... я юж... одэрвал...

Гэта грабежніцтва. Польскія жаўнеры ламаюць крамы, з мэтай знайсці пажыву.

Вінтоўка зрабіла сваю справу і тут. Узятая на перавес, сталася яна ў руках жаўнераў ломам.

Зазьвінела. Гэта крышыцца вітрыннае шкло. Адзін за адным лезуць жаўнеры ў магазын праз акно і праз некалькі хвілін вылазяць тым-жа ходам, ракачком... з набітымі кішэнямі.

У адного з іх у руцэ насыценны загарак. Пашто ўзяў ён яго? Адказаць-бы ня мог. Толькі вылезшы з акна ён зразумеў, што непатрэбен загарак яму. Шпульнуў на сярэдзіну вуліцы... Калёсікі, спрунжынкі, аправа,—усё разьляцелася пылам...

А тут-жа побач „Малочны гандаль“. Зазьвінела шкло. Уварваліся жаўнераў шэсьць у магазын. На паліцах—галяндэр-

скі сыр. Пачалі хапаць. Кожны па некалькі галовак. Вынесьлі на вуліцу, пачалі прадаваць гарадзкой галоце. З якім асьцярвяненнем лаяліся жаўнеры, калі пры продажы ўгледзелі, што некаторыя з галовак сыру аказаліся дзеравянымі формамі для выстаўкі ў вітрыну...

Скончыўшы „сваю справу“ ў адным магазыне, жаўнеры пачынаюць шукаць новага „цэлага“ магазыну з тэй-жа мэтай— мэтай грабежніцтва.

Альбо яшчэ абразок.

Едзе верхам на кані польскі жаўнер, перад ім досыць значная скрыня з папіросамі. Едзе, бярэ прыгаршчы папірос дый сее іх па вуліцы наотмаш... Забаўляецца...

І гэта ўсё ў той дзень можна угледзець было на кожным кроку...

III

10 ліпня. Палякі йшчэ ў Менску. Шугае полымя пажараў. Гарыць вакзал, гарыць Серабранка, Залатая горка, Камароўка, Пярэспа, Людамант, Кальварыя. Гарыць і цэнтр гораду.

У горадзе сьпякота. Паветра перапоўнена пахам гары. Духота. А стрэлы не змаўкаюць. Цэлы дзень гручыць-дрыжыць зямля ад іх...

Надыходзіць вечар, ноч. Але ніводзін жыхар ня сьпіць.

Пажары ва ўсіх куткох гораду. Яны асьвятляюць начную цемру над горадам. А шмат іх. Куды вокам ні кінь. Усюды.

Плачуць маткі, дрыжаць дзеткі. А арганізаваны пролетарыят, моладзь, рыхтуецца. Рыхтуецца да бойкі з палякамі.

Вунь купа хлапцоў прымацоўвае на даху дома кулямёт. Гэта ён, калі патрэбна будзе, застрыколіць то працяжна, то нэрвова та-та-татата...

Надыходзіць раніца 11 ліпня. Перастрэлка ўжо ў горадзе чутна. Бальшавікі на Пярэсьпе. Палякі ў акопах. Атака. Палякі ўцякаюць па чыстым полі. Бягуць да рэчкі. Кідаюцца. Ужо бальшавіцкае „ура“ чуто на ваколічных вуліцах Менску. Палякі кідаюцца ў Сьвіслач, хто плыве, хто ідзе. Бальшавікі— па пятах. Адстрэліваюцца. Зноў атака. Паветра прарэзвае польская шрапнель. Кучка чырвонаармейцаў зьнікае ў пыле, паднятым шрапнельлю. Іншыя наступаюць. Лязгоча кулямёт. Сьвіст куль. Гам. Збоку гораду дым. Пажар навокал. Месца

ўжо тое, адкуль наступалі чырвонаармейскія часткі—далёка. „Паны“ ўцякаюць. Частка гораду ўжо ў руках бальшавікоў. Вакзалы ў палякаў.

Узрыў...

Гэта палякі ўзарвалі Серабранскі мост. Хмары пылу над горадам.

Па вуліцах лётаюць з вінтоўкамі партызаны. Нарэшце гутарку весьці пачаў з палякамі, стоячы ля Серабранскага мосту, бальшавіцкі бранявік. Сваімі сталёвымі словамі ён прымушае палякаў замоўкнуць і на вакзалах. Палякі адступілі, падпаліўшы „пакгаузы“¹⁾. Сьмярдзіць гаручае амэрыканскае сала, сьмярдзіць шаўро, хром, пшаніца, грэцкія крупы, кава, цукер... Блізка падыйсьці нельга.

Палякаў у горадзе няма.

Дзе-ні-дзе ўглядаеш чырвонаармейца. Вітаешся з ім.

— А здорава мы ім, маць іх растакую, усыпалі,—адказвае запылены чырвонаармеец у гутарцы.

А ў горадзе чутны ўжо сьпевы Ёнтэрнацыяналу. Гэта сустракаюць жыхары Менску свайго збавіцеля—Чырвоную Армію.

Менская пажарная каманда ведае добра сваю справу. Як толькі магчымасьць дазволіла, узялася за яе.

А на трэці дзень ў Менск пераехаў з Смаленску Рэволюцыйны Комітэт.

Менск ажыў.

¹⁾ Чыгуначныя склады.
„Маладняк“ № 8.

Аб роднай мове ¹⁾.

Як толькі асьвяцілася праменем сьвядомасьці мая істота я моцна пакахаў цябе, родная наша мова. Я ня ведаў творчых законаў тваіх формаў. Ня вучыўся ў майстэрні формаваць іх з залатога пясочку. Але ўсё жыцьцё я ў вялікім захапленні да гэтага імкнуўся.

У мае дзіцячыя гады наш сусед Дзямян Дзевятак у сьвяты або ў іншыя дні, калі яму часамі ўдавалася быць пад лёгкім хмелем, падыходзіў да вакна нашае хаты і, стаўшы ў постаць слаўтага прамоўцы, гаварыў монологі з тварцоў тваіх прыгожасьцяй, роднае слова.

Ён затым падыходзіў да нашае хаты хораша пагаварыць дарагія яму словы, што я з сьлязьмі слухаў яго. Надзвычайнай уцехаі тады было ахоплена маё дзіцячае сэрца. Я запамінаў усё, што гаварыў сусед Дзямян, і потым на самоце паўтараў усё гэта.

Нецярпліва з бязьмежнай прагай чакаў я йзноў сьвята або іншага выпадку, калі-б дзядзька Дзямян Дзевятак быў у хмялёвым настроі, каб паслухаць яго. Ё не дачакаўшы, часамі я падыходзіў да яго цьвярозага з просьбай пагаварыць мне па-сьвяточнаму. Але цьвярозым ён быў папырсклівы, на ўсіх зваў і мне адказваў лаянкай, а калі я не пасьпяваў увільнуць ад яго буйнай рукі, дык даставалася й квасу.

Горныя хвіліны былі ў мяне ў той час. У лес тады ішоў. Ё там, у гушчары маўклівага хвойніку, перажываў гэта сваё гора. Усяго вецер дзіцячай маёй душы вольны гимн свой напяваў, ды лес над вухам мне казку праўды гаварыў.

Хлапчуком быў тады, але вецер і шумны гоман лесу наўздзіў мне падабаўся. Аднак, і казку лесу, і ветру гимн вольны прыгожым словам перадаць я ня ўмеў.

У сельскай школе, дзе я па ўсходах вучэньня ўзьнімаўся, лінейкаю мяне біў поп па галаве і заядла цягаў за вуха сямінарысты-настаўнік—кандыдат у папы.

¹⁾ „Прожектор“, № 5 (51).

На другім дзiesiąтку сваіх год я пашоў з палёў і лясоў сваёй бацькаўшчыны ў горад. Але там прада мною ўздыбіліся цэлыя горы турбот і журбот.

І ўсё-ж такі—ці-то насіў я на галаве цяжкія кошыкі з рознымі прысмакамі для паноў, ці-то займаўся гандлем у раз-носку, ці-то біў молатам па агнёвазіхатлівым жалезе—я заўсёды марыў аб пазнаньні ўсіх прыгожасьцяў тваіх, родная наша мова. І ў іх да сьмерці жадалася мне выказаць боль сэрца майго. Расказаць аб змаганьні людзей працы, аб харакстве яго і аб шмат чым іншым. І да гэтага я імкнуўся, дабіваўся выўчыць законы тваіх гучных пераліваў.

Але навалыца жыцьця бушавала. Вецер кінуў мяне на грэбень гэтае навалыцы і нёс разам з другімі да змаганьня, усё наперад і наперад.

І думаў я ў хвіліны гэтага вялікага змаганьня: ня час нам цяпер, родная наша мова, займацца выўчэньнем тваіх формаў. Жыцьцё кідае на нас ворага. Ня час думаць ні аб чым іншым, як аб апошняй рашучай бойцы з гэтым лютым ворагам, аб зьнішчэньні яго, аб зруйнаваньні пабудованага ім жыцьця і аб утварэньні новага.

І тады, гаварылі мы, будзе магчымасьць кожнаму з нас ня толькі пазнаваць прыгожасьці тваіх формаў, роднае слова,—тады і неба і зямля ўсё самае патаемнае адчыняць людзям.

Змаганьне віхрылася. У баявых нашых шэрагах часамі хто-небудзь спатыкаўся, падаў ад зморы або з надрыву сіл, але йзноў падымаўся з клічам: „Не, не. Я яшчэ малады і дужы Я дасягну перамогі“.

Ворага мы цяпер перамаглі. Патомкам нашым мы пакідаем узмацоўваць гэтую вялікую перамогу.

Шмат лепшых сіл пакінула нас.

Не шкадуем гадоў, не шкадуем і сіл: для лепшай долі патрацілі мы іх! Але на захадзе гадоў сваіх, родная наша мова, усё-ж скажам пролетарскае слова табе.

Ты—молат у сотні мільёнаў тон. Па кавадле жыцьця разьмерна, выразна б'юць твае ўдары. Абуджаюць ад сну працоўныя сэрцы. У калёны баявыя смела ставяць іх. Нясуць па ўсім працоўным сусьвеце агнявы заклік да змаганьня, глыбока закідаюць ў пролетарскія душы ўпэўненасьць у сусьветнай перамозе.

Г. Парэчын.

Як будзецца Савецкая дзяржава.

У цяперашні час існуе 6 самастойных роўнапраўных, адна ад другой незалежных савецкіх дзяржаў: Савецкая Расія, Савецкая Украіна, Савецкая Беларусь, Савецкае Закаўказьзе, Савецкі Узбекістан і Савецкі Туркменістан.

Усе яны разам складаюць Саюз Савецкіх Соцыялістычных Рэспублік, а кожная з іх паасобку, апроч Савецкае Беларусі, сама складаецца з паасобных рэспублік і вобласьцяў, і, такім чынам, зьяўляецца складанаю дзяржаваю. Так, у склад Савецкай Расіі ўваходзяць такія аўтономныя савецкія рэспублікі як: Татарская, Крымская, Карэльская і інш.; у склад Савецкага Закаўказьзя ўваходзяць рэспублікі: Грузія, Армения і Азэрбэйджан. У складзе Савецкай Украіны ёсць аўтономная Молдаўская Рэспубліка і г. д.

Савецкія дзяржавы будуць сваё дзяржаўнае жыцьцё на падставе сваіх уласных констытуцый. Констытуцыі савецкіх рэспублік розняцца адна ад другой у гэтай меры, у якой самі савецкія рэспублікі маюць свае нацыянальныя, эканамічныя, культурныя і бытавыя асаблівасьці. Але ў галоўным, у асноўным усе савецкія констытуцыі падобны адна да другога. І з гэтай прычыны для рабочага і селяніна Беларусі, які хоча ведаць сутнасьць савецкае дзяржавы і ня мае магчымасьці выўчаць усе савецкія констытуцыі, даволі будзе пазнаёміцца з констытуцыяй Савецкае Беларусі. Але Савецкая Беларусь не зьяўляецца „незалежнай“ дзяржавай накшталт, скажам, Літвы, Латвіі і нават Польшчы, якія па іх констытуцыях зусім самастойныя і незалежныя, а сапраўды цалком залежаць ад сваіх багатых „прыцеляў“, заходня-эўропэйскіх дзяржаў. Савецкая Беларусь па добрай волі сваіх працоўных грамадзян увашла ў склад вялікага Савецкага Саюзу адначасна і на раўне з Савецкай Расіяй, Савецкай Украінай і інш. Рабочыя і

сяляне Савецкай Беларусі, пажадаўшыя, каб іх дзяржава ўвашла ў Савецкі Саюз, павінны ведаць таксама, як пабудованы гэты Саюз, а для гэтага ім неабходна пазнаёміцца з констытуцыяй Саюзу Сав. Соц. Рэспублік.

Але перш за ўсё трэба ведаць, што такое дзяржава наогул як савецкая, так і буржуазная. „Усякая дзяржава, у тым ліку і самая дэмакратычная рэспубліка, ёсць нішто іншае, як машына для ўціску аднае клясы друую“—кажа Ленін. „Пролетарская дзяржава ёсць машына для прынечання буржуазіі пролетарыятам“—кажа ў другім месцы Ленін. Гэтая машына складаецца з арміі і ўсяго дзяржаўнага апарату: законадаўчых органаў (у буржуазнай дзяржаве парламант, а ў нас—Цэнтральны Выканаўчы Комітэт), выканаўчых, суду, поліцыі ці міліцыі і г. д. Усе гэтыя органы, і ў тым ліку армія, пабудованы так, што яны заўсёды абараняюць інтарэсы пануючае клясы. Напр., у дзяржавах, дзе пануючай клясай зьяўляецца буржуазія, а гэтакія ўсе на сьвеце, апроч савецкай,—на чале і яе паасобных частак стаяць прадстаўнікі буржуазіі ці іх аднамысьленьнікі, іноды вышаўшыя з другіх кляс. У савецкіх дзяржавах таксама ўсе галоўныя пасады як у арміі, так і грамадзянскіх установах займаюць прадстаўнікі пануючых кляс: пролетарыят і сялянства. Розьніца тут толькі ў тым, што мы не хаваем клясавай прыроды нашае дзяржавы, а наадварот, гардзімся тым, што ў нас улада знаходзіцца ў руках вялізарнае большасьці народу нашае краіны; буржуазія-ж усімі спосабамі стараецца даказаць, што яе дзяржава ня клясавая, а ўсенародная, што ў іх уладзе можа быць прадстаўнік любое клясы, калі таго пажадае сам народ. А сапраўды выходзіць, быццам сам народ ня хоча дапуськаць да ўлады сваіх прадстаўнікоў, і яны заўсёды знаходзяцца ў ніштожнай меншасьці і з прычыны гэтага ніякай улады ня маюць.

Дадзенае тут вызначэньне дзяржавы ўстанаўляе сутнасьць яе з пункту погляду таго, хто ў дзяржаве зьяўляецца гаспадаром і ўладаром улады. Такім заўсёды зьяўляецца пануючая кляса ці клясы, а ня ўвесь народ. Гэта вызначэньне дае нам магчымасьць адрозьніць буржуазную дзяржаву ад пролетарскае. Мы ведаем, што ў практыцы пад дзяржаваю звычайна разумеюць ня толькі організацыю пануючае клясы, калі, напрыклад, кажучь Француская дзяржава, то разумеюць пад гэтай назвай

не французскую буржуазію з яе організацыямі, а ўсё насельніцтва Францыі на ўсім яе абшары. У гэтым выпадку пад дзяржаваю разумеюць усю краіну з усім насельніцтвам і ўладай, якая кіруе дзяржаваю. Але для рабочага і селяніна важней усвоіць першае вызначэнне дзяржавы, каб ніколі не паверыць буржуазіі, што бываюць дзяржавы ня клясавыя, а ўсенародныя, абараняючыя інтарэсы ўсіх кляс.

Кожная дзяржава будзеца на падставе ёю самую распрацаванай констытуцыі. Мы з гэтае прычыны можам сказаць, што констытуцыя ёсць галоўны закон клясы, якая кіруе дзяржавай. Але констытуцыя ня мае ў сабе дэталю а пабудове дзяржаў. У констытуцыях звычайна ёсць галоўныя асноўныя правілы, па якіх павінны будавацца органы дзяржаўнае ўлады, а таксама тыя асноўныя палажэнні, якімі вызначаецца дзяржаўны склад краіны і політычныя правы грамадзян. З гэтае прычыны констытуцыю называюць асноўным законам дзяржавы. У констытуцыі заўсёды дакладна адбываюцца сапраўдныя адносіны паміж асобнымі клясамі насельніцтва краіны. Калі ўлада знаходзіцца ў руках буржуазіі, то ў констытуцыі, бязумоўна, вельмі дакладна будзе ўзаконена права прыватнае ўласнасці і таксама формы організацыі гаспадарчага і політычнага жыцця гэтае дзяржавы, якія павінны забяспечыць гэтае права за буржуазіяй. Наадварот, калі ўлада пападзе ў рукі пролетарыату, то констытуцыя ўстанаўляе такі парадак, пры якім галоўныя багацці краіны пераходзяць у рукі дзяржавы і скарыстоўваюцца ў інтарэсах працоўных. Гэта мы лепш за ўсё бачым на прыкладзе нашае ўласнае дзяржавы. Для таго, каб пролетарыят, захапіўшы ўладу, мог яе ўтрымаць, ён павінен, разам з працоўным сялянствам, утварыць сваю дзяржаву, гэта значыць, організацыю для падаўлення клясы буржуазіі і абшарнікаў, якія ніколі, бязумоўна, бяз бойкі не аддадуць сваіх праў на прыватную ўласнасць. Пролетарыату і сялянству дзяржава патрэбна „ў інтарэсах поўнага знішчэння ўсякае эксплёатацыі, г. зн. у інтарэсах вялізнае большасці народу супроць нязначнай меншасці сучасных уладароў над рабамі г. зн. абшарнікаў і капіталістых“—кажа Ленін. Пролетарыят ня можа скарыстаць для сябе заваёванага ім апарату старое буржуазнае дзяржавы. Гэты апарат ніколі ня схіліцца ў бок працоўных, а наадварот, захаваўшыся, як сільная організацыя, ён у зручным выпадку

стане супроць працоўных і ўсімі спосабамі будзе дапамагаць звароту да ўлады тае клясы, якая яго арганізавала.

Калі адбываліся рэвалюцыі ў 18-19 вякох, дык новая рэвалюцыйная ўлада карысталася старым дзяржаўным апаратам і толькі яго трохкі падпраўляла. Вынікі былі такія, што контррэвалюцыйныя клясы праз нейкі час падаўлялі рэвалюцыю пры дапамозе гэтага самага апарату. „*Усе ранейшыя рэвалюцыі паляпшалі дзяржаўную машыну, а яе трэба разбіць, зламаць*“ — кажа Ленін. І Ленін так і зрабіў. Ленін за некалькі год да Кастрычнікавай рэвалюцыі гаварыў, што *разбіць старую дзяржаўную машыну можна толькі пры дапамозе саветаў*. „*Толькі савецкая арганізацыя дзяржавы можа разбурыць адразу і канчаткова стары, г. зн. буржуазна-чыноўніцкі і судзейскі апарат*“. Кастрычнікавая рэвалюцыя ў Расіі разбурыла старую буржуазна-абшарніцкую Расійскую дзяржаву, а на яе месцы рабочыя і сяляне розных нацый сталі будаваць свае ўласныя дзяржавы.

Працоўныя Беларусі атрымалі магчымасьць прыступіць да пабудовы свае дзяржавы толькі ў пачатку 1919 г., г. зн. на год пазьней, чым працоўныя Расіі, якія да гэтага часу мелі ўжо зусім аформіўшуюся савецкую дзяржаву з першаю на сьвеце савецкаю констытуцыяй. Затое працоўным Беларусі было лягчэй на падставе практыкі расійскіх рабочых і сялян пабудаваць сваю новую дзяржаву.

1-га студзеня 1919 г. часовы рабоча-сялянскі ўрад Савецкае Беларусі абвясціў утварэньне Беларускае Савецкае Рэспублікі і яе незалежнасьць. А праз месяц, 4-га лютага, была прынята констытуцыя Беларускае Рэспублікі. Тады-ж урад Савецкае Расіі прызнаў незалежнасьць Савецкае Беларусі. Констытуцыя Савецкае Беларусі потым папаўнялася і змянялася, і к цяперашняму часу мы маем ужо дэталёна распрацаваную констытуцыю, у асноўным ухваленую IV сэсіяй ЦВК VI скліканьня. З гэтай констытуцыяй і трэба рабочым і сялянам Савецкае Беларусі перш за ўсё пазнаёміцца.

Згодна з першым артыкулам констытуцыі, *Беларуская ССР ёсьць сувэрэнная дзяржава*. Гэта значыць, што працоўныя Савецкае Беларусі, арганізаваныя ў савецкую дзяржаву, зьяўляюцца поўнымі гаспадарамі свае краіны, што над імі няма ўлады, вышэй за іх уласную, імі самымі створаную. Той факт, што ў паасобных галінах дзяржаўнага жыцьця Саюз ССР ўстанаўляе

абавязковыя для БССР законы, не пазабаўляе БССР сувэрэннасьці, бо працоўныя Савецкае Беларусі самі загадзіліся ўстанавіць такі парадак, калі заявілі, што яны хочуць увайсці і ўвашлі ў склад СССР. Гэтым сваім рашэньнем яны разьмеркавалі ў сваёй краіне дзяржаўную ўладу паміж урадам БССР і ўрадам Саюзу ССР у інтарэсах працоўных усіх савецкіх дзяржаў, і зрабілі яны гэта ня з прымусу, а менавіта, як поўнапраўныя гаспадары сваёй краіны. Яны захавалі за сваёй краінаю права свабодна выйсці з Саюзу ССР. Тое-ж самае было зроблена працоўнымі Савецкае Расіі і другіх савецкіх рэспублік.

Ствараючы сваю дзяржаву, працоўныя БССР ставяць ёй задачу зьнішчыць капіталістычную пабудову дзяржавы. Гэта значыць, што паступова павінна быць зьнішчана прыватная ўласнасьць і падзел (грамады) насельніцтва на клясы. Замест прыватнай уласнасьці павінна быць уласнасьць калектыўная. Замест грамады, якая складаецца з кляс з рознымі і нават процілеглымі інтарэсамі, павінна быць створана грамада на прынцыпах агульнай роўнасьці і братэрскай згоднасьці людзей, а гэта магчыма будзе толькі тады, калі ня будзе прыватнай уласнасьці. Каб дасягнуць гэтае мэты, рабочыя і працоўныя сяляне ствараюць сваю дзяржаву ў выглядзе дыктатуры пролетарыяту. Аб тым, што такое дыктатуры пролетарыяту, Ленін казаў так: *„Дыктатура пролетарыяту... значыць вось што: толькі пэўная кляса, іменна, гарадзкія і наогул фабрычна-заводзкія прамысловыя рабочыя могуць кіраваць усёю масаю працоўных і эксплёатуемых у змаганьні за тое, каб скінуць ярмо капіталу ў процэсе гэтага змаганьня, у змаганьні за ўтрыманьне і ўмацаваньне перамоі ў справе стварэньня новага соцыялістычнага грамадзянскага складу, ва ўсёй барацьбе за поўнае зьнішчэньне кляс“.*

„Рэволюцыйная дыктатура пролетарыяту ёсьць улада, якая заваёвана і падтрымліваецца івалтам, улада, якая, ня зьвязана ніякімі законамі“. Гэта значыць, ня зьвязана законамі, напісанымі не самым пролетарыятам. Сваю дыктатуру пролетарыят, разам з працоўным сялянствам, ажыццяўляе праз саветы рабочых і сялянскіх дэпутатаў. Дыктатура працоўных патрэбна таму, што скінутыя клясы, пакуль яны існуюць, заўсёды будуць старацца вярнуць сваё панаваньне. *„Пераход ад капіталізму да камунізму ёсьць цэлая гістарычная эпоха. Пакуль яна ня скончылася, у эксплёатараў, бязумоўна, застаецца надзея на рэстаўрацыю*

(зварот свайго панаванья—Г. П.), а гэта надзея пераходзіць у спробы рэстаўрацыі“—кажа Ленін,—історыя нас вучыць, што яшчэ ніколі прызначаная кляса не атрымлівала і не магла атрымаць улады без папярэдняга кругабеіц дыктатуры, г. зн. без завады політычнай улады і прымуцовага прыкарачэння самага адчайнага, дзікага, не адступаючага ні перад якім злычывствам супраціўлення, якое заўсёды робяць эксплятатары“ (Ленін).

У БССР, таксама як і ў іншых савецкіх рэспубліках, працоўныя ўстанавілі такі парадак гаспадарчага жыцця краіны, пры якім усе галоўныя матэрыяльныя багацці знаходзяцца ў руках дзяржавы. Уся зямля, лес, нетры і воды, буйная здабываючая і апрацоўчая прамысловасць, чыгункі, водны і паветраны транспорт і сродкі сувязі (пошта, тэлеграф, тэлефон, радыё) зьяўляюцца ўласнасцю дзяржавы. Зямля ні ў якім выпадку не аддаецца ва ўласнасць прыватных асоб. Зямлю можна толькі карыстацца на тых умовах, на якіх яна перадаецца для карыстанья дзяржаваю. Сялянам зямля перададзена ў сталае карыстаньне і ніколі ня можа быць забрана ад іх. У паасобных зямлякарыстацеляў зямля можа быць забрана толькі ў тых выпадках, калі яны парушаюць устаноўленыя дзяржаваю законы карыстанья зямлёй. З фабрыкамі і заводамі справа стаіць трохі йначай: дзяржава абвясціла сваёй уласнасцю толькі буйныя фабрыкі і заводы, патрэбныя ёй для таго, каб быць галоўным гаспадаром у прамысловасці і кіраваць усёю прамысловасцю. Менш важныя прадпрыемствы пакінуты ў руках прыватных уласнікаў з прычыны таго, што пры цяперашнім становішчы дзяржавы ёй проста нявыгодна беспасрэдна кіраваць дробнаю прамысловасцю. БССР прымае ўсе меры для падняцця народнай гаспадаркі. Для гэтага яна ў галіне сельскай гаспадаркі дапушчае вольны выбар парадку зямлякарыстанья і рознымі спосабамі дапамагае арганізоўваць і ўмацоўваць калектыўныя гаспадаркі, а ў галіне прамысловасці дае грамадзянам БССР і другіх савецкіх рэспублік, а таксама чужаземцам права браць у арэнду і концэсіі прамысловыя прадпрыемствы, стварае мяшаныя таварыствы з прастаўнікоў дзяржавы і прыватных асоб для скарыстанья паасобных галін прамысловасці і гандлю, дазваляе прыватным асобам выяўляць ініцыятыву ў арганізацыі прамысловых прадпрыемстваў згодна з

законам БССР і СССР. Прыватныя асобы маюць права гандляваць усімі прадметамі, апроч пералічаных у адмысловым законе. Але дзяржава ставіць сабе мэту паступова ўзяць у свае рукі ўвесь гандаль Украіны. Галоўным спосабам для гэтага яна лічыць коопэрацыю і дзяржаўны гандаль. Усе мерапрыемствы дзяржавы пасрэдна ці беспасрэдна маюць сваёй мэтай палепшыць стансвішча працоўных. Але асобна правы працоўных абарняюцца ўстанаўленьнем разьмеру рабочага дня, мінімумам зароботку і забясьпекі на выпадак непрацаздольнасьці. Дзяржава ўстанаўляе нормальны дзень працы 8 гадзін, а для асабліва шкодлівых работ і менш 8 гадзін. Апроч таго, устанаўляецца права працоўных на адпачынак на працягу пэўнага часу кожны год з захаваньнем зароботку. Для матак, якія маюць грудных дзяцей, а таксама для цяжарных устанаўляецца дадатковы адпачынак. Дзяржава імкнецца таксама даць забясьпечанае існаваньне тым працоўным, якія па старасьці ці за хваробай ня могуць жыць сваёю працаю. Для гэтага ўстанаўляецца спецыяльнае забясьпечаньне працоўных: старых, хворых, інвалідаў працы і вайны, сірот.

Палітычнымі правамі ў БССР карыстаюцца толькі працоўныя. Гэта значыць, што толькі працоўныя маюць права прымаць удзел у стварэньні дзяржавы і яе органаў, а таксама ў кіраваньні краінаю. Буржуазія і тыя, хто дапамагаў ёй і не адмаўляецца дапамагаць вярнуць буржуазны склад, палітычных праў зусім пазбаўлены. Дзяржава імкнецца даць працоўным сапраўдную свабоду сумленьня. Для гэтага яна аддзяліла царкву ад дзяржавы і школу ад царквы. Духавенства пазбаўлена магчымасьці праз школу дурманіць насельніцтва, пачынаючы з маленства. Кожны грамадзянін можа свабодна гаварыць як за веру, так і проці веры. *Але вера не павінна быць скарыстана ў інтарэсах скінутай буржуазіі, і з гэтае прычыны рэлігійная пропаганда, зьмешаная з прапагандаю супроць Савецкай дзяржавы, канечна, не дазваляецца.* БССР ставіць сабе мэтай даць працоўным свабоду выражаць свае думкі як у друку, так і вусна на сходах. Гэтыя свабоды абвяшчаюцца і ў буржуазных констытуцыях, але, як кажа Ленін, *„свабода друку і сходу ў буржуазных дэмакратыях ёсьць свабода змовы супроць працоўных, свабода капіталістых падкупляць і скупляць газэты“.* Савецкая-ж дзяржава рэальна забясьпечвае гэтыя свабоды. Яна дае працоў-

ным усе тэхнічныя і матэрыяльныя сродкі для выдання газэт і кніжак і пазбаўляе буржуазію жаднае магчымасьці праводзіць свае ідэі праз друк, а для наладжання сходаў дае працоўным патрэбныя памяшканьні. *„Грош цана „свабодзе сходаў“ для рабочых і сялян, калі ўсе лепшыя будынкі захоплены буржуазіяй. Нашы саветы забралі ўсе добрыя будынкі і ў гарадох і ў вёсках у багатыроў, перадаўшы ўсе гэтыя будынкі пад свае саюзы і сходы. Вось наша свабода сходаў—для працоўных!“*—кажа Ленін.

БССР ня толькі дапамагае працоўным арганізоўвацца ў саюзы для найлепшага абслугоўваньня сваіх інтарэсаў, але яна—і гэта самае важнае—дае саюзам працоўных права і магчымасьць прымаць удзел у вырашэньні дзяржаўнымі органамі ўсіх пытанняў працы і быту, а таксама прымаць шырокі ўдзел у арганізацыі і кіраўніцтве гаспадаркаю краіны. Апроч таго, кожны працоўны, нават калі ён не зьяўляецца членам саюзу, напр., селянін, можа ўнесьці любы законапраэкт у законадаўчыя органы БССР. Савецкая ўлада добра ведае, што скарыстаць усе свабоды працоўныя змогуць толькі тады, калі яны будуць даволі культурнымі. З гэтае прычыны яна ставіць сваёй мэтай паступова весьці агульную ўсебаковую і дармовую адукацыю. Ленін кажа: *„Трэба дабіцца, каб уменьне чытаць і пісаць служыла падвышэньню культуры, каб селянін атрымаў магчымасьць прылажыць гэтак уменьне чытаць і пісаць да палепшаньня сваёй гаспадаркі і сваёй дзяржавы“*. Калі буржуазія не дапушчаецца да будаўніцтва Савецкае дзяржавы, дык тым больш яна ня можа быць дапушчана ў тыя органы, якія павінны абараняць дзяржаву. З гэтае прычыны судзьдзімі ў савецкім судзе могуць быць толькі працоўныя і толькі яны могуць карыстацца ганаровым правам абараняць дзяржаву ўзброеным парадкам. Непрацоўныя элементы судзьдзімі зусім ня могуць быць, а ў арміі яны нясуць нестраявыя абавязкі. *„Суд ёсьць орган прыцішэньня іменна беднаты пачалоўна да дзяржаўнага кіраўніцтва“*, *„суд ёсьць орган улады пролетарыяту і беднейшага сялянства“*—кажа Ленін. Аб Чырвонай арміі Ленін казаў так: *„Народныя масы іавораць пра сябе: „цяпер ня трэба баяцца чалавека са стрэльбаю, бо ён абараняе працоўных і будзе бязлітасным, падаўляючы панаваньне эксплёататараў“*.

БССР—дзяржава шматнацыянальная, і з гэтае прычыны яе констытуцыя, устанавіўшы політычныя правы паасобных

грамадзян, зараз-жа ўстанаўляе агульныя правы паасобных нацый. Канстытуцыя БССР выкідае жадную няроўнасьць нацый. *Канстытуцыя нават не дапушчае выразу „нацыянальных меншасці“, бо з гэтым выразам звычайна зьвязваецца паняцце нейкіх асобных праў паасобных нацый і пры гэтым заўсёды меншых, чым правы нацыі, найбольшай па ліку. „Мы хочам добравольнага саюзу нацый, такога саюзу, які не дапушчай-бы ніякага івалту аднае нацыі над другой, такога саюзу, які быў-бы асновам на найнейшым давер’і, на яснай сьведомасьці братэрскага адзінства, на зусім добравольнай згодзе“, „мы праціўнікі нацыянальнай сваркі, нацыянальнае розьні, нацыянальнае адасобненасьці“ (Ленін). Усе працоўныя БССР карыстаюцца аднолькавымі правамі незалежна ад іх нацыянальнасьці ці рэлігіі. Канстытуцыя ўстанаўляе поўнае роўнапраўе моваў нацый, якія насяляюць БССР: беларускае, жыдоўскае, расійскае і польскае. Беларускае мова выбіраецца, як мова пераважная, для зносін паміж дзяржаўнымі, профэсыянальнымі і грамадзкімі ўстановамі толькі з тае прычыны, што ў БССР насельніцтва беларускае нацыянальнасьці значна больш, чым насельніцтва іншых нацыянальнасьцяў. Але гэта ніяк не абмяжоўвае права іншых нацый, бо, згодна канстытуцыі, кожнаму грамадзяніну БССР забясьпечваецца права і рэальная матчынасьць карыстацца сваёй роднай мовай у яго зносінах з дзяржаўнымі, адміністрацыйнымі й судовымі ўстановамі і атрымліваць адказы на роднай мове. Як вачавідны вывад, адсюль крынічыць права паасобных нацыянальнасьцяў там, дзе яны складаюць большасьць насельніцтва, організоўваць саветы так, каб іх уся работа йшла на мове гэтае нацыянальнасьці. Гэтым дасягаецца ня толькі ажыцьцяўленьне права паасобных нацыянальнасьцяў, але таксама і больш шырокае ўцягваньне ў дзяржаўнае бадаўніцтва. Усе законы павінны друкавацца на названых вышэй чатырох мовах. Для працоўных-чужаземцаў, якія жывуць у БССР, устанаўляюцца тыя самыя правы, што і для працоўных грамадзян БССР.*

Асноўнымі, заўсёды дзейнымі органамі ўлады БССР зьяўляюцца вось якія: сельскі савет, раённы выканаўчы комітэт, акруговы выканаўчы комітэт, народныя камісарыяты, Савет Народных Камісараў і Цэнтральны Выканаўчы Комітэт. У гарадох сталым органам улады зьяўляецца гарадзкі савет. Усе

гэтыя органы ўлады выбіраюцца на зьездах саветаў ці на агульных сходах выбаршчыкаў, апроч Савету Народных Камісараў, які выбіраецца Цэнтральным Выканаўчым Камітэтам. Першая, ніжэйшая ячэйка Савецкае ўлады—сельсавет—выбіраецца ад сёл, вёсак, фабрычна-заводзкіх пасёлкаў і інш. залюдненых мясцовасьцяў з лікам насельніцтва ад 2 да 4 тысяч, выбіраецца адзін дэпутат на кожных 200 чалавек насельніцтва. Такім чынам, у сельсавете можа быць ад 10 да 20 членаў. Для сталай работы сельсавет выдзяляе з ліку сваіх членаў старшыню, яго намесьніка і сакратара. Сельскі савет ува ўсім сваім складзе павінен збірацца ня менш аднаго разу ў месяц. Усе законныя пастановы сельсавету зьяўляюцца абавязковымі для ўсяго насельніцтва, падуладнага сельсавету.

Раённы выканаўчы камітэт выбіраецца раённым зьездам саветаў. Раённы выканаўчы камітэт складаецца з 5 членаў і 3 кандыдатаў. Па пастанове акруговага выканаўчага камітэту склад раённага выканаўчага камітэту можа быць павялічаны да 13 чалавек. Раённы зьезд саветаў выбірае таксама на акруговы зьезд саветаў аднаго дэпутата ад 2.000 чалавек, ад местачковых і сельскіх саветаў, а ад саветаў, якія знаходзяцца ў фабрычна-заводзкіх пасёлках, і ад чырвонаармейскіх частак—аднаго дэпутата на 50 выбаршчыкаў¹⁾. На акруговым зьездзе саветаў, які складаецца з дэпутатаў, выбраных на раённым зьездзе саветаў і беспасрэдна гарадзкім саветам гэтага акруговага гораду, выбіраецца акруговы выканаўчы камітэт у складзе 30 членаў і 10 кандыдатаў. Сталую работу ў акрузе выпаўняе прэзыдыум акруговага выканаўчага камітэту ў складзе 7 членаў, у тым ліку старшыні, яго намесьніка і сакратара. Пры абмеркаваньні важнейшых пытанняў у акруговым выканаўчым камітэце прымаюць удзел з дарадчым голасам старшыні раённых выканаўчых камітэтаў. А для ўдзелу ў абмеркаваньні важных пытанняў у раённым выканаўчым камітэце туды пасылаецца прадстаўнік акруговага выканаўчага камітэту. Такім чынам, падтрымліваецца жывая сувязь акруг з раёнамі. Акруговыя выканаўчыя камітэты маюць права камандыраваць сваіх прадстаўнікоў у Цэнтральны Выканаўчы

¹⁾ Паводле палажэньня аб акруговых зьездах саветаў, якое павінна быць зьзначана з увядзеньнем у чыннасьць новай конституцыі, 1 дэпутат выбіраецца ад 200 выбаршчыкаў.

Комітэт і ў Савет Народных Камісараў для ўдзелу ў абмеркаваньні пытанняў, якія датычацца іх акругі.

Цэнтральны Выканаўчы Комітэт выбіраецца на зьездзе саветаў усяе БССР у складзе 150 членаў і 50 кандыдатаў і вядзе сваю работу да чарговага зьезду саветаў БССР. Зьезд саветаў БССР складаецца так: ад гарадзкіх і местачковых саветаў выбіраецца адзін дэпутат на кожныя 2.000 выбаршчыкаў, а ад акруговых зьездаў саветаў—аднаго дэпутата на 10.000 чалавек. Калі з якой-небудзь прычыны перад Усебеларускім зьездам саветаў акруговы зьезд ня склікаецца, дык раённыя зьезды саветаў выбіраюць дэпутатаў на Ўсебеларускі зьезд самі непасрэдна. Кожны раён у сярэднім можа паслаць па 4 дэпутаты на Ўсебеларускі зьезд, бо насельніцтва раёну лічыцца, прыблізна, 40 тысяч чалавек. Выбраны на зьездзе саветаў ЦВК для сталае работы выдзяляе прэзыдыум у складзе старшыні, сакратара, 7 членаў і 3 кандыдатаў да іх.

Надзвычайна важнае значэньне ў сыстэме савецкіх органаў мае Савет Народных Камісараў. Савет Народных Камісараў зьяўляецца законадаўча-выканаўчым органам улады, гэта значыць, што ён ня толькі выпаўняе законы, якія выдаюцца Цэнтральным Выканаўчым Комітэтам і зьездам саветаў, але мае права сам выдаваць законы. Само сабою зразумела, што Савет Народных Камісараў ня можа выдаць закону, зьмяняючага пастанову вышэйшых органаў улады, але ён мае права выдаваць усякія пастановы на падставе законаў, якія выданы зьездам саветаў і ЦВК. Савет Народных Камісараў яднае і накіроўвае чыннасьць народных камісарыятаў. Гэта дасягаецца, перш за ўсё, тым, што члены Савету Народных Камісараў зьяўляюцца кіраўнікамі паасобных камісарыятаў і роўных з імі ўстановаў, падругое—разглядам справаздач аб чыннасьці народных камісарыятаў і дачаю ім адпаведных наказаў, вырашэньнем спрэчак паміж імі, адменаю ці зьменаю ў належных выпадках іх пастановаў і загадаў. Але СНК мае права ня толькі кіраваць чыннасьцю цэнтральных органаў. Ён павінен таксама сачыць за правільным і хуткім бегам дзяржаўнага жыцьця наогул. У зьвязку з гэтым, СНК мае права накіроўваць чыннасьць акруговых выканаўчых камітэтаў. Для ажыцьцяўленьня гэтага права ён можа прыпыняць і адмяняць пастановы акруг. выкан. камітэтаў; аб такіх сваіх пастановах ён даводзіць да ве-

дама прэзыдыуму ЦВК, які, вядома, можа гэтыя пастановы, як і ўсякія іншыя пастановы СНК, зацьвердзіць ці не зацьвердзіць, але фактычна вельмі рэдка бываюць выпадкі, калі ЦВК не зацьвярджае пастаноў СНК. Для кіраўніцтва гаспадарчаю галіною дзяржаўнага жыцця пры Савете Народных Камісараў існуе сталая камісія пад назваю Эканомічная Нарада БССР. СНК нясе адказнасць за сваю чыннасць перад Цэнтральным Выканаўчым Комітэтам і яго прэзыдыумам.

У пабудаванні Савецкае дзяржавы цалком, а таксама і яе паасобных арганізацый прымаюць удзел толькі працоўныя. Нацыянальнасць, рэлігія і т. п. ня маюць пры гэтым ніякага значэння. Каб мець права выбіраць і быць выбраным у саветы, патрэбна мець 18 год ад роду, здабываць сродкі вытворчаю і карыснаю для грамады працаю. Асобы, адарваныя ад вытворчае працы прызывам у Чырвоную армію ці стратаю здольнасці, выбарчага права не пазбаўляюцца. *Пазбаўлены выбарчых праў* асобы, якія жывуць на непрацоўны прыбытак, напр., на процанты ад капіталу ці на прыбытак ад прадпрыемства; манахі, духавенства ўсіх рэлігій; асобы, якія займалі адказныя пасады і кіравалі політыкай быўшага царскага ці контррэвалюцыйнага ўрадаў і окупацыйных улад, іх найбліжэйшыя памоцнікі; асобы, якія кіравалі пры названых урадах і ўладах чыннасцю поліцыі, жандармэрыі і карных органаў, а таксама служачыя і агэнты быўш. поліцыі, асобнага корпусу жандармаў, ахранных аддзяленняў і члены царавашага ў Расіі дому, асобы, прызнаныя ўстаноўленым парадкам душэўнахворымі ці няпрытомнымі, а таксама асобы, якія знаходзяцца пад апекаю. Выбары ў саветы адбываюцца ці на агульных выбарчых сходах, ці па паасобных прадпрыемствах, установах, профэсіянальных саюзах, вайсковых частках і т. п., яўным ці тайным галасаваннем, як парашаць выбаршчыкі. Калі ёсць заява аб няправільнасці выбараў цалком, пытаньне аб адмене іх вырашаецца вышэйшым па парадку органам Савецкае ўлады. Апошняю інстанцыяй па адмене выбараў у саветы зьяўляецца ЦВК БССР. Асноўнае правіла, якое адрознівае савецкую выбарчую сыстэму ад буржуазных выбарчых сыстэм, заключаецца ў праве выбаршчыкаў, паслаўшых свайго дэпутата ў савет, ува ўсякі час адазваць яго і выбраць новага дэпутата на агульных падставах. Гэтым устанаўляецца адказнасць выбра-

нага перад тымі, хто яго выбраў. Так, у агульных рысах, будуюцца БССР. На тых-жа падставах пабудованы і іншыя савецкія дзяржавы. Асноўная розніца паміж БССР і другімі саюзнымі рэспублікамі месціцца ў тым, што некаторыя з іх складаюцца з паасобных рэспублік і аўтономных вобласцей, а БССР ня мае аўтономных частак.

Да канца 1922 г. саюзныя савецкія рэспублікі існавалі паасобна, не складаючы аднае дзяржавы. Узаемаадносіны між Савецкай Расіяй і іншымі саюзнымі савецкімі рэспублікамі ўстанаўляліся адумысловымі дагаворамі, у якіх вызначаліся тыя галіны дзяржаўнага жыцця, дзе ўводзілася аб'яднаная кіраўніцтва. Так, Савецкая Беларусь зрабіла з Савецкай Расіяй такі дагавор 16 студзеня 1921 г. Згодна дагавору абедзве рэспублікі заставаліся сувэрэннымі і незалежнымі, але кіраўніцтва ваеннымі справамі, транспортам, поштаю і тэлеграфам, народнаю гаспадаркаю, замежным гандлем—было аб'яднана ў агульных для абедзвюх рэспублік народных камісарыятах. З прычыны таго, што прадстаўнікі Савецкае Беларусі ўваходзілі ў склад Усерасійскага Цэнтральнага Выканаўчага Комітэту (ВЦИК), законы па гэтых аб'яднаных галінах дзяржаўнага жыцця, якія выдаваліся ЦВК былі абавязковымі для Савецкае Беларусі. Таксама стаяла справа і на Украіне. У Закаўкаскіх рэспубліках была некаторая розніца ў іх адносінах з Савецкай Расіяй. Самая галоўная розніца была ў тым, што Закаўкаскія рэспублікі мелі сваю валюту (свае асобныя грошы) і свае паасобныя бюджэты. У канцы 1922 г. саюзныя рэспублікі на сваіх зьездах саветаў дагаварыліся ўтварыць Саюз Савецкіх Рэспублік. Савецкая Беларусь прыняла такую пастанову на IV Усебеларускім Зьездзе Саветаў. Пасьля прыняцця такіх пастаноў усімі саюзнымі рэспублікамі, быў скліканы агульны зьезд саветаў, так званы Першы Зьезд Саветаў Саюзу Савецкіх Рэспублік, на якім 30 сьнежня 1922 г. быў падпісан дагавор паміж саюзнымі рэспублікамі аб стварэньні Саюзу Савецкіх Соцыялістычных Рэспублік. Праз поўгода, 6 ліпеня 1923 г., на другой сэсіі ЦВК Саюзу ССР была прынята констытуцыя СССР, і з гэтага часу пачалося выданьне законаў ад імя Саюзу ССР. Канчаткова ўтварэньне Саюзу ССР было замацавана II Зьездам Саветаў СССР у пачатку 1924 г. Пры ўтварэньні Саюзу ССР, у яго ўвашлі

4 самастойных рэспублікі: Расія, Украіна, Беларусь і Закаўказье. У цяперашні час у Саюз увашлі яшчэ дзве рэспублікі: Узбекістан і Туркмэністан. Гэтыя 6 рэспублік, роўнапраўныя, у Саюзе называюцца саюзнымі рэспублікамі. Кожная саюзная рэспубліка можа на падставе констытуцый свабодна выйсці з Саюзу. Гэтым Савецкі Саюз значна розніцца ад іншых складаных дзяржаў, напр., Злучаных Штатаў Паўночнай Амерыкі, Нямеччыны і Швейцарыі. Там аддзяленьне ад Саюзу аднае дзяржавы (штату, кантону) лічыцца за бунт супроць саюзу і ўдзікаецца ваеннаю сілаю. У нас права паасобных народаў, якія жывуць на тэрыторыі быўшай Расійскай імперыі, стварыць самастойную дзяржаву было прызнана яшчэ 2 сьнежня 1917 г. Усе саюзныя рэспублікі, а ў саюзных рэспубліках аўтономныя рэспублікі і аўтономныя вобласці пабудованы на нацыянальнай падставе. Адсюль вынікаюць усе іх правы ў Саюзе. Гэтыя правы забяспечваюцца тым, што ўсе нацыянальнасьці Савецкага Саюзу, якія маюць свае аб'яднанні ў відзе рэспублік ці вобласцяў, маюць сваіх членаў у Савеце Нацыянальнасьцяў, які зьяўляецца адной з дзвюх роўнапраўных частак Цэнтральнага Выканаўчага Камітэту Саюзу ССР. Другая частка ці палата Саюзу ССР называецца Саюзным Саветам. Увесь ЦВК СССР зацьвярджаецца на зьездзе Саветаў Саюзу, але пры гэтым Саюзны Савет выбіраецца на самым зьездзе і складаецца незалежна ад нацыянальнасьцяў, выбіраных у склад яго членаў. Савет Нацыянальнасьцяў-жа выбіраецца самымі рэспублікамі і вобласцямі на іх зьездах саветаў і толькі зацьвярджаецца Зьездам Саветаў Саюзу. Найлепшым чынам правы нацыянальнасьцяў забяспечваюцца тым, што ні адзін законапраэкт, які прымаецца ЦВК, ня можа стаць законам, калі на гэта ня згодзіцца Савет Нацыянальнасьцяў. Прэзыдыум ЦВК Саюзу складаецца з прэзыдыуму Саюзнага Савету (9 членаў), прэзыдыуму Савету Нацыянальнасьцяў (9 членаў) і 9 членаў, якія выбіраюцца ад усяго зьезду Саветаў ад усяго ЦВК Саюзу ССР. Прэзыдыум ЦВК павінен быў-бы працаваць таксама ў складзе прэзыдыуму Саюзнага Савету і Савету Нацыянальнасьцяў і ўсе законы павінны былі-б прымацца сьпярша абодвума прэзыдыумамі паасобна, а потым усім прэзыдыумам ЦВК СССР, але сапраўды гэта не практыкуецца. Як і ЦВК паасобных рэспублік, ЦВК Саюзу ССР стварае Савет

Народных Камісараў. Савет Народных Камісараў СССР ад-
розьніваецца ад СНК рэспублікі тым, што ў яго складзе аб'-
яднаны народныя камісары меншага ліку ведамстваў, чым у
саюзных рэспубліках.

Саюз ССР кіруе ня ўсімі галінамі дзяржаўнага жыцця.
У Саюзе ёсць толькі такія Народныя Камісарыяты: Чужазем-
ных Спраў, Замежнага Гандлю, Шляхаў Зносін, Пошт і Тэле-
графіі, Вайсковы і Марскі, Вышэйшы Савет Народнае Гаспа-
даркі, Грашовых Спраў, Працы, Рабоча-Сялянскае Інспэцыі,
Унутранага Гандлю. Першыя пяць пералічаных народных
камісарыятаў называюцца агульна-саюзнымі і ёсць толькі ў
Саюзе, а ў саюзных рэспубліках маюць сваіх упоўнаважаных
другія пяць называюцца аб'яднанымі і ў саюзных рэспубліках
таксама ёсць аднаіменныя з імі народныя камісарыяты. Але
ў саюзных рэспубліках ёсць народныя камісарыяты Асветы,
Земляробства, Унутраных Спраў, Аховы Здароўя, Юстыцыі і
Соцыяльнае Забясьпекі, у Саюзе-ж такіх народных камісары-
ятаў няма. Галіны дзяржаўнага жыцця, якімі кіруюць агульна-
саюзныя народныя камісарыяты, законадаўства цалком належаць
да Саюзу ССР, а ў галінах, якія кіруюцца аб'яднанымі народ-
нымі камісарыятамі, маюць права законадаўства таксама і саюз-
ныя рэспублікі. Становішча аб арганізацыях аб'яднаных
народных камісарыятаў і іх мясцовых органаў выдаюцца
саюзнымі рэспублікамі, і Саюз можа зьмяніць іх толькі ў та-
кім выпадку, калі яны ня згодны з констытуцыяй Саюзу.
У галіне народнай гаспадаркі (прамысловасьці) саюзныя
рэспублікі рэгулююць і кіруюць на падставе законаў, якія
яны выдаюць, прамысловасьцю рэспубліцыйнага і мясцовага
значэння. Праца Рабоча-Сялянскай Інспэцыі амаль цалком
рэгулюецца законамі саюзных рэспублік. Зусім зразумела,
чаму толькі да Саюзу належыць законадаўчая ў галіне чужа-
земнае політыкі. Зьмешчаная ў пачатку констытуцыі СССР
дэкларацыя гаворыць аб адзіным фронце савецкіх рэспублік
перад тварам капіталістычнага ўзбраення. Адзіны фронт быў-
бы немагчымым, калі-б ня было адзіных законаў, рэгулю-
ючых прадстаўніцтва Саюзу перад чужаземнымі дзяржавамі.
Констытуцыя дае Саюзу гэта прадстаўніцтва і выцякаючыя
з яго шляхі міжнародных зносін, апавяшчэнне вайны і зама-
цваньне згоды, заключэнне і зацьвярджэнне (ратыфікацыя)

розных міжнародных дагавораў. Да стварэння Саюзу кожная саюзная рэспубліка мела свой Народны Камісарыят Чужаземных спраў, праз які мела зносіны з чужаземнымі дзяржавамі. Цяпер Народны Камісарыят Чужаземных спраў ёсць толькі ў Саюзе. Для зносін з чужаземнымі грамадзянамі і ўстановамі, якія знаходзяцца на тэрыторыі саюзнае рэспублікі, пры ўрадзе саюзнае рэспублікі знаходзіцца ўпоўнаважаны Народнага Камісарыяту Чужаземных спраў. Праз упоўнаважанага НКЧС урад Саюзу падымае перад урадам саюзнае рэспублікі пытанні, якія закранаюць інтарэсы чужаземцаў і патрабуюць зацьвярджэння шляхам законадаўства саюзнае рэспублікі. Асаблівыя інтарэсы саюзных рэспублік, звязаныя з чужаземнымі дзяржавамі, забяспечваюцца тым, што ў поўнамоцных прадстаўніцтвах СССР, якія знаходзяцца ў пунктах асабліва важных для якой-небудзь з саюзных рэспублік, саветнікі й сакратары прадстаўніцтва назначаюцца па згодзе з урадам і зацікаўленае рэспублікі, напр., саветнікі-сакратары прадства ў Варшаве назначаюцца па згодзе з урадам БССР і УССР. Саюзныя рэспублікі прымаюць удзел у замежнай політыцы яшчэ й тым, што разглядаюць і даюць свае заключэнні па ўсіх дагаворах Саюзу з чужаземнымі дзяржавамі. Агульнае законадаўства аб чужаземцах належыць Саюзу, але чужаземцы павінны прытрымлівацца ўсіх законаў адпаведнае саюзнае рэспублікі і нясуць поўную адказнасць за іх парушэнне па закону саюзнай рэспублікі. Галоўнай мэтай стварэння Саюзу зьяўляецца яго баявая моц. З гэтай прычыны армія Саюзу зьяўляецца адзінай. Саюзу дадзены правы арганізаваць і кіраваць вайсковымі сіламі СССР.

Адсюль вынікае тое, што вайсковае законадаўства павінна таксама належаць Саюзу. Палажэннем аб Народным Камісарыяце па вайсковых справах Саюзу даецца права выдаваць па арміі і флёту загады, інструкцыі і г. д., абавязковыя да выканання для ўсіх органаў вайсковага і вайскова-марскога ведамства і ўсіх вайсковаслужачых на тэрыторыі Саюзу ССР. Пытаньне аб льготах вайскова-служачых належыць да Саюзу ня ў поўнай меры. Саюз устанаўляе толькі мінімум льгот. Саюзныя рэспублікі, у залежнасці ад мясцовых асаблівасцяў, маюць права даваць і іншыя льготы. Ні ў якім разе немагчыма, напр., каб Саюз вызначаў льготы для вайскова-служачых па

надзелу іх зямлёю, бо зямельнае законодаўства зьяўляецца справай рэспублік, а не Саюзу.

Законадаўства аб замежным гандлі належыць Саюзу. Але пры складаньні плянаў вывазу і прывозу тавараў з-заграніцы прымаюцца пад увагу інтарэсы саюзных рэспублік. На абавязках упоўнаважанага НК Замежнага Гандлю пры СНК саюзнай рэспублікі ляжыць, між іншым, распрацоўка экспортнага і імпортнага пляну па тэй рэспубліцы, узгадненьне яго з саюзнай рэспублікай, а таксама яго ажыццяўленьне пасля замежнага зацьверджаньня. Да рэспублікі таксама належаць экспартныя фонды, якія застаюцца яе ўласнасьцю. *Госторні* зьяўляюцца органам саюзных рэспублік. Дзяржаўныя гандлі маюць свае апараты ў суседніх чужаземных дзяржавах. У гандлёвыя прад-вы СССР у чужаземных дзяржавах, якія маюць асаблівы інтарэс для тае ці іншае рэспублікі, яна назначае свайго ўпоўнаважанага. У тых гандлёвых прад-вах, дзе ёсьць савет, упоўнаважаны саюзнай рэспублікі ўваходзіць у савет з пастаноўчым голасам.

Права выдаваць концэсіі мае толькі Саюз, нават у тых выпадках, калі ў концэсіі здаецца маемасьць саюзнае рэспублікі.

Зусім зразумела, што існаваньне ў саюзных рэспубліках неаднальковых законаў аб транспорце і паштова-тэлеграфнай сувязі магло-б толькі аслабляць дзейнасьць гэтых галін дзяржаўнага жыцця. З гэтай прычыны законодаўства аб транспорце, пошце і тэлеграфе зьяўляецца агульна-саюзным і толькі Саюз мае народныя камісарыяты Шляхоў Зносін, Пошт і Тэлеграфу.

Чыгуначныя і тэлеграфныя лініі для лёгкасьці карыстаньня імі падзелены на ўчасткі незалежна ад меж саюзных рэспублік. Аднак, інтарэсы саюзных рэспублік у галіне транспорту й паштова-тэлеграфных зносін прымаюцца пад увагу пры арганізацыі чыгуначнай і тэлеграфнай сеткі ў межах адпаведнай саюзнай рэспублікі. На абшарах саюзных рэспублік тэлеграфная сетка будзецца так, каб сувязь іх цэнтраў з іншымі пунктамі была найбольш проста і беспасрэднай. Што датычыцца пошт і тэлеграфу, то ў гэтых пытаньнях саюзныя рэспублікі ў значнай ступені самастойна рэгулююць сетку ўстаноў і іх дзейнасьць.

Бюджэт, падаткі й грашовая сыстэма рэгулюецца законамі Саюзу. У склад бюджэту Саюзу ССР уваходзіць, як

самастойныя часткі: бюджэт агульнасаюзных і аб'яднаных ведамстваў Саюзу, бюджэты паасобных саюзных рэспублік. Зацьверджаны бюджэт Саюзу належыць ЦВК СССР. Разьмежаваньне падатковых прыбыткаў знаходзіцца ў руках Саюзу. Ад Саюзу залежыць, якія падаткі ідуць у прыбытак Саюзу і якія ў прыбытак саюзных рэспублік. Грошы выпускаюцца толькі Саюзам. Саюзныя рэспублікі сваіх грошай ня маюць. Да ўтварэньня Саюзу ССР, Закаўкаскія рэспублікі мелі сваю самастойную валюту (грошы) і свой бюджэт. Але цяпер і там ходзяць толькі грошы СССР.

У адносінах да ўнутранага гандлю Саюзу належыць права ўстанаўляць яго сыстэму. Гэта значыць, у межах, дзе Саюзам устаноўлены асноўныя законы аб унутраным гандлі, саюзным рэспублікам даецца значная самастойнасьць. У цяперашні час унутраны гандаль у Саюзе мае на мэце, галоўным чынам, замацаваньне змычкі гораду з вёскай, а гэта змычка канешна можа быць лягчэй праведзена ў жыцьдэ органамі саюзных рэспублік, якія бліжэй стаяць да сельскага насельніцтва, і з прычыны гэтага рэспублікі павінны мець у гэтай галіне шырокае права прыстасоўваць агульныя законы да мясцовых умоў. Пытаньні працы рэгулююцца законадаўствам Саюзу і саюзных рэспублік.

Саюз выдае асноўныя законы, саюзныя рэспублікі выдаюць тыя законы аб працы, якія выцякаюць з мясцовых умоў. Кожная саюзная рэспубліка мае свой кодэкс законаў аб працы. Прамысловасьць таксама рэгулююцца законамі Саюзу і саюзных рэспублік. Прамысловасьць агульна-саюзнага значэньня зусім выключана з кіраваньня органаў саюзных рэспублік. Прамысловасьцю рэспубліканскага й мясцовага значэньня кіруюць ВСНГ саюзных рэспублік і іх мясцовыя органы. Плянны прамысловасьці ў кожнай рэспубліцы распрацоўваюцца ВСНГ і Дзяржаўнай Пянавай Комісіяй гэтае рэспублікі, а прамысловыя пляны ўсяго Саюзу ВСНГ і Дзяржаўнай Пянавай Комісіяй Саюзу ССР. Уся галоўная прамысловасьць рэспубліканскага й саюзнага значэньня аб'яднана ў трэсты, якія дзейнічаюць на падставе гаспадарчага разраўнуку, г. зн. усе свае выдаткі пакрываюць сваімі прыбыткамі і не знаходзяцца на дзяржаўным бюджэце. Прыбыткі ад прамысловых прадпрыемстваў агульна-саюзнага значэньня йдуць Саюзу і ад прадпрыемстваў рэспубліканскага значэньня — саюзным рэспублікам.

Земляробства й сельская гаспадарка зьяўляюцца справаю саюзных рэспублік. У констытуцыі Саюзу ССР гаворыцца аб тым, што Саюзу належыць толькі ўстанаўленьне агульных падстаў землякарыстання і земляўпарадкаваньня. Усё іншае ў гэтай галіне рэгулюецца законамі саюзных рэспублік.

Кожная саюзная рэспубліка мае свой асобны зямельны кодэкс.

Да агульных пачаткаў належаць зьнішчаныя прыватнай уласнасьці на зямлю, пераход усяе зямлі ва ўласнасьць дзяржавы, поўная свабода земляробаў выбраць формы землякарыстання і права працоўных земляробаў здаваць свае землі ў арэнду. Констытуцыя дае Саюзу права выдаваць законы аб перасяленьні з адной саюзнай рэспублікі ў другую. Саюз таксама выдае законы аб перасяленьні працоўных з чужаземных дзяржаў.

Лясы зьяўляюцца маемасьцю саюзных рэспублік, а не Саюзу. Толькі некалькі лясных трэстаў знаходзяцца пад кіраўніцтвам Саюзу і прыбыткі ад іх ідуць Саюзу, прыбыткі-ж іншых лясоў ідуць саюзным рэспублікам.

Народная асьвета яшчэ ў большай меры зьяўляецца справай саюзных рэспублік, а не Саюзу. Саюз можа толькі ўстанавіць, што школа павінна быць савецкай, гэта значыць, у ёй не павінны вывучацца розныя веры.

Апрача таго, вайсковыя школы, з прычыны іх асаблівага характару, зьяўляюцца ўстановамі Саюзу, як і сама Чырвоная армія. Саюз прымае чынны ўдзел у справе народнай асьветы праз водпуск належных сродкаў. Гэта дае Саюзу магчымасьць мець уплыў на народную асьвету ў саюзных рэспубліках. Але ўсё-ж пытаньні народнае асьветы кожная саюзная рэспубліка разьвязвае пасвойму ў залежнасьці ад мясцовых асаблівасьцяў. Пытаньні пазашкольнай асьветы і ліквідацыя няпісьменнасьці таксама рэгулююцца выключна саюзнымі рэспублікамі, з прычыны таго, што гэту працу можна весьці толькі на роднай мове і прытым з напружаным учотам культурных навываў кожнага народу.

У галінах народнага здароўя і соцыяльнае забясьпекі саюзных рэспублікі выключна самі выдаюць усе законы і загады.

Толькі ў тэй частцы гэтых галін, якая закратвае транспорт ці армію, законы агульнага характару выдаюцца Саюзам.

Наш абгляд пабудовы Саюзу і саюзных рэспублік і іх правоў, паказвае, што саюзныя рэспублікі, увашоўшы ў Саюз, ня страцілі характару дзяржаў. У шмат якіх пытаннях дзяржаўнага жыцця яны зьяўляюцца поўнымі гаспадарамі, а ва ўсіх іншых яны прымаюць значны ўдзел пры вырашэнні гэтых пытанняў Саюзам. Саюзныя рэспублікі захавалі сабе права кіраваць усімі тымі галінамі свайго жыцця, якія адрозніваюць адну саюзную рэспубліку ад другога. Яны захавалі столькі правоў, колькі магчыма мець дзяржаве, калі яна ўваходзіць у саюз з іншымі дзяржавамі. Доказ таго, што саюзныя рэспублікі засталіся дзяржавамі пасля ўваходу ў Саюз, мы, паміж іншым, бачым і ў такім, на першы погляд нязначным факце, як захаваньне асобнага грамадзянства ў саюзных рэспубліках. Пасля стварэння Саюзу ўсе грамадзяне саюзных рэспублік сталі грамадзянамі Саюзу ССР, але адначасна засталіся і грамадзянамі свае рэспублікі. Такім чынам грамадзянін БССР мае дваіное грамадзянства: ён грамадзянін БССР, а праз гэта самае і грамадзянін СССР; грамадзянін Савецкае Расіі, стаўшы і грамадзянінам Саюзу ССР, не перастаў быць расійскім грамадзянінам. Савецкая Расія, стаўшы членам Саюзу ССР, нічым ня розніцца ў сваіх правах ад іншых саюзных рэспублік. Адзін гэты факт даволі яскрава сьведчыць аб тым, што ў Саюзе ССР злучыліся роўнапраўныя савецкія дзяржавы і што ад мінулае залежнасьці ад Расіі Украіны, Беларусі, Закаўказзя і Сярэдняе Азіі не засталася і сьледу: усе яны, як родныя сёстры, стварылі дзіўную магутную соцыялістычную сям'ю, якая навек застанецца непарушнаю і толькі будзе павялічвацца далучэннем да яе новых савецкіх дзяржаў.

Уладзімер Гайдуковіч

„Раніца рыкае“

Агляд вершаў Язэпа Пушчы¹⁾, а таксама адказ на некаторыя соймаваньні²⁾

Чаго толькі ня бывае ў жыцці наогул. Цераз якія толькі кругабегі не праходзіла і разьвіцьцё беларускае культуры. Бывалі такія часіны, калі самыя моцныя, самыя таленавітыя сыны беларускага працоўнага народу пакідалі надзею на магчымасьць хоць якога-небудзь поступу ў разьвіцьці гэтае культуры. Бывалі часіны, калі культурныя працаўнікі, пісьменьнікі або адыходзілі ў бок з прычыны гэтае няўпэненасьці, або самагубствам (прыкладам, Палуян) спынялі свае развагі, свае імкненьні...

Адным словам—усё здаралася.

І кругабегі гэтыя пакідалі свой адбітак на творах, прымушалі пісьменьнікаў дапасоўваць і тэматыку і, нават, формальна-мастацкі бок да вымаганьняў жыцця.

Калі ў 70-80 гадох мінулага стагодзьдзя не малы ўплыў на зьяўленьне твораў і Дуніна-Марцінкевіча і яго адначасніцаў зрабілі этнографічныя зборнікі, моц і мастацкасьць беларускай народнай творчасьці, дык у далейшым да гэтага далучыўся прыклад поступу украінскай культуры. Вядома, што Францішак Багушэвіч фактычна закончыў сваю адукацыю і працаваў даволі доўга на Украіне. Гэта дало яму бадзёрасьці, упэўненасьці і ў сілах беларускага працоўнага народу. Ён-жа пачаў кругабег народніцкага кірунку ў нашай літаратуры.

Гады ішлі. Ядвігін Ш. (Лявіцкі), Карусь Каганец, Цётка.. Поступ і наступ. Янка Купала са сваімі і, часткаю, з нашымі

1) „Раніца рыкае“—зборнік вершаў Язэпа Пушчы, выданьне ЦДБ „Маладзьянка“, Менск, 1925,+52 іл 1/16.

2) Соймаваньне—народнае слова: доўгая гутарка. „Зышліся, кажа саймуюць, як козы ля плоту“...

адначаснікамі. Творчасьць яго далёка адыходзіць ад папярэднікаў. Паступова выпукляецца і формуецца постаць вялікага паэты, цяпер беларускага народнага паэты, які пераходзіць на 21-ы год сваёй творчай працы. Ёдэвы правадыр культурнага руху ад кругабегу рэвалюцыі 1905 г., часамі—прарок („яшчэ прыйдзе вясна“, „дачакаемо дня“ і г.д.), часамі змагар за лепшую будучыну („сьмела здрузгочам старыя бажышчы, новым законам збудуем пасад“...), а заўсёды, а бязупынна—змагар за адраджэньне, разьвіцьцё і пашырэньне культуры забітага, прыдушанага, сярмяжнага народу („...Годзе заходняй ці ўсходняй культуры! Для беларуса—цана ім адна...“). Ё адначасна—мастак. Надзвычайны мастак. Расійскія вялікія паэты пачынаюць цікавіцца яго творчасьцю. Валеры Брусаў перакладае нізку вершаў Янкі Купалы на расійскую мову. За ім ідуць другія... Мала таго. На словы аднаго з маладых расійскіх паэтаў (у 1922 г.), які грунтоўна азнаёміўся з беларускай літаратурай,—„Янка Купала—гэніяльны паэта“,—Валеры Брусаў адказвае: „Пытаньне аб гэніяльнасьці наогул спрэчнае Пакінем яго. Але тое, што Янка Купала вялікі паэта—гэта бясспрэчна“...

Беларуская культура пачынае заваёўваць сабе належнае месца. Пачынае адыходзіць ад этнографіі і літаратура, робіцца сапраўды мастацкай літаратурай.

Але—вайна... окупацыі... гвалты... зьдзекі...

Ё ўрэшце—вызваленьне—Вялікі Кастрычнік.

Самыя шырокія магчымасьці для разьвіцьця працоўнай Беларусі: *Беларуская Савецкая Соцыялістычная Рэспубліка*. Дарма, што ня ўсе этнографічныя абшары ў яе межах: „Жыцьцё калыша далі“, сказаў Міхась Чарот.

Творчыя сілы, якія не знаходзілі сабе выйсьця раней, да рэвалюцыі; творчыя сілы, якія або гінулі ў балотах беларускіх, або адыходзілі да мацнейшых культур—забуялі, закрасавалі поўным цвіетам.

Калі раней Янка Купала, ня бачачы сабе зьмены, з горкай іроніяй пытаўся:—„Дзе вы хлопцы непакорныя, дзе вы з песьняй удалою... Ці пашлі вы у далёкую у старонку у чу-

жую "...—дык ён з вялікай радасьцю, з вялікім натхненьнем сказаў у часе рэволюцыі—

Гэй, узьвейце сваім крыльлем
Арлянты буйна, бурна...

Для якоў дыхтуйце новых
Нячувалыя ясноты...

Сказаў, бо ён пабачыў зьмену, ён яе не прагледзеў. Арлянты—сыны закураных хат, сыны чырвонаармейскіх палкоў і паўстанцкіх атрадаў—узвевалі сваім крыльлем, і—
утварыўся „Маладняк“.

Міхась Чарот, Кузьма Чорны, Адам Бабарэка, Крапіва і г. д. і г. д. Больш за 200 сяброў „Маладняка“ ў 1925 годзе, з якіх 25 аформаваўшыся ў мастакоў, з сапраўдным талентам з творчым імпэтам.

Новая эпоха. *Ленін*—агнёвымі літарамі адзначана гэтая эпоха. Завіруха, вір, строма—яе характэрныя адзнакі. Моладзь, маладнякоўцы, якія самі былі актыўнымі ўдзельнікам гэтай завірухі—пачалі каваць, гартаваць і новую песьню.

Нязвыклыя ўзгадаванаму на клясычных мэтрах і рытмах вуху песьні, дзіўныя для яго песьні. Новыя вобразы прынеслі з сабою маладнякоўцы. Новыя словы папрыносілі ад саламяных стрэх. Далі і новыя рытмы. Для абывацеляў, для мяшчанства выдаюцца яны, маладнякоўцы, нейкімі „богахульнікамі“, „недаверкамі“. Дысонансам гучаць для іх маладнякоўскія песьні. Чуюць яны, ведаюць, што прышла раніца. Рызыкаўная, імпэтная раніца. Стромаю імчыцца ля абываталя. А ён стаіць, расставіўшы ногі, каб на іх утрымацца. Галаву закінуў, прысутліўся, ды толькі кашляе... Спалохаўся... Акуляры надзеў. Вялікія акуляры. І што?

Раніца рыкае!

Няма павольнасьці, няма зацішша. Няма засьценку. Сялібы няма з садам, з вішнямі, з галубамі пад страхой. Няма нават пярнатаў, на якіх абываталь мог-бы пакачацца са сваёй пухкай, разбракшай жонкай.

Якраз, як Ул. Гадзінскі на Украіне прагаласіў—

Даволі, даволі
чумацкіх волів.

Нас вжэ не чаруе
Дніпро этнограф.
Шчо таке порогі
без электростанцый?..

І вось адным з тых непакорных хлапцоў, якія першыя згуртаваліся ля *арганізатара Маладняка Міхася Чарота*, якія павялі змаганьне за новае жыццё, за рэвалюцыю сродкамі мастацкай літаратуры,—стаў і *Язэп Пушча*. Ня толькі стаў, а і выклікаў не малы гармідар сваімі вершамі, сваімі вобразамі. Больш таго, першы зборнік вершаў, які ляжыць перад намі, назваў—

„*Раніца рыкае*“.

Чытаеш раз, перачытваеш другі. Хочацца сказаць: не загіне беларуская культура, беларускае мастацтва. *Першы зборнік маладнякоўца* сьведчыць аб гэтым, яскрава сьведчыць...

Кажуць, рытм—душа поэты. Ад рытму пачнем. Кароткі агляд першага зборніку Язэпа Пушчы. Няма закасыяных рытмаў, няма клясычных разьмераных „радкоў“. Нэрвовасьць жыцця, эпохі перадаецца поэце—

Усьміхаецца раніца
Сонцам чырвоным.
Ніва калосьсем маніцца
засьпяваці.

—Мы волю сваю абаронім!—

Чутна ў пакрыўджанай хаце.

Гэта—у часе змаганьня, у часе не астыўшай трывогі грамадзянскай вайны.

Ну, дый хіба-ж ня цяжка нам тут?
Што вось там, у напудранай Польшчы
беларуса ў хамут
ушчамілі
і пастронкі сьціскаюць прабошчы.
Гэй, базыр, Беларусь, ой-да ў пушчы мілай!

Гэта—калі энк задушанай Заходняй Беларусі пачынае будзіць гнеў да катаў у белых пальчатках.

Хай-жа ў кожным сельсавеце
заляскоча клёкатам дынамо,
І няхай у клянова-медным вецьці
пранясецца век з стальнымі днямі.

Гэта — калі поэта разам з усімі працоўнікамі пераходзіць да „будзённых“ задач, да задач будавання гаспадарчага дабрабыту краіны, з чым звязана і развіццё культуры наогул.

І, нарэшце, апошні ўзор—насьледваньне народнай песьні, якая гадала і яго, і сяброў да творчай працы, давала натхненне...

То ня полымя ўспывае ўгору,
а яснае сонейка з-за бору, бору.

Гэй, яснае сонейка,
З-за бору, бору...

Ня трэба даваць тэхнічна-спэцыяльных тлумачэньняў, ня трэба называць вольны верш, дольнікі, паўзнікі—даволі прачытаць пададзеныя выняткі, каб пераканацца ў арыгінальнасьці, самабытнасьці аўтара ў рытміцы. На першы погляд—усе прыклады непадобны адзін да другога. Пры ўважным разглядзе, пры заслуханьні іх у чытаньні—сьцьвярджаем іншае. Рытмы Я. Пушчы звязаны між сябе імпэтнасьцю, імклівасьцю, апраўданы зместам. Чуюм у іх і прастор беларускіх палёў, і працяжнасьць народных мэлёдый і, урэшце, як ужо зазначалася, пульс нашых дзён.

Поэта—ён-жа мастак Слова. Ён-жа дае імпэт развіцццю літаратурнае мовы. Нават і гэтага мала—ён стварае літаратурную мову. Больш чулыя маладнякоўцы паставілі працу над мовай, як адну з асноўных задач. Робіць гэта і Язэп Пушча. Скарыстаўшы дасягненьні сваіх таварышоў, сам дае многа новага, сьвежага. Адбываецца гэты развой па двух кірунках: словы, узятыя першы раз з народнай мовы (паветалізмы) і словы, утвораныя поэтам на падставе існуючых у народнай літаратурнай мове.

„Пласконьне, рыпы (весьніц), сутоньне, слуга, веславаць, гойснучь, базырыць“—вось некалькі прыкладаў да першай увагі.

„Прамяніся, абмякініўшы, лучыніць (усьмешкай), кудзеляцца, веснавейце, аўсяніўшы, цёмнавірыя, лявоніць, чупрыніць“—вось таксама некалькі прыкладаў да другой увагі.

Няма ў поэты скаргі на тое, што беларуская мова бедная, што ў ёй мала слоў, каб выказаць „тонкіе переживания“... Калі чытаеш вершы Пушчы, дык пераконваешся, што *бела-*

руская мова бедная толькі для тых, хто яе... ня ведае. Так, хто яе ня ведае. Мала прачытаць або „зазубрыць“ граматыку Лёсіка з яе правіламі і падправіламі. Можна, нават, і ня чытаць яе, а абыйсьціся з граматыкай Тарашкевіча. Але трэба ведаць жывую народную беларускую мову, трэба ведаць яе адценьні, каб добра разумець і селяніна і яго сыноў—поэтаў-маладнякоўцаў. Толькі тады можна будзе адчуць усё характава, мастацкасць і мілагучнасць, якімі наскрозь прасякнуты зборнік. Узяць хоць-бы першы верш, які спаткаем—

Эх, вёска,
саламяная радасьць дуброў,
ну, чаго так зайшліся цымбалы?
Ці ня высеяць хочуць мінулага боль,
палыном што у сэрца запала?

Зайшліся цымбалы. Ці адчуе глыбіню гэтага казку ў агульнай кампазіцыі, агульным ладзе вуха, угадаванае на рэзкіх выкрыках гармоніка, так сказаць „дзвярскога“ беларуса? Што скажа яму гэты верш, высока-мастацкі верш? Ці ўспомніць ён тую тугу-безнадзейку, якая стагодздымі спавівала нашы закуранныя хаты? Ці ўспомніць ён тую крыўду, тую боль, якая ў сэрца запала *тадчынай ад мінулага*? Калі, хвілінамі, было так цяжка, так трудна-цяжка, што аж заходзілася істота, як цяпер „зайшліся цымбалы?“

Гэта-ж адзін прыклад. Але і яго—даволі.

Цяжка ў гэтым выпадку вылучаць Язэпа Пушчу з шэрагу іншых маладнякоўцаў, але трэба зазначыць, што ў адносінах да крышталявання мовы—ён у ліку першых.

І дарма нейкі Ю. В. у Ковенскай беларускай часопісі „Крывіч“¹⁾ лемантуе аб тым, што беларуская мова ў Савецкай Беларусі нібы-та „ідзе па шляху пляновай асыміляцыі з расійскай“. Прыводзіць Ю. В. шмат прыкладаў „недарэчнасьці мовы газэты Савецкая Беларусь“, а затым ужо робіць наступны прогност—

...З гістарычнай практыкі ведама нам, да чаго гэтка асыміляцыя давяла нашу мову ў XVI ст.: давяла яна да таго, што ўжо ў XVII ст. крыўская (беларуская) кніжная мова сталася аднолькавай з польскай. У некаторых пом-

1) „Крывіч“, № 2 (8) 1924 г., ст. 96—100; Коўна, Літва.

ніках рожніца між адной і другой была толькі ў літарах, дык урэшце-рэшт крыўская (беларуская) мова, як мова політычна слабейшай нацыі, павінна была ўступіць месца польскай. Калі-ж у Радавай Беларусі (Крывіі) пойдзе далей такая асыміляцыйная работа, то ці ня станецца гэта самае і другі раз. Гісторыя, кажуць, паўтараецца“...

Праца нашых пісьменьнікаў-маладнякоўцаў даводзіць адваротнае. Вышэйпаданыя прыклады з вершаў Язэпа Пушчы сьведчаць аб гэтым. І нам, сыном Савецкай Беларусі, прыходзіцца баяцца якраз за тое, чаго не заўважае Ю. В.—каб не загінула ў навалe літоўскай і польскай буржуазіі беларускае працоўнае сялянства разам са сваімі культурнымі скарбам, і дасягненнямі.

Але—далей.

Мілагучнасьць,

аб якой ужо ўспаміналася. Поэтыка, на падставе аналізу твораў, вызначыла шмат прыёмаў мілагучнасьці. Пры няўважным чытаньні, калі мастацкі твор успрымаецца „так сабе“, „ад няма чаго рабіць“,—гэтыя прыёмы не зяўжаюцца, як не заўважаюцца яны і поэтам у часе творчай працы.

Але рабоча-сялянская моладзь наша звычай падыходзіць да поэтычных твораў сур'ёзна, пачынае вымацаць да іх ня толькі звычайныя думкі, але і мастацкасьці. Прыходзіцца зьвярнуць на гэта ўвагу яшчэ і таму, што дзеля прысутнасьці ў нашай мове цьвярдых зычных яе лічылі немілагучнай. Вось-жа, пры заслуханьні маладнякоўскіх твораў, як і твораў некаторых поэтаў старэйшага пакаленьня, мы заўважаем адваротнае.

Асноўныя прыёмы мілагучнасьці (эўфоніі)—анафоры (дубальтаваньне або паўтарэньне зычных гукаў у пачатках радкоў), эпіфоры (тое-ж самае ў канцы радкоў), зэвгмы (падобнасьць гукаў у канцы першага і ў пачатку другога радка) цыклы—або гукавыя пярэсьцёнкi (падобнасьць гукаў у пачатку першага і ў канцы другога), а таксама пролепсы, сылепсы, інтэркаляцыі, тоталітэты, тлумачэньняў якіх мы не даем, каб не ацяжаць артыкул,—усё гэта спатыкаецца ў беларускай поэзіі, а ў даным выпадку, у Язэпа Пушчы.

Возьмем толькі адзін прыклад.—

Сонца БліСКучым ПлаСКоньнем
іСКРы ў тумане губляе.

Ветры—пужлівыя коні
Рвуцца ў мурожныя далі.

Гэта—з першай старонкі, так сказаць, без падтасоўкі, а першы прыклад, які перад вачыма. Што мы бачым, а пэўней, калі браць на вуха, што мы заўважаем?

Першы радок гармонізаваны на С—БЛСК—П (Б) ЛСК. Пачатак другога радка адгукаецца канцу першага (зэвгма) двума гукамі—СК плюс новы—Р. Адначасна, два радкі гэтыя даюць сугучнасьць у канчатках пры дапамозе БЛ—твораць эпіфору. Зазначылі мы, што ў другім радку далучыўся новы гук—Р. Ён-жа дубальтуецца ў трэцім ужо разам з „в“—ВР. Чацьверты радок у пачатку дае гэтыя-ж самыя гукі—РВ, перастаўленьня толькі, твораць анафору. Праходзіць гук Р скрозь слова „мурожныя“, каб ізноў даць месца мяккаму „Л“, якое з падтрыманьнем другога „Л“ у слове „пужлівыя“ закругляе гукавую кампазыцыю (лад).

У адным прыкладзе—пяць асноўных прыёмаў мілагучнасьці. Даволі прачытаць адзін раз гэту штраф, як і наогул многія вершы поэты,—і яе ўжо ня можна забыцца. Праўда, гэтаму дапамагае і рыфмоўка¹⁾. Адзін з крытыкаў маладнякоўскай творчасьці пісаў, прыблізна, так²⁾: „Маладняковец за рыфму і роднага бацьку заб’е... Але шаноўны крытык памыліўся. Таленавіты poeta ня будзе „высіжваць“ рыфмы. Яшчэ Пушкін (расійскі poeta) пісаў аб рыфмах: „Две придут сами, третью приведут“. Так яно і тут. Ня можа-ж маладняковец стаўляць у свае вершы дзеяслоўных,—няхай мне выбачаюць, але, каб-жа я жыў,—дзіцячых рыфмаў, калі талент, мастацкае пачуцьцё дае добрыя. Калі гэта не заўсёды ўдаецца таму, хто наогул ня любіць „Маладняк“, дык хто-ж гэтаму вінават?

Я ня буду прыводзіць шмат прыкладаў. Возьмем верш з першай старонкі, бо цяжка і выбіраць—вочы разьбягаюцца проста.

Пільнуе—пуняй,
зялёным—саломы,
пласконьнем—коні,

¹⁾ Дзеля таго, што артыкул не спэцыяльны формальна-мастацкі, мы пад рыфмай тут разумеем сугучнасьць канчаткаў, без падзелу на консанансы, асонансы і г. д.

²⁾ „Савецкая Беларусь“ за 1923 г.

губляе—далі,
 песьні—весьніц,
 паверце—сэрца,
 ахрысьціў—трысьці,
 шырокай—шчокі...

Вывад адзін: вытрыманасьць, мілагучнасьць—дасканалая.
 Калі другі крытык Маладняка казаў¹⁾:

„Праўда, у вершы... няма можа тае чыста надворнае
 вышуканасьці й ламігалоўчасьці, якую мы заўважаем у пяці-
 шасьцірадковых творах некаторых маладых поэтаў, у тых
 творах, уся вартасьць якіх і замыкаецца ў гэтых стылістыч-
 ных ламігалоўках“...

Дык кожны комсомолец, кожны вясковы хлапец, які будзе
 чытаць гэтыя вершы, скажа:

— Выбачайце, сябра! Тут ня некалькі радкоў. А poeta,
 які яшчэ ўчора хадзіў ля стада з пугай, нядаўна прышоў з
 вёскі ў горад „з бярозавым кіем“, у сваім *першым* зборнічку
 дае даволі радкоў, памастацку апрацаваных... Ды што я гэта—
 скажучь! Ужо кажучь! Вось вынятак з ліста вясковага хлапца
 ў „Беларускую вёску“ на зборнік Я. Пушчы.

Праўда, ня толькі зачэпленае намі вышэй прымушае
 нашу моладзь з такім захапленьнем спатыкаць гэтыя вершы,
 як і вершы іншых маладнякоўцаў. Апрача разгледжанага, увагу
 спыняць і ўражаньне ўзмацняюць вобразы дый сама тэма-
 тыка. *Вось вобразы*. У Я. Пушчы яны, можна сказаць, займаюць
цэнтральнае месца. За іх лаюць. На іх грунтуюцца, калі ка-
 жучь аб незразумеласьці маладнякоўскіх твораў.

Чаму маладнякоўцы ўжываюць вобразы ў сваіх вершах?
 А таму, што іх ужывае працоўнае сялянства ў песьнях. А за-
 тым, каб шчыльней нітавацца з мастацтвам сярмяжнай Беларусі.
 Магчыма, ніхто ня будзе адмаўляцца, што часта бываюць памылкі.
 Што той ці іншы вобраз можа быць няўдалым сам па сабе
 Але-ж ня можна праз гэта агулам ляць усю творчасць. Вось
 і падыходзім ізноў да Язэпа Пушчы. Якраз таксама ён адчувае
 гэта ўсё. Прывяду цытату з яго вершу.

Ой ды, песьні мае, цёмнавірыя!

Ну, куды вы, палкім раньнем душы?

¹⁾ Чаржынскі. Літ. суч., Польшча, № 1—1925 г., ст. 165.

Ці-ж ня лепей сакаліным ды выраем
Карагодзіць вясны сінякудры узвыш?

Ну, нашто вы *ўспенілі музыку слоў*
І паводкай шумуеце вобразаў смелых?

Ці ня хочаце толькі быць новым паслом
Ад сялянскіх мурожных аселіц?

Поэта адчувае неразрыўную сувязь з працоўным народам, з яго мастацкай творчасцю. Народныя песьні „цёмнавірыя“ „ўспенілі музыку слоў“. Пачалі „паводкай шумаваць вобразы смелыя“. Тыя самыя смелыя вобразы, якія беларускі селянін утвараў за працаю, за цяжкаю працаю, пад панскім прыгонам. Хоць цяжка жылося яму, але ён прынёс свае скарбы, прынёс к нам...

Язэп Пушча задумаўся. А што рабіць яму? Ці ўзяць сабе за мэту ўтвараць вершы на мотыў—

— Дзед бабу тапіць вядзе,

А баба... адным словам—ня йдзе...

Ці даваць мастацкія творы. Урэшце, спыняецца. Спыняецца цвёрда—

Хоць я вырас, як сын той сабачы,

ўсё-ж жыве у грудзёх сакалінае слова.

Я люблю яго болей як моцна...

Вось падстава для зьяўленьня вобразаў Я. Пушчы.

Ня лічым патрэбным спыняцца на іх, прыводзіць прыклады. Кожны, хто прачытае ўважна гэты першы зборнік поэты, пераканаецца ў сакавітасці, свежасці і арыгінальнасці вобразаў. Адначасна—аб чым ужо казалася—адчуе моцную сувязь (не насьледваньне) з народнай творчасцю.

І „раніца ў полі рыкае“, і „на сіні выган выганяе сонца пасьвіць дзень“ і ўсе іншыя стануць зразумелымі таму, хто ведае і Беларусь і яе „песьні цёмнавірыя“.

І рытміка, і мілагучнасць, і вобразнасць не зьяўляюцца самамэтаі: poeta скарыстоўвае іх, як сродак пры разьвіцьці тае ці іншае тэмы. Калі прыгледземся ўважна, дык пераканаемся, што і

тэматыка

Язэпа Пушчы настолькі-ж цікавая, як і формальна-мастацкі бок яго творчасці. Перш за ўсё, бачым стройнасць разьмер-

каваньня твораў. Тры разьдзелы-нізкі: „Маладзіца“, „Я“ і „Песьня“, высьвятляюць асноўныя тэмы—

Рабоча-сялянская Беларусь,—

яе працоўны сын,

беларускае мастацтва.

Эпіграфам да першага разьдзелу паставіў поэта верш:

... Ой, пясок па дарозе прыбіты

беларускаю буйнай сьлязою...

Супроць волі ізноў і ізноў перачытаеш гэтыя радкі. Увесь гістарычны шлях Беларусі да Кастрычніка—гэта суздром сьлёзы і сьлёзы... Паншчына, зьнявага чалавека чалавекам, фізычная і духоўная пакута... Дзе знайсці словы, каб перадаць гэта ўсё? Сам працоўны народ у сваёй песьні, якую сьпявала таксама маладзіца, кажа:

Думамі надумала лясы цёмныя,

Сьлёзамі зьліла рэчкі, возеры...

Поэта ідзе далей. Шлях-дарога, якою ішлі мы да новага жыцьця—акрынічылі сьлёзы беларускія. Тут і войны, і ўцекачы (бежанцы) і окупацыі розныя...

Але мінула ўсё. „*Усьміхаецца раніца сонцам чырвоным*“ „Ня будзе на вочы пот ліцца“, які ліла Беларусь-маладзіца, Сягоньня яна „*уцехаі сваваліць мінулым, ня хоча дзівіцца*“. Сягоньня яна сьпявае *новую песьню*. І poeta спадзяецца, што „заўтра разлогі прапяюць“ гэтыя новыя плыні. „Прапяе іх і бор задуменны, прапяе і падпасак гульлівы“. Заклікае да гэтага Язэп Пушча.

Гэй, хлопцы, адзетыя ў зрэб'е,

зацягнем-жа песьню зажынак!

Нам каманды чакаць не патрэбна.—

Гэй, хлопцы, зацягнем-жа жыва!

Так. Ня сыноў НЭП'у заклікае поэта. Ён нават ня можа і глядзець на тое месца, дзе „нэпман тлусты мурлыча ў бэтонна-сталічнае раньне“. Падпаскаў, хлопцаў, адзетых у зрэб'е, бачыць поэта, заклікае поэта, да іх зьвяртаецца. З іх дапамогаю, з дапамогаю беларускай рабоча-сялянскай моладзі спадзяецца „дню новаму ў рот“ песьняю рынуць.

І ўжо аб тым, як вызваліць Заходнюю Беларусь¹⁾, як будаваць гаспадарку („хай сыгнал электрыкі бліскучай мільгане

¹⁾ „Тут і там“, стар. 17.

ў лучнік сялянскі“, „хай-жа бразнуць радасьці падковы ў дынамічна-звонным гоне“), як змагацца са шкоднымі ўхіламі НЭП’у. Кожная хіба нашага жыцця знаходзіць свой адбітак, сваё выражэнне не ў пратокольна-апісальнай форме, а ў форме сьінтэзуюча-вобразнай.

Узяць хоць-бы лёс хлапцоў вясковых, іх жыццё. І сьцюжа, і сівер, і гразь па калені. А ў вершы Язэпа пушчы—

Мае вусны ня ведалі сьмеху,—

ён у прочках блукаў без мяне.

Бывала, як едзеш з начлегу,

ён шопатам ціхім каня абміне...

Балючы ўспамін. І не адзін—цэлыя карціны паўстаюць перад тым, хто сам перажыў усё гэта. Праўда, ня сум выклікаюць яны—шырокія магчымасьці адчынены перад моладзьдзю нашае старонкі. Як кажа наш старэйшы поэта Янка Купала, перад намі „бітыя шляхі да шчасьця, абы ўмець ісьці“...

Адзін з гэтых хлопцаў, якія выходзяць на правільны шлях, на шырокі шлях—і Язэп Пушча.

Часам—„*вывіх*“. Не задавальняе „злотазубы горад“ з яго электра-вітрынамі, „з тлустымі нэпачамі“. „Даволі ўжо біцца аб мury і дарыць простытуткам каханьне“¹⁾. Кіну, кажа, ўсё, апануся ў шарачак і пайду назад у вёску.

Пасьля—ізноў раздум’е.

„Даволі панасіў я лазовыя лапці і браварку саматканую. Няхай паносіць той, хто іх не насіў. А цяпер—хаджу ў ангельскай сьвітцы і ў шаўровых [чаравіках“, так кажа Я. Пушча ў сваім кароткім жыццяпісе.

Адгэтуль вывад—працаваць так, каб лазовыя лапці засталяся толькі ў музэях, а сялянства працоўнае пачало карыстацца плёнам сваёй працы.

А пакуль што—няхай гэта будзе ў песьні, бо яна-ж толькі тады будзе сапраўднай песьняй, калі і жыццё выпераджае. Ды і любіць-жа яе Язэп Пушча! Ніводнага лішняга радочка, лішняй песьні²⁾. Разьдзел зборніку назваў „*Песьня*“.

¹⁾ У пераносным сэнсе.

²⁾ Між іншым. Знаходзяцца „прокуроры“, якія вінавацяць маладнякоўцаў у „нагонцы“ радкоў дзеля гонорару. Трэба зазначыць, што маладнякоўская кніжніца, да якой належыць і зборнік Язэпа Пушчы, выдаецца на сродкі аб’яднаньня, без гонорару зусім.

... Ты блукала ў палёх сінявокіх,
і хоць вецер нядоляю царскаю ляскаў,
ты ўсё-ж гнала вясновыя сокі.
А за гэта цябе абазвалі паны,
ну, ды песьняй мужычай,
У грудзёх хоць і смутак званіў,
але-ж ты каласіла паўстаньне у жыцце.

Паўстаньне, рэвалюцыя дапамагла нормальнаму разьвіцьцю і беларускай культуры і песьні. Гучыць яна, заклікае яна да працы, да творчай працы. Усё больш і больш бадзёрых, вясёлых мотываў чуецца ў ёй. Смутак, калі ён яшчэ застаўся або накіпае— „у грудзёх звоніць“—хаваецца дзесь у глыбіні. Радасьць агортвае, калі прыглядаешся да поступу беларускай поэзіі. Часінай нават дзіву даецца: няўжо гэта мы? няўжо гэта „мужыцкая“ мова? Гэтых поэтаў, гэту колектыўную сілу, часткаю якой зьяўляецца і Язэп Пушча, радзілі саламяныя стрэхі, радзіла пакута мінуўшчыны. Цяпер—цвёрдасьць, упартасьць. Ясна акрэсьленая мэта і імкненьне да яе. Песьня—як адна з адзінак складанага арганізму—*беларуская культура*. І як перасьцярога гэтай мінуўшчыне праклятай, ненавіснай, як перасьцярога ўсім прыхільнікам яе,—гучаць словы Язэпа Пушчы:

З залатымі пагонамі вечар
не мазоліць палёў гаратлівых.
Эх, даволі, даволі
і табе, мешчанін, супярэчыць!
Ужо сонца праменіць чырвоным налівам,
і засіць ніхто не дазволіць...

Хроніка і кнігасьпіс

О Выдавецкая Комісія Цэнтральнага Бюро „Маладняка“ выдае на свае кошты кніжніцу (бібліятэчку), у якую ўваходзяць мастацкія творы ў прозе і ў вершах. Да гэтага часу вышлі з друку наступныя кніжкі:

1. **Міхась Чарот**—Выбраныя вершы.
2. **Ул. Дубоўка**—Там, дзе кіпарысы (поэма).
3. **Кузьма Чорны**—Апавяданьні.
4. **Адам Бабарэка**—Апавяданьні.
5. **Язэп Пушча**—Раніца рыкае.
6. **Крапіва**—Асьцё (сатыры).
7. **Маладняк**—Янку Купалу (юбілейны зборнік).
8. **С. Хурсік**—Апавяданьні.
9. **М. Зарэцкі**—Пела вясна (апавяданьні).
10. **А. Якімовіч**—Вершы.

О Калінінская філія „Маладняка“, якою ў гэты час кіруе Андрэй Александровіч, выдала № 2 „Маладняк Калініншчыны“ і зборнік „5 год з часу вызвалення Беларусі ад белапалякаў“. Апошнюю кніжку варта было б назваць № 3 часопісі. Вылучаецца яна ад папярэдніх выданьняў тым, што на 95% зложана мясцовымі сіламі.

О Аршанская філія „Маладняка“ выдала першы нумар часопісі „Аршанскі Маладняк“ і рухтуе да друку № 2.

О Ад 20 чэрвеня да 4 ліпеня на Украіне былі маладнякоўцы Міхась Чарот, Уладзімер Дубоўка і Анатолі Вольны. Мэта падарожы—больш шчыльная сувязь маладнякоўцаў з аб'яднаньнем пролетарскіх пісьменьнікаў Украіны—Гартам. Для гэтага ўвосень Дзяржаўнае Выдавецтва Украіны маніцца выдаць два альманахі. У першы ўводзяць творы маладнякоўцаў, пераложаныя на украінскую мову, у другі—творы гартаванцаў, пераложаныя на беларускую мову.

Апошні альманах павінен будзе азнаёміць беларускую рабоча-сялянскую моладзь і грамадзянства з выдатнейшымі

пісьменьнікамі сучаснай Украіны, некаторыя з якіх маюць су-
сьветнае значэньне.

О Выдавецкая Комісія „Маладняка“ рыхтуе да друку збор-
нік перакладаў з украінскай поэзіі, у які ўвойдуць вершы
П. Тычыны, В. Сосюры, Йогансэна, Полішчука, Дніпроўскага,
Гадзіньскага і Фалькіўскага.

О Чарговымі нумарамі кніжніцы „Маладняка“ выйдучь:
поэма Міхася Чарота—„Карчма“ (яе-ж перакладае на жыдоў-
скую мову вядомы poeta Ізі Харык), зборнік гумарыстычных
аповяданьняў Кузьмы Чорнага, Алёшы і зборнікі вершаў П. Труса
і Н. Чарнушэвіча.

О 15 кастрычніка г. г. выйдзе з друку альманах „Ма-
ладняка“, у які, апрача прыгожага пісьменства, увойдуць на-
вуковыя досьледы па тэорыі літаратуры. Мастацкай часткай
(малюнкі, застаўкі) альманаху кіруе мастак А. Тычына. Зьяў-
леньне альманаху выклікана тым, што Ёсебеларускае Аб'яд-
наньне поэтаў і пісьменьнікаў „Маладняк“ ня мела да гэтага
часу свайго друкованага органу (часопісь „Маладняк“ зьяў-
ляецца органам ЦК ЛКСМБ) у той час, калі іх маюць філі
„Маладняка“.

О Увосень на Беларусь, па запрашэньні Маладняка, пры-
едуць выдатныя украінскія поэты і пісьменьнікі—П. Тычына,
Хвілёвы, Дніпроўскі, Фалькіўскі і Воруські—для азнаямленьня з
жыцьцём Беларусі.

О Пісьменьнік Воруські, які жыве ў Кіеве, піша вялікую
апovesць з беларускага жыцьця на украінскай мове.

Сьпіс сяброў і кандыдатаў філіі „Маладняка“ будзе зьмешчан у чарговым нумары часопісі „Маладняк“.

Памылкі друку.

1. У крытычным артыкуле Адама Бабарэкі „Вясну радзіла восень“ на стар. 5 у 29 радку ад пачатку надрукована „імпэрыялізм“, а трэба чытаць „імпрэсыянізм“.

2. У вершы Паўлюка Труса „У жніво“ на стар. 40 у 6 радку ад канца—„на палене“ замест „на калені“.

3. У працягу з аповесьці А. Вольнага „Два“ на стар. 43 у першым радку ад канца надрукована „тольк“, а трэба чытаць „толькі“.

4. На стар. 35 у вершы „Белпэдтэхнікум“ у першым ад канца радку надрукована: „*Ісьці падазрона няма*“. Трэба чытаць: *І падазронасьці няма*. У гэтым-жа вершы на стр. 37 у першым ад канца радку надрукована: „*Мінулася*“. Трэба чытаць: „*Мінулая*“.

Зьмест

Стар.

Літаратурна-мастацкі аддзел.

1. П. Трус—Ліпнёвае (верш)	3
2. " —Я спаткаўся з табою (верш)	5
3. " —У купальскую ноч (верш)	6
4. " —Ой, у полі за гарою (верш).	7
5. Кузьма Чорны—Па дарозе (аповяданьне)	8
6. Адамовіч—Аб маладняку	20
7. С. Ярмак—Зашумеў лес стары (верш)	21
8. Язэп Пушча—Ад радасьці (верш)	22
9. " " —Я для Беларусі (верш)	24
10. С. Хурсік—Зарабіў (аповяданьне)	25
11. А. Якімовіч—Белпэдтэхнікум (верш)	34
12. М. Дубовік—На сьвітаныні (верш).	39
13. Я. Туміловіч—Начлег (верш)	40

С а т ы р а.

14. Крапіва—Кляса (аповяданьне)	41
15. " —Лягчэй на паваротах (верш)	45
16. Алёша—Гісторыя пачынаецца	46

Грамадзка-політычны аддзел.

17. А. Чарвякоў—Ад II-га да III-га Зьезду Саветаў Беларусі	50
18. Ёл. Барашка—10-га і 11-га ліпеня ў Менску	61
19. С. Малышаў—Аб роднай мове	66
20. Г. Парэчын—Як будзеца Савецкая дзяржава.	68

Крытыка, кнігасьпіс і хроніка.

21. Ёл. Гайдуковіч—„Раніца рыкае“	88
22. Хроніка	101
23. Памылкі друку	103